

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI TARİHİNDE ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİNİN
SİYASİ OLAYLARI, DEVLET TEŞKİLATI,
İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

**Danışman
Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ**

**Hazırlayan
Mehmet DEMİR**

**ŞANLIURFA
2006**

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ danışmanlığında, Mehmet DEMİR'in hazırladığı "Osmanlı Tarihinde Çelebi Mehmed Döneminin Siyasi Olayları Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı" konulu bu çalışma 16 / 06 / 2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisan tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye: Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Abdullah EKİNCİ

Bu tezin, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yapıldığını ve Enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA
Enstitü Müdürü

Bu çalışma tarafından desteklenmiştir.

Proje No:

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan alıntılarını, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
II. Konuyla İlgili Kaynak ve Araştırmalar.....	1
III. Fetret Döneminin Tarihi Seyri.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI.....	11
I. Hükümdarlığına Kadar Çelebi Mehmed.....	11
II. Fetret Döneminin Sona Ermesi.....	13
III. Fetihler ve Seferler.....	14
A. İzmir Seferi.....	15
B. Karamanoğulları İle İlişkiler.....	16
C. Gelibolu Deniz Savaşı.....	19
D. Eflak Seferi.....	21
E. Candaroğulları ile İlişkiler.....	23
IV. Mustafa Çelebi Meselesi.....	25
V. Şeyh Bedreddin Mahmud Olayı.....	29
VI. Çelebi Mehmed'in Ölümü ve Kişiliği.....	40
İKİNCİ BÖLÜM.....	47
ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ DEVLET TEŞKİLATI.....	47
I. Divan-ı Hümayun.....	47
A. Vezirler.....	48
1. Bayezid Paşa.....	49
2. Çandarlı İbrahim Paşa.....	49
3. Hacı İvaz Paşa.....	50
B. Kadıasker.....	51
C. Nişancı.....	51
D. Defterdar.....	52
II. Mahalli Teşkilat.....	53
III. Ordu.....	55
IV. Hukuki ve Adli Teşkilat.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	58
ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ İLİM VE KÜLTÜR HAYATI.....	58
I. Dönemin Önemli Âlimleri ve Yazılan Eserler.....	58
A. Bayezid Sofu.....	58
B. İbn Arabşah.....	58
C. Şeyhu'ş-Şuara Şeyhî Sinanuddin.....	59
D. Mevlana Burhaneddin Haydar b. Mahmud Herevî.....	60
E. İbn Bezzazî.....	60
F. Sarı Yakub.....	60
G. Yakub bin İdris b. Abdillâh.....	61
H. Hoca Fazlullah.....	61
İ. Şeyh Abdullatif Mukaddesi/Makdisî/Kudsi.....	61
J. Şeyh Abdurrahim b. Emir Aziz.....	61
K. Şeyh Pir İlyas.....	62
L. Şair Cemalizade.....	62
II. İmaret Faaliyetleri.....	63
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	69
ÖZET.....	74
SUMMARY.....	75

ÖNSÖZ

Bir toplumun geleceğini garanti altına almasının, geçmişini de gereği gibi tanınması ve onu canlı tutması ile olacağı düşüncesindeyiz. Özellikle toplumların tarihine şekil veren, tarihe mal olmuş kişilikler her zaman anılmaya en layık insanlardır.

Tarihin seyri kadar toplumların da geleceğini değiştiren nice şahsiyetler vardır. Bu kişiler, sahip oldukları yetenekler yanında toplumlarını da arkalarına alarak ölümsüz bir başarıya imza atmışlardır. Kanaatimizce Osmanlı tarihinde Çelebi Mehmed de bu tür kişiliklerden biridir.

Çelebi Mehmed devri, Osmanlı Devleti'nin dağılma ile yüz yüze geldiği bir dönem olması nedeni ile önemlidir. Bu dönem hakkında daha önce bir çalışma yapılmamasından dolayı böyle bir araştırmayı hazırladık.

Araştırmamızın ana bölümlerine girmeden önce araştırmamızda başvurduğumuz kaynaklar hakkında kısa bir bilgi vermeyi uygun bulduk. Ardından da o dönemin nasıl bir vaziyette olduğunu takdir etmek ve öncesi ile sonrasındaki bağlantıları kurabilmek için Fetret Dönemi'nin tarihi seyri hakkında bir özet verdik.

Birinci bölümde her Padişah gibi Çelebi Mehmed'in siyasi faaliyetlerini (fetih ve savaş) inceledik. Ayrıca bu dönemde özel bir yeri olan Şeyh Bedreddin olayını da kaynaklardan yola çıkarak değerlendirdik. Bu esnada Çelebi Mehmed'in Anadolu'daki diğer beylikler ile ilişkilerini de ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Çelebi Mehmed zamanının devlet teşkilatı hakkında kaynaklardan tespit edebildiğimiz bilgileri topladık. Divan-ı Hümayun'un işleyişi, ordunun teşekkülü ve mahalli idarelerin yönetimi hakkında elde ettiğimiz bilgileri değerlendirdik.

Araştırmamızın son kısmında ise, Fetret Dönemi bitiminde Çelebi Mehmed zamanındaki ilim ve kültür hayatını ele almaya gayret ettik. Ayrıca bu dönemde şöhret kazanmış olan âlim ve tarikat şeyhlerinin biyografileri hakkında kısa bilgiler vermeyi uygun bulduk. Son olarak bu dönemde yapılan hayır eserleri üzerinde durduk.

Bu çalışmamızın meydana gelmesinde bilgi, tecrübe ve yönlendirmelerinden yararlandığım değerli Danışmanım **Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ**'e; teşviklerini esirgemeyen muhterem hocam **Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN'a**; arkadaşlarım **Suzan YILDIRIM, Fatma ATEŐ** ve **İbrahim KONAK'a** teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet DEMİR
ŐANLI URFA - 2006

KISALTMALAR

- age* : adı geçen eser
agm : adı geçen makale
b. : bin (oğlu)
bk. : bakınız
bt. : binti (kızı)
çev. : çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI : The Encyclopedia of Islam
haz. : hazırlayan
İA : Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
nşr. : neşreden
sad. : sadeleştiren
TOEM : Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TTEM : Türk Tarih Encümeni Mecmuası
ts. : tarihsiz
ty. : tarih ve yer yok
vd : ve diğerleri

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Çelebi Mehmed Dönemi (1412–1421), Timur galesi sonucu vuku bulan Ankara Savaşı gibi Osmanlı Devleti için bir nevi dağılma anlamına gelebilecek bir olaydan sonra geldiğinden önem arz etmektedir. Özellikle Anadolu'nun Timur ordusu tarafından işgal edilmiş olması, durumu daha da hassas kılmıştır. Çelebi Mehmed tüm bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti'ni tek çatı altında toplamak için çalışmıştır. Araştırmamız bu dönem çerçevesinde olacaktır.

Yüksek Öğretim Kurulu'nun tez arşivinden yaptığımız tarama sonucunda, Osmanlı Devleti için bir nevi toparlanma olan bu dönemin çalışılmadığını gördük. Bunun neticesinde bu konunun tez olarak çalışılabileceği kararından sonra çalışmamıza başladık.

Çelebi Mehmed Dönemi Osmanlı tarihi içinde, Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin yeniden tesisi açısından önem arz etmektedir. İşte bu önemli dönem tez olarak çalışılmadığından bu konu tercih edilmiştir.

Bu çalışmada Çelebi Mehmed Döneminin siyasi olaylarını, devlet teşkilatını, ilim ve kültür hayatını incelemek amaçlanmıştır.

II. Konuyla İlgili Kaynak ve Araştırmalar

Konumuz Osmanlı Tarihi'nin ilk dönemi olunca, kaynaklarımızın temel eserler olmasına dikkat ettik. Ancak ne yazık ki, birçok temel esere ulaşamadık. Bunun nedeni, temel kaynakların yaygın olmaması yanında birçoğunun da yayınlanmamış olmasıdır. Buna rağmen, ulaşabildiğimiz konu ile ilgili tüm kaynaklardan yararlanmaya gayret ettik.

Bu çalışmamızda, temel kaynaklara inmeye gayret ettik. Ancak olanaklarımızın kısıtlı olmasından önemli bazı kaynaklara ulaşamadık. Özellikle bu dönem hakkındaki Osmanlı arşiv bilgilerinin çok az olması ve onlara

ulaşamamış olmamız bizi üzmüştür. Temel olarak yararlandığımız kaynakları şöyle sıralayabiliriz.¹

şükullah b. İmam şihabeddin Ahmed b. İmam Zeyneddin Zeki'nin *Behcetü't-Tevarih*'i, ilk kaynaklarımızdan olması hasebi ile önemlidir. 894/1488 yılında İstanbul'da vefat etmiş olan şükullah'ın bu eseri, bir genel tarih olup Çelebi Mehmed Dönemi hakkında kısa bir bilgi içermektedir. Bunun yanında o günlere şahit biri olması nedeni ile verdiği bilgiler değerlidir.

803/1400 yılında doğmuş ve 86 yıldan fazla yaşamış olan Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşazade Tarihi* olarak ünlenmiş olan eserinin bir kısmını Yahşi Fakih denilen kişiden dinlemiştir. Aşıkpaşazade, Çelebi Mehmed Dönemine bizzat şahit olmasına rağmen, kitabını çok sonra yazdığından dolayı bazı olayları unutmuş olması ihtimali ile eleştirilmiştir.

Mehmed Neşri'nin, *Neşri Tarihi (Cihannuma)* adlı eseri aslında bir dünya tarihi olmasına rağmen sadece Osmanlı Tarihi ile ilgili altıncı kısmı zamanımıza kadar gelmiştir. Mehmed Neşri'nin küçük yaşta Bursa'ya geldiği ve burada ders gördüğu rivayet edilir. Mehmed Neşri'nin 926/1520 yılında ölmüş olması muhtemeldir.

Aslen Arnavut olan Lütü Paşa (ö. 941/1534)'nın eseri olan *Tevarih-i Âli-i Osman*, Çelebi Mehmed Dönemi'ni özet olarak anlatmıştır.

Taşköprüzade Ahmed (901/1495–968/1561)'in biyografi tarzında kaleme aldığı *eş-şakâiku'n-Nu'maniye (el-'Ikdu'l-Manzûm fi Zikri Efâdılı'r-Rûm)* adlı Arapça eserinden çok faydalandık. Bu eserde, Osman Gazi'den Kanunî dönemine kadar birçok bilgin ve tarikat şeyhinin biyografileri anlatılmıştır. 965/1558 yılında bitirilen bu eser, Mecdi Mehmed Efendi tarafından *Hadaiku'ş-şakâik* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Arapça eserin bu Türkçe çevirisinden de yararlandık.

Önce III. Murad'ın Hoca'sı (981/1574), ardından şeyhüliislam (1006/1598) olan Hoca Sadeddin Efendi'nin (ö. 1008/1599) *Tacü't-Tevarih* adlı eserinde olaylar çok süslü ve dağdağalı bir üslupla yazılmıştır.

¹ Bu eserlerin tanıtılmasında Franz Babinger'in *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı eserinden yararlanılmıştır.

Solakzade Mehmed Hemdemî'nin (ö. 1068/1657), *Solakzade Tarihi* olarak bilinen eserindeki bilgiler, bazı kaynaklardan toplama olsa da eseri sevilmiş, tutulmuş ve beğenilmiştir.

Bunlar yanında; Tayyartzade Ataullah Ahmed'in (ö. 1294/1877) *Tarih-i Ata*, Ahmed Cevdet Paşa'nın (ö. 1312/1895) *Kıyas-ı Enbiya*, Mehmed Süreyya'nın (ö. 1326/1909) *Sicill-i Osmanî*, İ. Hakkı Uzunçarşılı (1888–1977)'nin *Osmanlı Tarihi* adlı eserlerinden yararlandık. Yine *İslam Ansiklopedisi*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'ndeki maddeler ve konumuzla ilgili makalelerden faydalandık. Joseph Van Hammer'in (1774–1856), *Osmanlı Tarihi* ve Alphonse De Lamartine'in (1790–1869) *Osmanlı Tarihi* adlı eserlerini de kullandık. Yer yer kaynaklar arasında kıyaslama yapmayı da uygun gördük. Ayrıca ulaşabildiğimiz Arapça ve İngilizce kaynaklardan da yararlandık.

III. Fetret Döneminin Tarihi Seyri

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid (1389–1403), Anadolu'daki beylikleri tek tek alınca, bu beyliklerin başında olan beyler yardım talebiyle Timur'a gittiler. Bu esnada Sultan Ahmed b. Üveys Celayiri ve Kara Yusuf da Timur'dan kaçıp Osmanlılara sığınmışlardı. Timur, Bu ikisinin teslim edilmesini istedi. Ancak Bayezid sert bir dille bunu reddetti. Bunun üzerine Timur, buna hiddetlendi ve kendisine sığınan beylere yardım etmek üzere Anadolu'ya geçti.²

Timur, daha önce Taharten (Mutahharten) elinde olan Erzincan üzerinden Ankara-Sivriiler'e Perşembe günü geldi. Sultan Bayezid ise İstanbul'dan aldığı yardımla beraber oğulları Emir Süleyman, İsa Çelebi, Musa Çelebi, Mehmed Çelebi ve Tatar askeri ile gelip orduyu yerleştirdi. Cuma namazından sonra savaş başladı. Savaş Bayezid lehinde iken, beyleri Timur

² Şükrullah, *Behcetü't-Tevarih, Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 58; Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1992, s. 66; Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1984, I, 163–165; Tagriberdî, *age*, XII, 267.

tarafında olan Tatarlar, Germiyanogulları ve diğer beyliklerden gelen asker taraf değiştirince, savaş dengesi değişti ve Osmanlı askeri kırılmaya yüz tuttu.³

Bu vaziyeti gören vezir Çandarlı Ali Paşa, Eyne (İne) Bey ve Harem Ağası Hasan Ağa, Emir Süleyman'ı alıp kaçırdı. Süleyman Çelebi, Bursa'ya uğrayıp hazineden alabildikleri yanında, küçük yaştaki kardeşi Kasım Çelebi ve Fatma Hatun'u da alıp Rumeli'ye geçti.⁴ Güvence olarak kardeşi Kasım ve Fatma Hatun'u İstanbul'a rehin gönderdi. O gün 15 yaşında olan Çelebi Mehmed,⁵ Amasya'ya doğru çekildi. Mustafa Çelebi, savaş meydanında kaybolmuş, İsa Çelebi, Bursa ve çevresini zapt ederek buraya yerleşmişti. Musa Çelebi ise babası Yıldırım Bayezid ile beraber esir düşmüştü. Yıldırım Bayezid'in diğer oğlu Ertuğrul, Kadı Burhaneddin olayında ölmüştü;⁶ Kasım ise yaşı küçük olduğundan Bursa sarayında kalmıştı.⁷ Kasım Çelebi, Emir Süleyman tarafından İstanbul'a gönderildi ve 819/1417 tarihinde burada öldü.⁸

Ankara Savaşı 27 Zilhicce 804/28 Temmuz 1402 tarihinde gerçekteşti. Yıldırım Bayezid ile beraber oğlu Musa Çelebi ve Minnet Bey, Firuz Bey, Mustafa Bey, Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa ve oğlu Yahşi bey gibi birçok kişi de esir oldu.⁹

Timur, şehzade çelebilerden taht talebi ile kimsenin gelmediğini görünce Osmanlı topraklarını eski beyleri arasında taksim etti. Karamanoğlu'na Kırşehir, Sivrihisar ve Beypazarı'nı; İsfendiyoğlu'na da Kastamonu, Kalecik ve Çankırı'yı verdi.¹⁰ Belki de Timur'un amacı, güçlü bir Osmanlı Devleti yerine bölünmüş beyliklerin olması idi.¹¹

³ Şükrullah, *age*, 58; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 68; Neşrî, *age*, I, 166–168; Hammer, *age*, I, 80.

⁴ Mükrimin Halil Yinanç, “Bayezid I”, *İA*, II, 387.

⁵ Joseph Van Hammer, *Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmed Ata, sad. Abdulkadir Karahan, İstanbul 1991, I, 90.

⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, I, 322.

⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, 68–70; Neşrî, *age*, I, 174–175; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, II, 3; M. Tayyib Gökbilgin, “Süleyman Çelebi”, *İA*, XI, 179.

⁸ Robert Mantran, “Kasım”, *El*, IV, 716.

⁹ Neşrî, *age*, I, 169; Tagriberdî, *age*, XII, 268; Yinanç, “Bayezid I”, *İA*, II, 386; Hammer, *age*, I, 80.

¹⁰ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 70; Neşrî, *age*, I, 172.

¹¹ İsmet Parmaksızoğlu, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ankara 1986, s. 30–31.

Çelebi Mehmed, savaşta esir düşen babasını kurtarmaya çalışmış, bunun fark edilmesi üzerine esir tutulan Firuz Bey maktul düşmüş, Bayezid ise daha sıkı korunmuştur.¹²

Ankara Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da bir nebze olsun sağladığı birlik dağılmış ve birlik öncesi beylikler yeniden baş göstermişti. Yenilgiyi ve taht kavgasını fırsat bilen Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Germiyanogulları, İsfendiyaroğulları, Hamidoğulları ve Dulkadiroğulları gibi birçok beylik yeniden ortaya çıkmıştı.

Emir Süleyman Edirne'de tahta oturdu ve akabinde Timur'a tabiiyetini bildirdi.¹³ Çelebi Mehmed, kardeşi Emir Süleyman'ın Edirne'de tahta oturduğunu duyunca, hediyeler eşliğinde elçiyle beraber tabiiyetini bildirip, kendisini kutladı. Emir Süleyman elçiyi kabul edip, kendisi hediyelerle geri gönderdi.¹⁴

Çelebi Mehmed, Amasya'ya giderken, İsfendiyaroğlu'nun yeğeni Kara Yahya yolu kesince iki taraf çarpıştı. Savaş neticesinde Kara Yahya yenilerek kaçmak zorunda kaldı. Çelebi Mehmed'in bu ilk başarısı ile yıldızı parlamaya başladı.¹⁵

Timur'un kumandanlarından Kara Devletşah, "Timur'dan hükmüm vardır" diyerek çevresine hükmetmeye başlayınca Çelebi Mehmed, ani bir baskınla onu öldürüp bertaraf etti.¹⁶ Tokat yakınlarındaki Kazovası'nda savaştığı İnaloğlu İbrahim Bey'in kaçması ile birçok ganimet kazanıldı.¹⁷

Sivas'ta idareyi ele almış olan Kadı Burhaneddin'nin damadı Mezid Bey de kendisine gönderilen Bayezid Paşa'ya yenilince Çelebi Mehmed, Sivas, Tokat ve Amasya yöresinde hâkimiyetini sağlamlaştırmış oldu.¹⁸ Yine Çelebi

¹² Neşrî, *age*, I, 176; Uzunçarşılı, *age*, I, 310–313; *16. Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, haz. Şerif Baştav, Ankara 1973, s. 106.

¹³ Nizamüddin Şamî, *Zafername*, çev. Necati Lugal, Ankara 1949, s. 315.

¹⁴ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 71; Hoca Sadeddin, *age*, II, 3–4.

¹⁵ Neşrî, *age*, I, 177–176; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 497.

¹⁶ Neşrî, *age*, I, 178–180; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 497.

¹⁷ Neşrî, *age*, I, 184–187.

¹⁸ Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 497;

Mehmed, Gözleroğlu Ali Bey ve Köpekoğlu Hüseyin Bey ile de savaşıp bertaraf etti.¹⁹

Çelebi Mehmed başarı üstüne başarı kazanırken Timur, Yıldırım Bayezid ile beraber kendisine mektup yazdı. Timur, elçi olarak gönderdiği Hoca Mehmed vasıtasıyla, Çelebi Mehmed'i yanına çağırıyordu. Bu davete icabet etme niyetiyle yola çıkan Çelebi Mehmed, yolda Kaya Yahya ve Savcıoğlu Ali Bey'lerin saldırısına uğrayınca kendi hocası Sofi Bayezid'i, hediyelerle Timur'a gönderip gelemeyeceğini ve mazeretinin kabul edilmesini istedi. Bunun üzerine Timur da, al damgalı berat ve hükümdarlık alameti olarak taç, kemer ve hırka gönderdi. Böylece Çelebi Mehmed, Timur'un yüksek hâkimiyetini kabul ediyordu. Daha sonra beraber sikke kestirdiler.²⁰

Timur Anadolu'da altı ay kadar kaldıktan sonra Erzincan üzerinden ayrıldı. Bu esnada Bolu dağlarında Aruş denilen yerde kalan Çelebi Mehmed, Ankara kale kumandanı Firuz Bey oğlu Yakub Bey tarafından Ankara'ya davet edildi. Ankara'da Çelebi Mehmed'e bağlılığını bildiren Yakub Bey, daha sonra Çelebi Mehmed'i Balıkesir'in Subaşı olan dayısı Eyne (İne Ali) Bey'e götürdü. Eyne Bey de Çelebi Mehmed'e bağlılığını bildirdi.²¹

Timur, Akşehir'de konaklamışken Yıldırım Bayezid, kendisinin Semerkant'a götürüleceğini duyunca üzüldü ve daha sonra inme,²² hunnak veya nefes darlığından²³ vefat etti (14 Şaban 805/9 Mart 1403).²⁴ Yıldırım Bayezid, merasimle geçici olarak buraya defnedildi.²⁵

Bu arada Çelebi Mehmed, Bursa'da İsa Çelebi'ye müracaat edip Anadolu'yu kendi aralarında taksim yapmayı teklif etti. İsa büyük kardeş olduğu gerekçesi ile reddedince iki şehzade Bursa batısındaki Ulubat'ta karşılaştı. Savaş neticesinde İsa Çelebi İstanbul'a kaçtı. Balıkesir Subaşı Eyne Bey, bu savaşta öldürüldü. Yine İsa Çelebi'nin veziri Sarı Timurtaş Paşa da

¹⁹ Neşrî, *age*, I, 187–190.

²⁰ Neşrî, *age*, I, 193–197; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 497–498; Tagriberdî, *age*, XII, 269.

²¹ Neşrî, *age*, II, 13–14; Hoca Sadeddin, *age*, II, 8.

²² Hammer, *age*, I, 88.

²³ Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbar*, haz. Ahmet Uğur-Ahmet Gül-Mustafa Çuhadar-İbrahim Hakkı Çuhadar, Kayseri 1997, I, 172.

²⁴ Tagriberdî, Zilkade 805/Haziran 1403 tarihini vermektedir (Tagriberdî, *age*, XII, 269).

²⁵ Nizamüddin Şamî, *age*, s. 323.

savaşta maktul düştü. Çelebi Mehmed, zafer nişanesi olarak vezirin başını Rumeli'deki büyük kardeşi Emir Süleyman'a gönderdi.²⁶

İsa Çelebi kaçınca Çelebi Mehmed Bursa'ya gelip tahta oturdu. Çelebi Mehmed, Emir Süleyman'ı takip eden Timur askeri tarafından tahrip edilmiş olan Bursa'yı imar ettikten sonra İznik üzerine yürüyüp burayı fethetti. Karesi, Saruhan ve Aydın-ili elçileri tabiiyetlerini bildirdiler. Bundan sonra Çelebi Mehmed, babası Yıldırım Bayezid'in naaşını ve kardeşi Musa Çelebi'yi Germiyanoglu'ndan istetti. Yıldırım Bayezid, Timur'un Anadolu'dan ayrılması esnasında 9 Mart 1403'te Akşehir'de vefat etmişti.²⁷ Timur, Anadolu'dan ayrılınca Bayezid'in naaşını Germiyanoglu'na bırakmıştı. Germiyanogulları'ndan alınan Yıldırım Bayezid'in naaşı, Bursa'da Yıldırım Camii'nin yanına defnedildi.²⁸

Emir Süleyman, Çelebi Mehmed'in başarılarından çekinip, Anadolu üzerine seferi düşünmüşse de devlet adamlarının tavsiyesi ile İstanbul'a kaçmış olan²⁹ İsa Çelebi'yi Bizans İmparatoru'ndan istetip Çelebi Mehmed üzerine gönderdi. İsa Çelebi başarısız olunca kaçmış, ikinci saldırısında Bursa'yı kuşatıp alamayınca şehri ateşe verip geri çekilmişti. Üçüncü seferinde büyük bir ordu ile gelmesine karşın yine bir başarı elde edemedi. Dördüncü seferinde de Aydın, Teke, Menteşe, Saruhan kuvvetleri ile gelmesine rağmen yenildi. Ardından Karamanoğlu'na kaçan İsa Çelebi'den bir daha haber alınamadı.³⁰

Bu arada Karamanoğlu ve Dulkadiroğlu Beylikleri elçi göndererek tabiiyetlerini bildirdiler. Anadolu'da güçlenmeyi hedefleyen Çelebi Mehmed,

²⁶ Neşrî, *age*, II, 14–15; Hoca Sadeddin, *age*, II, 9–12; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 498.

²⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 71; Halil İnalçık, “Bayezid I”, *DİA*, V, 233; Yinanç, “Bayezid I”, *İA*, II, 388.

²⁸ Neşrî, *age*, II, 16–17; Hoca Sadeddin, *age*, II, 13–14; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, VII, 498; Hammer, *age*, I, 92; Ahmed Tefik, “Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları”, *TOEM*, III-IV, 1051.

²⁹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 77–78; Neşrî, *age*, II, 17–18.

³⁰ Neşrî, *age*, II, 17; Hoca Sadeddin, *age*, II, 26; Aşıkpaşazâde, İsa Çelebi'nin, Musa tarafından öldürüldüğünü, Uzunçarşılı da, İsa Çelebi'nin Eskişehir'de hamamda iken Çelebi Mehmed tarafından boğdurulduğunu yazar (Aşıkpaşazâde, *age*, s. 70; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 498).

ilişkilerini sıkılaştırmak için Dulkadiroğlu Mehmed Bey'in kızı Emine Hatun ile nişanlandı.³¹

Emir Süleyman, Çelebi Mehmed'in İsa'yı da bertaraf etmesini tehlikeli buldu ve Anadolu'ya geçti. Bunun üzerine Çelebi Mehmed savaşı göze alamayarak geri çekilip Selasil (Ankara) kalesine gitti. Emir Süleyman, Ankara'ya kadar geldi ve kaleyi savunan Yakup Bey'i hile ile teslimine zorladı. Bu gelişmeler karşısında Mehmed, Amasya'ya çekildi. Emir Süleyman, bir netice alamayıp Bursa'ya geçti.³² Çelebi Mehmed, Emir Süleyman Bursa'da iken üzerine vardı ancak önemli bir çarpışma olmadan geri çekildi.³³

Çelebi Mehmed, Emir Süleyman ile yalnız baş edemeyince Karamanoğlu ile anlaştı. Buna göre Musa Rumeli'ye geçirilip Süleyman aleyhinde girişimlerde bulunacak, böylece Süleyman Anadolu'da barınamayıp geri gitmek durumunda kalacaktı. Musa süratle Rumeli'ye geçti. Bunu duyan Emir Süleyman apar topar Edirne'ye gitmek zorunda kaldı. Emir Süleyman Ankara'da iken, Çandarlı Ali Paşa gibi tecrübeli ve fikir erbabı bir vezirini kaybetmişti.³⁴

Emir Süleyman, Anadolu'dan ayrılınca Çelebi Mehmed, Karesi, Aydın, Teke, Menteşe ve Germiyan'ı dolaşarak Bursa'ya gelip tahta oturdu. Ankara hâkimi Yakub Bey de mektupla tabiiyetini bildirip kendisini davet etti.³⁵ Germiyanoglu Yakub Bey, şehzadeler arasındaki mücadelede Çelebi Mehmed tarafını tuttu. Böylece Yakub Bey, Çelebi Mehmed'in Karamanoğlu seferinden sonra Osmanlı hâkimiyetinde eski topraklarına sahip oldu.³⁶

Musa Çelebi, Emir Süleyman'ın gaflet ve işret meclislerini ve devlet adamlarına iyi davranmamasını fırsat bilerek eğlencede iken Edirne üzerine vardı. Hamamda yakaladığı Emir Süleyman'ı, Koyun Musa adındaki erine

³¹ Neşrî, *age*, II, 23; Hoca Sadeddin, *age*, II, 22; J. H. Mordtmann, "Dulkadirîliler", *İA*, III, 659.

³² Neşrî, *age*, II, 26–29; Hoca Sadeddin, *age*, II, 28–32; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 498–499.

³³ Hoca Sadeddin, *age*, II, 32–37.

³⁴ Neşrî, *age*, II, 33–38; Hoca Sadeddin, *age*, II, 39–43.

³⁵ Neşrî, *age*, II, 39; Hoca Sadeddin, *age*, II, 45–46.

³⁶ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *İA*, IV, 768.

boğdurdu. Emir Süleyman 8 yıl, 10 ay ve 17 gün tahtta kaldı ve 13 Muharrem 813/18 Mayıs 1410 tarihinde öldürüldü.³⁷

Musa Çelebi Rumeli’de bağımsızlığını ilan edip tahta oturunca İbrahim Bey ve Melekşah (Kör Şahmelek)’ı vezir, Azap (Arap) Bey’i Sancak beyi; Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin’i Kadıasker; Mihail oğlu Mehmed Bey’i de Beylerbeyi yaptı.³⁸

Musa Çelebi Rumeli’de tahta oturunca Mehmed ile yaptığı antlaşmayı çiğnedi. Çünkü Musa Rumeli’de tahta oturduğunda kendisine bağlı kalacağına yemin etmişti.³⁹ Bunun üzerine Çelebi Mehmed, ordusunu gemilerle Rumeli’ye geçirmesi için Gebze Kadısı Fazlullah’ı elçi olarak İstanbul tekfuruna gönderdi. Antlaşma neticesinde Rumeli’ye geçen Mehmed Çelebi, Musa’ya yenilince süratle Bursa’ya geri dönmek zorunda kaldı.⁴⁰

Bu arada İzmiroğlu Cüneyd Bey Ayasluk (Selçuk)’u alıp etrafa dehşet saçmıştı. Mehmed Çelebi hemen asker toplayıp İzmir üzerine vardı, Cüneyd Bey’in af dilemesi üzerine önceden sahip olduğu yerleri yine kendisine verdi. O da Çelebi Mehmed’e bağlılığını bildirdi.⁴¹

Mehmed Çelebi, kardeşi Musa Çelebi ile uğraşırken Bizans İmparatoru’nun yanında bulunan Emir Süleyman’ın oğlu Orhan Çelebi Osmanlı’ya karşı kullanmak amacı ile İstanbul’dan Edirne yakınlarındaki Karın Ovası’na gönderildi. Etrafına bir miktar asker toplayan Orhan hemen faaliyetlerine başlamıştı. Ancak Çelebi Mehmed’in üzerine gitmesi ile etrafındakiler dağılınca, Orhan lalası Zağanos Paşa tarafından teslim edildi. Mehmed Çelebi de Orhan’ın gözlerine mil çekip Bursa’ya gönderdi. Çelebi Mehmed ne zaman Bursa’ya gelse kendisine ikramlarda bulunurdu.⁴²

³⁷ Şükruallah, *age*, s. 59 (Emir Süleyman’ın taht süresini 8 yıl 7 ay 19 gün olarak verir); Neşrî, *age*, II, 39–40; Hoca Sadeddin, *age*, II, 47–52; Gökbilgin, *agm*, *İA*, XI, 182; *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 108–109.

³⁸ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 71; Neşrî, *age*, II, 41.

³⁹ Neşrî, *age*, II, 35–36.

⁴⁰ Hoca Sadeddin, *age*, II, 759.

⁴¹ Neşrî, *age*, II, 41–45; Hoca Sadeddin, *age*, II, 61–65.

⁴² Aşıkpaşazâde, *age*, s. 75; Neşrî, *age*, II, 57–58; Solakzâde, *age*, I, 171–172; Münecimbaşı Ahmed Dede, *Sahâifü’l-Ahbâr fi Vekayi’il-Asar*, çev. İsmail Erünsal, ty., I, 183; *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, I, 184–185.

İkinci Rumeli seferinden de bir netice alamayan Çelebi Mehmed, etraftan topladığı asker ile İstanbul üzerinden yine Rumeli'ye geçti. Her geçtiği yerden destek alarak ilerleyen Çelebi Mehmed, Edirne yakınlarındaki Çamurlu denilen yere gelince orduyu düzdü. Büyük bir çarpışmadan sonra kaçan Musa Çelebi, Bayezid Paşa, Mihailoğlu ve Burak Beyler tarafından yakalanıp getirildi. Çelebi Mehmed de boğdurulması için Baltaoğlu'na gönderdi. Musa Çelebi'nin cesedi dedesi Sultan Murad Hüdavendigâr'ın yanına defnedildi. Musa Çelebi, 2 yıl 7 ay ve 20 gün tahtta kaldı (816/1413).⁴³

Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi'yi de bertaraf ettikten sonra müstakil olarak 2 Rebiulahir 816/31 Temmuz 1413 tarihinde Osmanlı tahtına oturdu.⁴⁴

⁴³ Şükru'llah, *age*, s. 59; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 73; Neşrî, *age*, II, 45–54; Hoca Sadeddin, *age*, II, 75–76; M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Musa Çelebi”, *İA*, VIII, 665; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, VII, 500; *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 112.

⁴⁴ Şükru'llah, *age*, s. 60 (Çelebi Mehmed'in tahta çıkış tarihini 2 Cemaziyelahir 815/9 Eylül 1412 olarak verir); Neşrî, *age*, II, 54; Hoca Sadeddin, *age*, II, 76.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI

I. Hükümdarlığına Kadar Çelebi Mehmed

Çelebi Mehmed'in lakabı olan "çelebi" kelimesinin kaynağı hakkında bugüne kadar birçok tez ileri sürülmüştür. En eski ve halen tasvip gören kanaate göre, 'çalab' kelimesinin aitlik ya'sı almış halinden incelenmesi sonucu "çelebi" olduğu söylenmiştir. Çelebi kelimesi, Allah'a mahsus, efendi, beyzade, görgülü, terbiyeli, olgun kimse; bey, bilgin kişi, müellif, şair, okuyan kişi, keskin zekâlı, centilmen kibar adam; Bektaşî ve Mevlevî pîrlerinin en büyüklerine verilen unvan; Hıristiyan tüccar gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁵ Çelebi kelimesinin Yunanca 'krytsez (genç efendi)' sözcüğünden dilimize kirişçi olarak geçtiği de ileri sürülmüştür. Mehmed, genç yaşta taht mücadelesinde bulunduğu kedisine Yunanlılar tarafından "Kirişçi" denilmiştir.⁴⁶ Yine kardeşleri tarafından yay kirişi ile boğulmak istendiğinden veya kardeşlerinden korktuğu için yay yapan birinin yanında çalıştığından dolayı Mehmed'e bu lakabın verildiği rivayetler arasındadır.⁴⁷ Ayrıca güreşçi bir fiziğe sahip olduğu için de "Güreşçi" denilmiş, zamanla bu kelime "Kirişçi" şekline dönüşmüştür.⁴⁸

Çelebi sözcüğü, Osmanlılarda XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar hanedan mensuplarının, yüksek dini erkânın (tarikât şeyhlerinin), meşhur müelliflerin unvan ve lakabı olarak kullanılmıştır. Yıldırım Bayezid'in dört oğlu da bu unvan ile anılmıştır. "Çelebi" unvanını ilk kullanan Mevlana Celaleddin Rumî'nin müridi Çelebi Hüsameddin'dir (ö. 22 Şaban 683/3 Kasım 1284).⁴⁹

Çelebi unvanı ile anılan Yıldırım Bayezid'in dört oğlundan biri olan Çelebi Mehmed'in doğumu hakkında birçok tarih zikredilmiştir. 775/1373'ten

⁴⁵ Mehmet İpşirli, "Çelebi", *DİA*, VIII/259; W. Barthold, "Çelebi", *İA*, III, 309.

⁴⁶ Halil İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 391; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Mehmed I", VIII, *İA*, 497.

⁴⁷ Ebu'l-Mehasin Cemaleddin Yusuf b. Tagrıberdî (813–874), *en-Nücumu'z-Zahire fi Mulûki Mısır ve'l-Kahire*, Mısır ty., XIV, 239; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VIII, 497; İ. Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, I, 168.

⁴⁸ Danişmend, *age*, I, 168.

⁴⁹ W. Barthold, "Çelebi", *İA*, III, 309; İpşirli, *agm*, *DİA*, VIII, 259.

793/1391'e kadar farklı birçok tarih verilmiştir.⁵⁰ Bu farklı tarihler yanında doğum tarihinin 788/1386 veya 789/1387 olması muhtemeldir.⁵¹

Bazı tarih kaynaklarımızda, Çelebi Mehmed'in annesinin Germiyanolu Süleymanşah'ın kızı Devlet Hatun⁵² olduğu söylene de yapılan son araştırmalar bunun böyle olmadığını ortaya çıkarmıştır. Uzunçarşılı, bir vakfiyedeki ifadeye dayanarak, Çelebi Mehmed'in annesinin Devlet Hatun bt. Abdillâh olduğunu ileri sürmüştür.⁵³ Muhtemelen bu kadın Bayezid'in bir cariyesi⁵⁴ olup, bilinenin aksine Germiyanlı Süleymanşah'ın kızı değildir.

Çelebi Mehmed, babası Yıldırım Bayezid tarafından Şevval 801/Haziran 1399 tarihinde Eretna hanedanının toprakları olan Amasya, Tokat, Sivas ve Ankara'yı içine alan bölgeyi zapt için gönderildi. Bölgeyi başarıyla alan Çelebi Mehmed, buraya Sancak Beyi olarak tayin edildi.⁵⁵

Osmanlı Şehzadelerinin, belli bir yaşa kadar sancaklara gönderilmesi adet idi. Şehzadeler, sancakbeyi olup sancağı yönetirdi. Eğer yaşı müsait değilse Padişah tarafından tayin edilen "Lala" bu görevi üstlenirdi. Ayrıca lalanın bir görevi de şehzadeyi eğitmektir. Padişah hocalığı ilk kez Çelebi Mehmed ile başlamış, hoca (lala) olarak da Sofu Bayezid adındaki zat tayin edilmişti. Bu rütbe sonraları başka ad ve şekillerde devam etmiştir.⁵⁶

Çelebi Mehmed'in, 822/1419 senesinde kestirdiği sikkelerinde *Giyasü'd-Dünya ve'd-Din* lakabını kullanmış olduğunu görmekteyiz.⁵⁷

⁵⁰ İncalcık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 391; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 496; Danişmend, *age*, I, 182; Tayyazade Ahmed 'Ata, *Tarih-i 'Ata*, İstanbul 1292-1293, I, 32; Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, *Câm-ı Cem Âyin, Osmanlı Tarihleri I* (içinde), s. 396; Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solakzâde Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, I, 168.

⁵¹ İncalcık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 391; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 496; İncalcık, "Mehammed I", *EI*, VI, 973; *Sicill-i Osmani'de*, 781/1379 ve 791/1389 tarihleri geçmektedir (Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, sad. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, I, 22).

⁵² Danişmend, *age*, I, 182;

⁵³ Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 496.

⁵⁴ İncalcık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 391.

⁵⁵ İncalcık, "Mehammed I", *EI*, VI, 974; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 497.

⁵⁶ Taşköprüzade, *eş-Şakâiku'n-Nu'maniye*, Beyrut 1395, I, 40; Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, İstanbul 2003, s. 47.

⁵⁷ Ali, "Çelebi Sultan Mehmed'in Sikkeleri", *TTEM*, XI-XII, 43.

Çelebi Mehmed, Ankara Savaşı esnasında Amasya sancakbeyliğinde bulunuyordu. Ankara Savaşı'nda Çelebi Mehmed, ihtiyat kuvvetlerine kumanda ediyordu.⁵⁸

II. Fetret Döneminin Sona Ermesi

Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid esir düşmüş, birkaç ay sonra da vefat etmesi sonrasında oğulları arasında taht kavgası başlamıştı. Şehzadelerin birbirleriyle mücadeleleri sonucunda İsa Çelebi ve Emir Süleyman bertaraf edilmişti. Daha sonra Musa Çelebi ve Mehmed Çelebi taht için çekişti. Bu mücadele sonunda da Çelebi Mehmed'in, Musa Çelebi'yi ortadan kaldırması ile Osmanlı Devleti tek bir padişahın hükmü altına girmiş oldu.

Çelebi Mehmed bunu müteakip Edirne'de tahta oturup hükümdarlığını ilan etti. Bizans İmparatoru elçi göndererek kendisini tebrik etti ve Musa Çelebi'nin Karadeniz, Marmara ve Selanik yöresinde aldığı yerlerin iadesini istedi. Çelebi Mehmed, yardımlarından dolayı buraları Bizans'a iade etti.⁵⁹ Daha sonra Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti, Sırp Despotu, Eflak Prensi, Yanya Dukası, Lakedemonya Despotu ve Ahaiya Prensi elçilerini göndererek Çelebi Mehmed'i tebrik ettiler. Ayrıca Venedik, Ceneviz ve ilişkide buldukları diğer devletler de elçilerini göndererek dostluk ve ticaret antlaşmalarını yenilediler. Gelen elçiler, barış istenildiği mesajı ile geri gönderildiler.⁶⁰

Daha sonra Sultan Çelebi Mehmed, kardeşi Musa'nın Beylerbeyi atadığı Mihailoğlu Mehmed Bey'i nüfuzlu ümeradan olduğu için görevinden almayarak divandaki yerinde bıraktı. Yine Musa'nın kadıasker yaptığı Simavna Kadısıoğlu

⁵⁸ Hammer, *age*, I, 79.

⁵⁹ *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 184; Uzunçarşılı, *age*, I, 347.

⁶⁰ Şükrullah, *age*, s. 60; Uzunçarşılı, *age*, I, 348; Hammer, *age*, I, 101; Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat Bayram, İstanbul 1995, s. 167; Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanilli, İstanbul 1995, s. 75; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 184.

Şeyh Bedreddin Mahmud'u da ilmine hürmeten oğlu ve kızıyla beraber ayda bin akçe ücret ile İznik'te ikamete mecbur etti.⁶¹

Ankara yenilgisinden Çelebi Mehmed'in Osmanlı topraklarını tek elde toplaması anına kadar geçen yaklaşık 11 yıllık (11 yıl 11 ay 20 gün⁶²) süreye kaynaklarda "Saltanat Fasılası/Fetret Dönemi" denilmiştir.

Fetret Dönemi, 27 Zilhicce 804/28 Temmuz 1402 tarihindeki Ankara Savaşı ile başlamış, 2 Cemaziyelevvel 806/31 Temmuz 1413'te Çelebi Mehmed'in başkent Edirne'de tahta oturması ile sona ermiştir.

Çelebi Mehmed, devleti tek elde topladığından ve sonraki padişahlar da kendi soyundan geldiğinden Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılmıştır. Çelebi Mehmed'in kardeşleri Osmanlı topraklarına yegâne hâkim olamadıkları için genel kabul gören padişah sıralamasına girememişlerdir. Çelebi Mehmed ise yegâne hükümdar olması dolayısı ile dördüncü padişah olan babası Yıldırım Bayezid'den sonra beşinci padişah olarak kaynaklardaki yerini almıştır.⁶³

Fetret Döneminin, Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad tarafından sona erdirildiği de ileri sürülmüştür. Buna göre, Şeyh Bedreddin, Düzme Mustafa ve Orhan Çelebi isyanlarının tam anlamıyla bastırılmalarından sonra fetret dönemi sona ermiştir.⁶⁴

III. Fetihler ve Seferler

Çelebi Mehmed, Edirne'de hükümdarlığını ilan ettikten sonra, Osmanlı Devletini babası devrindeki birlik seviyesine çıkarmaya gayret ederek, dağılmayı önlemeye çalışmıştır. Bu amaçla hem Anadolu hem de Rumeli'de durmaksızın barış, sefer ve fetih hareketlerine girişmiştir. Fetret Dönemi, sürekli çarpışmalarla geçmiş, Anadolu il il dolaşmıştı. Çelebi Mehmed, şimdi de birliğe karşı isyan bayrağı kaldırmış olanlarla mücadele edecekti. İlk olarak da İzmir yöresinde isyan eden İzmir oğlu Cüneyd üzerine gidilecekti.

⁶¹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 73; Neşrî, *age*, II, 67; Lütü Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 68; Solakzâde, *age*, I, 167-168; Uzunçarşılı, *age*, I, 349.

⁶² Kenan Ziya Taş - Sadeddin Baştürk, "Fetret Dönemi ve Sonuçları", *Türkler*, IX, 256.

⁶³ Danişmend, *age*, I, 168-169.

⁶⁴ Taş-Baştürk, *agm*, *Türkler*, IX, 257.

A. İzmir Seferi

Aydın ili Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı topraklarına dâhil edilmişti. Timur ise Aydın ilini yine eski sahibi olan Cüneyd Bey'e vermişti. Emir Süleyman Anadolu'ya geldiğinde burayı almış ve Cüneyd Bey'i yanında Rumeli'ye götürmüştü. Yerine de başka birini tayin etmişti. Daha sonra Emir Süleyman Cüneyd Bey'i, Ohri sancak beyliğine getirmişti. Bir müddet sonra Mehmed ve Musa'nın mücadelesinden istifade ile Ohri'den Aydın iline İzmir ve Tire'den topladığı adamları ile gelen Cüneyd Bey, Ayaslug (Ayasuluğ-Selçuk)'u kuşatmış,⁶⁵ burada Emir Süleyman'ın atadığı beyi öldürmüştü (816/1413). Sultan Çelebi Mehmed, Karamanoğlu II. Mehmed'in Bursa'yı kuşattığı haberi üzerine hemen Anadolu'ya geçti. İlk iş olarak Aydın Beyliğini yeniden ihya eden Cüneyd Bey üzerine yürüdü. Sultan Çelebi Mehmed, önce Cüneyd Bey'den aldığı yerleri iade etmesini istedi ise de ret cevabı aldı. Bunun üzerine, Çelebi Mehmed, Çandarlı, Menemen, Kayacık ve Nif (Kemal Paşa) kalelerini aldıktan sonra İzmir'i kuşattı. Bu arada Cüneyd Bey'in tutumundan memnun olmayan Rodos, Midilli, Sakız, Menteşe beyleri ve Kudüs'ün Aziz Yahya Şövalyeleri'nin Üstad-ı A'zamı da Çelebi Mehmed'e destek oldular. Çelebi Mehmed bunların yardımlarıyla İzmir'i on gün kadar süren bir kuşatmadan sonra aldı. Muhkem surlarını yıktırdı.⁶⁶ Cüneyd Bey ise annesi, eşi, çocuk ve kardeşlerini bırakıp kaçtı. Annesinin ricası ile Çelebi Mehmed, Cüneyd Bey'i bağışladı. Bağışlanan Cüneyd Bey, Niğbolu Sancak beyliğine atandı.⁶⁷ Yerine de Samsun valisi olan Bulgar Beyinin oğlu Aleksander Sisman (Süleyman) tayin edildi (816–817/1413–1414).⁶⁸

İzmir surları yanında Rodos şövalyelerinin Cüneyd Bey'den izin alarak yaptıkları büyük bir kale bulunuyordu. Sultan bu kaleyi de yıktırdı. Bunun üzerine Rodos Şövalyeleri'nin büyük üstadı, huzura gelerek bunun yeniden inşa

⁶⁵ J. H. Mordtmann, "Cüneyd", *İA*, III, 239.

⁶⁶ Hammer, *age*, I, 102; Lamartine, *age*, s. 169.

⁶⁷ Lamartine, Cüneyd'in Müslüman Lazar'ın oğlu Şişman'a gönderildiğini söyler (Lamartine, *age*, s. 170); Vatin, *agm*, s. 76.

⁶⁸ Hammer, *age*, I, 103; Danişmend, *age*, I, 171; Uzunçarşılı, *age*, I, 351–352; Lamartine, *age*, s. 170; İlhan Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1993, X, 173; Ahmet Şimşirgil, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı*, İstanbul 2004, s. 178–179; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 188.

edilmesini, aksi takdirde Papa'ya kadar gidebileceğini tehditler eşliğinde söyledi. Barışçı olan Çelebi Mehmed ise, İzmir'in düşman yuvası haline geldiğini, bundan dolayı Menteşe toprağından istedikleri yerleri vermeyi teklif etti. Bunu kabul eden şövalyelerin büyük ustadı daha sonra Bodrum Halikarnas'da Petroniyon (Petronion) Kalesi'ni inşa ettirdi.⁶⁹

Böylece Aydın ili tamamıyla Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu. Bununla birlikte Ceneviz müstemlekeleri olan Foça, Midilli, Sakız adaları da Osmanlı hâkimiyetini tanıyıp vergi vermeyi kabul ettiler.⁷⁰

B. Karamanoğulları İle İlişkiler

Karaman ülkesi, Yıldırım Bayezid'in seferleri sonucunda Osmanlı topraklarına katılmıştı. O zaman beylik başında Bayezid'in de eniştesi olan Alaeddin Ali Bey vardı. 800/1397 senesindeki seferden sonra Alâeddin Ali Bey öldürülmüş, ailesi de Bursa'ya getirilmişti.⁷¹

Karamanlı beylerin hali, sahip olamadıkları şeylere düşman olan kimselerin davranışını yansıtmaktadır. Onlar Anadolu'da liderliği ve üstünlüğü Osmanlı hükümdarlarına kaptırılmış olmanın verdiği bir kompleksle adeta kıskançlık hummasına tutulmuş bulunuyorlardı. Timur, Ankara zaferinden sonra Bursa'da tutuklu olan Alâeddin Ali Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Beyleri serbest bırakıp eski topraklarına gönderdi. Mehmed babasının tahtına oturdu, kardeşi Ali de kendisine bağlı Niğde emiri oldu.⁷²

Lamartine ise Karamanoğulları için ilginç bir söz sarf etmektedir: "Yunanlıların eski topraklarına sahip olan Karamanlılar'a, zamanla onların kötü huyları da geçmiştir."⁷³

Çelebi Mehmed'in Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi ile mücadelesini fırsat bilen Karamanoğlu II. Mehmed, ordusuyla Osmanlı müttefiki Germiyanoglu topraklarına tecavüz ederek Bursa önüne geldi. Kale muhafızı

⁶⁹ Uzunçarşılı, *age*, I, 351; Hammer, *age*, I, 103; Lamartine, *age*, s. 169–170.

⁷⁰ Uzunçarşılı, *age*, I, 352; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 501; İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 392.

⁷¹ Uzunçarşılı, *age*, I, 296–297.

⁷² Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler*, VI, 709.

⁷³ Lamartine, *age*, s. 170.

Hacı İvaz Paşa'nın direnip kaleyi teslim etmemesi üzerine bir ay kadar⁷⁴ süren bir kuşatmaya aldı. Kaledekileri zayıf düşürmek için su kaynağının yatağını değiştirmeye çalıştı. Ancak Hacı İvaz Paşa'nın bunu haber alması üzerine Karamanoğlu II. Mehmed'in bu girişimi başarısız oldu. Kuşatma sürerken Çelebi Mehmed'in, Musa'yı yenip, cesedini dedesi Sultan Murad'ın yanına gömülmesi için Bursa'ya gönderdiği haberi geldi. Karamanoğlu, bunun bir oyun olabileceği düşüncesi ile ölüyü bizzat görünceye kadar geri çekilmedi. Cesedi bizzat görmeye giden Karamanoğlu Mehmed, bunun Musa Çelebi'ye ait olduğunu anlayınca kuşatmayı hemen kaldırdı. Babası, Yıldırım Bayezid'in zindanlarında Timurtaş Paşa tarafından hakaret gördüğü için Yıldırım'ın bir bahçede olan kabrine saygısızlık göstererek kemiklerini çıkardı. Şehrin imaret ve mescitlerini (Orhan Camii ve Ulu Camii) ateşe verdi.⁷⁵ Aynı yoldan geri dönmenin tehlikeli olabileceği endişesi ile Kırmastı yolunu kullanarak alelacele beylik merkezine geri çekildi (816/1413–1414).⁷⁶

Karamanoğlu'nun bu saldırısını haber alan Çelebi Mehmed, ordu ile Edirne'den Anadolu'ya geçerek Bursa'ya geldi. İlk iş olarak Ohri'den kaçıp İzmir'i ele geçiren Cüneyd üzerine yürüdü. Hemen akabinde Bursa'nın intikamını almak amacı ile vezirlerine danıştıktan sonra Karamanoğlu II. Mehmed üzerine gitmeye karar verdi. Vezir Bayezid Paşa'nın teklifi ile Dulkadiroğulları, Candaroğulları ve Germiyanogulları'na haber gönderilip ya bizzat kendilerinin veya oğullarından birinin asker ile gönderilmesi istendi. Candaroğlu İsfendiyar Bey, oğlu Kasım'ı birkaç yüz askerle gönderdi. Germiyanoglu yol tedarikini yerine getirdi (817/1414).⁷⁷ Çelebi Mehmed, Toplanan asker ile Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Okluk hisarını ve Said-ilini fethedip, Karamanoğulları'nın merkezi olan Konya'yı kuşattı. Şiddetli

⁷⁴ Hoca Sadeddin, Solakzâde ve Danişmend 34 gün rakamını verirler (Hoca Sadeddin, *age*, II, 80; Solakzâde, *age*, I, 170; Danişmend, *age*, I, 171).

⁷⁵ Âli, *age*, I, 294; Danişmend, *age*, I, 171; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 500–501; Hammer, *age*, I, 102; Lamartine, *age*, s. 168; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 185.

⁷⁶ Şükruallah, *age*, s. 59–60; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 74; Neşri, *age*, II, 54–57; Hoca Sadeddin, *age*, II, 78 vd; Lütfi Paşa, *age*, s. 68–70; Solakzâde, *age*, I, 170–171; Münecimbaşî, *age*, I, 182–183; Uzunçarşılı, *age*, I, 349–350; Hammer, *age*, I, 102; Halil İncalcık, "Mehmed I", *EI*, VI, 975.

⁷⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 75; Neşri, *age*, II, 59; Hoca Sadeddin, *age*, II, 83; Lütfi Paşa, *age*, s. 70; Solakzâde, *age*, I, 172.

yağmurlar neticesinde Çelebi Mehmed fazla duramadı. Ayrıca Karamanoğlu'nun da isteği üzerine barış yapıldı. Daha sonra Sultan Çelebi Mehmed, çıkan kargaşalıkları düzeltmek için Canik tarafına yöneldi (817/1414–1415).⁷⁸

Sultan Çelebi Mehmed, Canik'e yaklaştığında Karamanoğlu yine isyan etti. Sultan tekrar Karamanoğlu üzerine geldi. Konya önünde Karamanoğlu yenilince Taş-ili'ne kaçtı. Yerine de oğlu Mustafa'yı bıraktı. Bayezid Paşa'nın tedbiri ile Karamanoğlu Mehmed Bey bağışlandı ve ağır bir barış yapmak zorunda bırakıldı. Buna göre, Timur tarafından kendisine verilen Beypazarı, Sivrihisar, Akşehir, Yalvaç, Beyşehir ve Seydişehir'i eski sahipleri olan Osmanlılara bırakıyordu. Bununla birlikte gerektiği zamanlarda Osmanlılara asker desteği gönderecekti.⁷⁹

Aynı olay bazı kaynaklarımızda farklı şekilde geçmektedir. Buna göre, Karamanoğlu'nun yine isyan ettiği haberi gelince Sultan Çelebi Mehmed, Ankara'ya geldi. Ancak kendisi burada hastalanınca devam edemedi. Hekimler tedavi edemeyince, "Germiyan'ın Hekim Sinan adında 2. Eflatun derler bir hekimi" olduğu söylendi. Haber gönderilip Hekim Sinan getirildi. Mevlana Hekim Sinan, rahatsızlığın hastalıktan değil üzüntüden olduğunu, tedavisinin sevinmek olduğunu söyleyince, Bayezid Paşa, hile ile Karamanoğlu Mehmed'i ve oğlu Mustafa'yı tutup getirdi.⁸⁰ Bu mutlu haber üzerine Çelebi Mehmed, eski sağlığına kavuştu. Bunun için Hekim Sinan, değerli hediyelerle Germiyan'a geri gönderildi.⁸¹ Eli bağlı divana getirilen Karamanoğlu, bir daha isyan etmemek üzere af dileyince, Sultan Çelebi Mehmed kendisini yine bağışladı. Sultan Çelebi Mehmed, Karamanoğlu II. Mehmed Bey'i hilat, sancak ve hediyelerle geri gönderdi.⁸² Ancak daha ayrılmadan eski isyankârlığı ile beylik atlarını

⁷⁸ Şükrullah, *age*, s. 60; Neşrî, *age*, II, 58–60; Hoca Sadeddin, *age*, II, 83–84; Âli, *age*, I, 296–297; Lütü Paşa, *age*, s. 70–71; Solakzâde, *age*, I, 172; Uzunçarşılı, *age*, I, 352; Hammer, *age*, I, 104.

⁷⁹ Şükrullah, *age*, s. 60; Aşıkpaşazâde, *age*, 76; Uzunçarşılı, *age*, I, 352–353; Hoca Sadeddin, (Mevlana İdris'ten naklen), *age*, II, 91; Vatin, *agm*, s. 76; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 189.

⁸⁰ Uzunçarşılı, Bayezid Paşa'nın tedbiri ile Karamanoğlu II. Mehmed'in gaffletle yakalanıp getirildiği haberinin bir değerinin olmadığını yazar (Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 501).

⁸¹ Neşrî, *age*, II, 60–61.

⁸² Şükrullah, *age*, s. 60; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76; Hammer, *age*, I, 102–103.

vuran Mehmed Bey, Osmanlı topraklarını da yakıp yıkmaya başladı (818/1415–1416).⁸³

Müneccimbaşı, Hakim Şeyhî'nin geri gönderilmediğini bilakis Çelebi Mehmed'in kendisini alıkoyduğunu nakleder.⁸⁴

Bayezid Paşa'nın bu hizmetinden dolayı kendisine, vezir-i azamlık yanında Rumeli Beylerbeyliği de verildi.⁸⁵

Bu antlaşmadan sonra Karamanoğlu II. Mehmed Bey, Sultan Çelebi Mehmed vefat edinceye kadar sözünde durdu. Çelebi Mehmed'in Eflak seferinde Karamanoğlu'nun yardım kuvvetleri gönderdiğini görmekteyiz ki, bu da barışın devam ettiğini göstermektedir.⁸⁶

Çelebi Mehmed'in, Karamanoğulları üzerine olan seferi sonrasında Germiyan Beyi Yakub Bey, Osmanlı himayesinde topraklarına sahip oldu. Bu durum Çelebi Mehmed'in ölümüne kadar bu şekilde devam etti.⁸⁷

C. Gelibolu Deniz Savaşı

Osmanlı Denizciliği Yıldırım Bayezid zamanında Aydın, Saruhan ve Menteşe beyliklerinin alınması ile yavaş yavaş yapılanıyordu. Yine sahil beyliklerinin korsan gemileri de Osmanlı donanmasının ilerlemesine katkı sağlamıştı.⁸⁸ Ayrıca Gelibolu tersanesinin yapılması ile Venediklilerle boy ölçüşecek kadar gelişmiş olmasa bile deniz kuvvetleri şekillenmeye başlamıştı.

Çelebi Mehmed, hâkimiyetini güçlendirince, Menteşe oğlu İlyas Bey, Osmanlıların bir vassalı durumuna geldi (816/1413). İlyas Bey, 818/1415 yılında Leys ve Ahmed adındaki iki oğlunu güvence olarak Osmanlı Sarayına

⁸³ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76; Neşrî, *age*, II, 60–62; Hoca Sadeddin, *age*, II, 84–88; Solakzâde, *age*, I, 173 vd; Hammer, *age*, I, 102–105; Salim Koca, agm, *Türkler*, VI, 709; Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA*, XXIV, 458; M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, *İA*, VI, 324; Lamartine, *age*, s. 170–171.

⁸⁴ Münecimbaşı, *age*, I, 184.

⁸⁵ Hoca Sadeddin, *age*, II, 88; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, haz. Mahir İz, Ankara 1985, VI, 94; Uzunçarşılı, *age*, I, 353.

⁸⁶ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76; Neşrî, *age*, II, 63; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 501.

⁸⁷ Mustafa Çetin Varlık, “Germiyanogulları”, *DİA*, XIV, 34.

⁸⁸ Uzunçarşılı, *age*, I, 263.

göndermişti. Bu şekilde İlyas Bey, Çelebi Mehmed ile yaptığı antlaşmasına sadık kaldı.⁸⁹

Venedikliler ile Osmanlılar birbirlerini karşılıklı korsanlıkla suçluyorlardı. Venediklilerin denizdeki üstünlüğüne karşı hiç olmazsa boğazların denetiminin elinde olmasını düşünen Çelebi Mehmed, Gelibolu'da önemli bir donanma meydana getirdi. Çoğu denizcisi de Cenevizli, Katalanlı, Sicilyalı, Provanslı veya Giritli idi. Ancak Venedikliler bu gelişmelerden rahatsız oldular.⁹⁰

Venediklilere bağlı Andros Adası Beyi Pietro Zeno, Osmanlı gemilerine düşman uygulaması yapınca 818/1415'te hazırlanan 30 kadirga, Çalı Bey kumandasında Anros, Paros ve Milos adalarını vurmuş ve birçok esir alarak geri dönmüştü. Bir sene sonra Pietro Loredano, üç sıra kürekli on kadirgalık donanması ile Girit, Eğriboz ve Siklad adalarına uğrayarak yedi kadirga daha alıp Gelibolu önlerine geldi. Osmanlı tarafından saldırı olmaksızın savaşmama şeklinde kesin emir almışlardı. Çünkü Anadolu sahiline komşu müstemleke adaları mevcuttu. Savaşmama emri olmasına rağmen yabancı bir geminin Osmanlı kıyısına yanaşması ile Venedik donanması onu ele geçirmek istedi. Osmanlı amirali de bunun kendilerine ait olduğu zannı ile vermek istemeyince savaş başlamış oldu. Bu deniz savaşında Osmanlı donanması yok edildi. 12 Osmanlı gemisi tahrip edildi. Yaklaşık 4 000 kişi de öldürüldü.⁹¹ Osmanlı amirali Çalı Bey şehit düştü. Venedik amirali de yaralı olarak Bozcaada'ya çekildi. Esir edilen Türk donanmasında bulunan Hıristiyanlar (Katalanyalı, Sicilyalı ve Fransızlar) öldürüldü. Diğerleri ise, çalıştırılmak üzere Ege adalarına götürüldü (1 Rebiulevvel 819/29 Mayıs 1416).⁹²

Lamartine, Venediklilerin, rakipleri olan Cenevizlilerin tarafını tutan Osmanlı donanmasını yok etme amacıyla geldiklerini yazar.⁹³ Çünkü Venedikliler, Ege denizindeki ticari menfaatlerinin zarar gördüğünü fark

⁸⁹ Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", *DİA*, XXIX, 153.

⁹⁰ Vatin, agm, s. 76.

⁹¹ Feridun Emecen, "Gelibolu", *DİA*, XIV, 1.

⁹² Uzunçarşılı, *age*, I, 353–355; İnalçık, "Mehemmed I", *EI*, VI, 976; Lamartine, *age*, s. 171; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 190.

⁹³ Lamartine, *age*, s. 172.

etmişlerdi. Zaten daha önce Musa Çelebi ile antlaşmışlardı. Çelebi Mehmed döneminde ise, bu konu tartışmalı hale geldi.⁹⁴ Özellikle 818/1415 yılında Çelebi Mehmed'in 112 parça gemiden oluşan bir donanmayı Akdeniz'e indirmesi Venediklileri korkuttu.⁹⁵

Bir sene sonra Amiral Loredano Çanakkale'ye girip, Emir Süleyman'ın yaptırdığı kaleyi topa tuttu. Lâpseki'yi almaya niyetli idi. Ancak Osmanlı güçlerinin başında bulunan Hamza Bey, on bin kişilik bir kuvvetle kaleyi muhafaza ettiğinden, Loredano karaya çıkmaya cesaret edemeyip İstanbul'a gitti. İmparator Manuel aracılığı ile esirler karşılıklı iade edilerek antlaşmaya varıldı. Antlaşma metni bir sene sonra bir elçi ile Venedik'e götürüldü.⁹⁶

Böylece henüz yapılanma aşamasında olan Osmanlı donanması, büyük bir hezimetle karşılaşmıştı. Zaten Osmanlı donanmasının daha önce bir savaş tecrübesi olmadığından kolay bir zafer beklenmiyordu. Osmanlı Devleti bu deniz kayıplarını gidermek için uğraşırken, Şeyh Bedreddin Mahmud olayının patlak vermesi bu çalışmaların yarıda kalmasına neden oldu.⁹⁷

Temel kaynaklardan sayılan Aşıkpaşazade, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Neşrî tarihlerinde ise, deniz savaşı hakkında bir bilgiye rastlamadık.

D. Eflak Seferi

Eflak Prensi Mircea (Mirçe), Ankara Savaşı'ndan sonraki şehzade çekişmelerinde Musa Çelebi'ye yardım etmiş ve Osmanlılara vermesi gereken üç yıllık haracı da ödememişti. Bunun yanında Eflak prensinin akrabalarından Dan isminde bir kişi prenslikte Mircea'ya rakip olarak çıktı. Dan, Prens Mircea'ya karşı Osmanlı'dan yardım istedi. Osmanlılar yardım etmeyi kabul etti. Dan'ın Osmanlılardan yardım istemesi üzerine Mircea da, Macar Kralı Sigismund'dan yardım talep etti. Sigismund ise Dan'a yardım edilmemesini Çelebi Mehmed'den istedi. Çelebi Mehmed, Dan'a yardım etmeyi daha önce

⁹⁴ Emecen, "Gelibolu", *DİA*, XIV, 1.

⁹⁵ Başta, *age*, s. 69–70.

⁹⁶ Hammer, *age*, I, 105–106; Necdet Öztürk, "Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi", *Türkler*, IX, 228; Uzunçarşılı, *age*, I, 355; Danişmend, *age*, I, 176.

⁹⁷ Uzunçarşılı, *age*, I, 355.

kabul ettiğinden, Sigismund'un bu isteğini reddetti. Olaylar bu şekilde gelişirken Çelebi Mehmed, Karamanoğlu II Mehmed ve Candaroğlu İsfendiyar Bey oğlu Kasım'ın destek kuvvetlerini alarak Eflak üzerine sefere çıktı (819/1416). Çelebi Mehmed yolda iken, Dan ve Mircea'nın ordularının savaştığı ve bu savaşta Macar ordu kumandanının öldüğü haberini aldı. Yenilgiden sonra Mircea, elçi gönderip af diledi. Ayrıca ödememiş olduğu üç yıllık haracı gönderdi. Teminat olarak da oğlunu Osmanlı sarayına rehin olarak gönderdi.⁹⁸

Bu sefer sırasında Çelebi Mehmed geçtiği yerlerde, eskiden yapılmış ancak tahrip olmuş köprü ve surları (İsakçı ve Yeni Sale) imar etti. Yeni kaleler inşa etti. İnşa ettiği bu yeni kalelerden biri de Yerköyü (Girurgiu) kalesidir. Bu kale stratejik olarak değerli bir konumdaydı. Burası sonraki zamanlarda Osmanlılar için ileri bir karakol haline gelecektir. Yine bu sefer esnasında Macarlarla yer yer küçük çatışmalar da yaşandı.⁹⁹ Evrenos Bey oğlu İshak Bey yaptığı akınlar sonucu Bosna Sarayı denilen Sarajevo'nun bir kısmını fethetti.¹⁰⁰

818–819/1415–1417 yılları arasında Arnavutluk'un bir bölümü fethedildi. Osmanlılar, ellerinde 38 muhkem kale olmasına karşın Venediklileri metbu tanıdı. Yine Venedikliler de ellerinde önemli yerler olmasına rağmen Osmanlılara vergi vermeyi kabul etti.¹⁰¹

Çelebi Mehmed sonra, Üngürüs (Macaristan) iline gelip buradaki Severin Kalesi'ni fethetti. Çevre beyleri de gelerek barış üzerine anlaştilar. Sultan, bunları yaptıktan sonra Darü's-Saltana (başkent) Edirne'ye gelip tahta

⁹⁸ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76; Neşrî, *age*, II, 63; Uzunçarşılı, *age*, I, 355–356; Solakzâde, *age*, I, 176–177; *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 113; Münecimbaş, *age*, I, 185; Halil İncik, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 393; Danişmend, *age*, I, 175; Şerif Başta, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir*, Ankara 1991, s. 70. Hoca Sadeddin, haracı getirenin Musa'dan kaçan kendi adamlarından İzzet Bey olduğunu yazar (Hoca Sadeddin, *age*, II, 93).

⁹⁹ Şükrullah, *age*, s. 61; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76; Neşrî, *age*, II, 63; Hoca Sadeddin, *age*, II, 92; Lütü Paşa, *age*, s. 71; Âli, *age*, I, 299; Lamartine, *age*, s. 173; Uzunçarşılı, *age*, I, 354; Halil İncik, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003, s. 25.

¹⁰⁰ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul 1999, s. 64; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 190.

¹⁰¹ Vatin, agm, s. 79.

oturdu. Çelebi Mehmed, bu seferden dönüşte bir av esnasında attan düşmüş ve birkaç gün hasta yatmıştı.¹⁰²

E. Candaroğulları ile İlişkiler

Lütfi Paşa, Çelebi Mehmed'in Samsun'u aldıktan sonra büyük oğlu Murad'ı Amasya sancakbeyliğine gönderdiğini nakleder.¹⁰³ 820/1417 yılında bu göreve getirilen Şehzade Murad'ın lalalığına da ümeradan Biçeroğlu Hamza Bey tayin edildi. Murad, o zaman 13–14 yaşlarında idi.¹⁰⁴

Azerbaycan hâkimi Kara Yusuf ile Diyarbakır hâkimi Kara Osman Bayındırî arasında Erzincan ve Bayburt için anlaşmazlık çıktı. Neticede Karakoyunlu Kara Yusuf, Erzincan'a girip Pir Ömer adındaki adamını buraya atadı. Pir Ömer de Kara Yusuf'a olan itaatini unutup Karahisar'ı kuşattı. Karahisar Beyi Melek Ahmed oğlu Hasan Bey, Amasya'da bulunan Şehzade Murad'a¹⁰⁵ bir heyet gönderdi. Ancak yardım gelmeden Hasan Bey, Pir Ömer'e esir düştü. Osmanlılarca gönderilen yardım kuvvetleri başındaki Alparslan oğlu Hasan, Kubadoğlu Ali oğlu Cüneyd Bey'i yenerek Sivas Canik'ini aldı. Kastamonu beyi İsfendiyar da, Kubadoğlu Ali oğlu Cüneyd'in ölümünü fırsat bilerek Samsun ve Bafra'yı (Samsun Caniki) alıp büyük oğlu Hızır Bey'in idaresine verdi (821–822/1418–1419).¹⁰⁶

Candaroğlu İsfendiyar Bey, 1402 yılında Timur himayesinde eski beylik yeri olan Kastamonu'ya kavuşmuştu. Ayrıca Timur'un batı seferine katılmasına karşılık olarak da Çankırı ve Kalecik kendisine verildi. Timur, Semerkant'a döndükten sonra İsfendiyar Bey, Çelebi Mehmed'e karşı Musa Çelebi'yi korumuş ve yardım etmişti. Yine Düzme Mustafa ve Şeyh Bedreddin'e de yardım etmişti. İsfendiyar Bey oğlu Kasım, babasının aldığı yerler kendisine

¹⁰² Şükrullah, *age*, s. 61; Neşrî, *age*, II, 63; Hoca Sadeddin, *age*, II, 93; Solakzâde, *age*, I, 177; Âli, *age*, I, 299; Danişmend, *age*, I, 176; İnalçık, agm, *DİA*, XXVIII, 393.

¹⁰³ Lütfi Paşa, *age*, s. 71.

¹⁰⁴ Danişmend, *age*, I, 177; Müneccimbaşı, *age*, I, 186.

¹⁰⁵ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 77; Hoca Sadeddin, *age*, II, 96.

¹⁰⁶ Şükrullah, *age*, s. 61; Neşrî, *age*, II, 64; Âli, *age*, I, 297–298; Hoca Sadeddin, *age*, II, 95–96; Solakzâde, *age*, I, 179; Müneccimbaşı, *age*, I, 186–187; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *IA*, VII, 502; Danişmend, *age*, I, 177–178; Hammer, *age*, I, 106–107.

değil de küçük kardeşi Hızır'a verilince gücenmiş ve Eflak seferi dönüşünde Osmanlı'ya sığınarak geri dönmemişti.¹⁰⁷

İsfendiyar oğlu Kasım, Çelebi Mehmed ile beraber Eflak seferine katılmıştı. Sefer dönüşünde kardeşi Hızır ile anlaşamadığından Osmanlılar yanında kaldı. İsfendiyar Bey, Samsun ve Bafra'yı alıp diğer oğlu Hızır'a verince Kasım, buraların kendine verilmesini Sultan Çelebi Mehmed'in aracılığı ile babasından talep etti. Çelebi Mehmed, İsfendiyar Bey'e mektup yazarak Tosya, Çankırı, Kalecik, Kastamonu ve Bakır Küresi'ni Kasım'a vermesini istedi. İsfendiyar Bey bu talebi reddedince, Çelebi Mehmed, ordusu ile Sinop şehrini kuşattı. İsfendiyar Bey çaresiz kalınca barış yapıldı. Buna göre, Kastamonu ve Bakır Küresi'nin bazı nahiyeleri hariç diğer yerler Osmanlılara verildi. Osmanlı birlikleri de aldıkları yerleri İsfendiyar oğlu Kasım'a verdiler. Sınır olarak da Ilgaz Dağları kabul edildi. Ayrıca İsfendiyar Bey, Sultan Çelebi Mehmed adına hutbe okutup sikke kesti. İsfendiyar oğlu Kasım da, ölünceye kadar Osmanlılar'ın yanında kaldı (819/1416).¹⁰⁸

Samsun bölgesi iki kısma ayrılmıştı. Kıyı tarafı Cenevizlilerin elinde idi. İç tarafı ise Müslümanların elinde olduğundan kaynaklarda Kâfir (Gâvur) Samsun'u ve Müslüman Samsun'u olarak bilinirdi.

Sultan Çelebi Mehmed, Amasya'da olduğu sırada Cenevizlilerin, ellerinde olan Kâfir Samsun'u yaktığı haberi geldi. Çelebi Mehmed de Rumeli Beylerbeyi Biçeroğlu Hamza Bey komutasında ordu gönderdi. Hamza Bey, Kâfir Samsun'u alınca Sultan Çelebi Mehmed'e haber gönderdi. Sultan da, Merzifon yoluyla Samsun'a geldi. Müslüman Samsun'u ise, İsfendiyar oğlu Hızır Bey elinde idi. Hızır Bey, Çelebi Mehmed'in geldiğini görünce, Müslüman Samsun'u savaşız, kan dökmeden teslim etti. Bunun üzerine Sultan Çelebi Mehmed, Hızır Bey'e hilat giydirip yanında kalmasını istedi. Hızır Bey ise, kardeşi Kasım ile aralarında geçimsizlik, kıskançlık ve dargınlık

¹⁰⁷ Hoca Sadeddin, *age*, II, 93; Yaşar Yücel, "Candaroğulları", *DİA*, VII, 148.

¹⁰⁸ Şükrullah, *age*, s. 61; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 76–77; Neşri, *age*, II, 64–65; Âli, *age*, I, 297–298; Hoca Sadeddin, *age*, II, 94; Solakzâde, *age*, I, 178; Münecimbaşı, *age*, I, 186; Danişmend, *age*, I, 176–177; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 502; *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 113–114; Uzunçarşılı, *age*, I, 356–357; Yücel, agm, *DİA*, VII, 148; Vatin, agm, s. 80; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 192–193.

olduğundan¹⁰⁹ kardeşi ile aynı yerde duramayacağını söyleyerek babası İsfendiyar Bey'in yanına gitti (821–822/1416–1419).¹¹⁰

Rumeli Beylerbeyi Biçeroğlu Hamza Bey, kalenin direnmeden teslim edilmesine şaşırıldı. Hızır Bey'e kaleyi neden savaşız teslim ettiğini sordu. Hızır Bey, 'Müslüman Samsun'un geçimi, kâfir Samsun ile ilişkileriyledir. Onun yakılması ve Osmanlıların eline geçmesi ile artık burada durmanın anlamı kalmadı. Bundan dolayı teslim ettim' dedi. Bundan sonra Çelebi Mehmed kendisini hediyeler ve hilatle gönderdi.¹¹¹

Samsun seferinden dönen Çelebi Mehmed, İskilip civarında birçok Tatar evi görünce, bunların kim olduğunu sordu. Bunların, Minnet Bey adında bir kişinin beyliği altında yaşayan Tatarlar olduğu ve Samagar (Sanmar) oğlunun düğününe katıldıkları söylendi. Çelebi Mehmed Tatarların, kaygısız bir şekilde bu topraklarda yaşadığını ve kendi ordusuna katılmadığını görünce Tatar beyi olan Minnet Bey'i çağırıp, onları Rumeli'ye geçirdi. Rumeli'de Filibe ve Konuşhisarı-Pazarcık'a (daha sonra Tatarpazarcığı adını alacaktır) yerleştirdi. Tatar beyi Minnet oğlu Mehmed Bey, yerleştikten sonra burada bir kale, medrese ve kervansaray inşa etti.¹¹²

IV. Mustafa Çelebi Meselesi

Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'nda yanına Osmanlı ordusunun kol komutanlığını yapan oğullarını da almıştı. Oğlu Kasım yaşça küçük olduğundan Bursa sarayında bırakılmıştı. Emir Süleyman, İsa, Musa, Mehmed ve Mustafa adlı oğulları komutan unvanları ile savaşa katılmıştı. Savaşın yenilgiye döndüğü esnada şehzadeler kendilerine yakın olan devlet erkânının telkini ile savaş alanını terk etmiş, Yıldırım Bayezid ve çevresinde savaştan devlet erkânından birçok kişi de esir olmuştu. Mustafa ise, kendisinden haber alınamayınca savaş

¹⁰⁹ Hoca Sadeddin, *age*, II, 97.

¹¹⁰ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 77; Neşri, *age*, II, 65–66; Hoca Sadeddin, *age*, II, 96–97; Solakzâde, *age*, I, 180; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 503.

¹¹¹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 77; Neşri, *age*, I, 65–66; Müneccimbaşı, *age*, I, 187–188; Uzunçarşılı, *age*, I, 358.

¹¹² Aşıkpaşazâde, *age*, s. 77–78; Neşri, *age*, II, 66; Hoca Sadeddin, *age*, II, 98–99; Lütfi Paşa, *age*, s. 72; Solakzâde, *age*, I, 180; Hammer, *age*, I, 107; Uzunçarşılı, *age*, I, 359; Danişmend, *age*, I, 178–179.

alanında aranmasına rağmen bulunamamıştı. Ancak kaynaklarımızın verdiği bilgiye göre Mustafa Çelebi'nin Timur tarafından Semerkant'a götürüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Lamartine ise, Mustafa'nın savaş alanında elbise ve eşyası ganimet olarak alındığından tanınmadığını, bir tutsak gibi Doğu Türkistan'da satıldığını ve nice zaman sonra Anadolu'ya gelebildiğini yazar.¹¹³

Timur öldüğünde (12 Şaban 807/13 Şubat 1405)¹¹⁴ yerine oğlu Şahruh (ö. 850/1447) geçti. Bu arada esir tutulan Mustafa Çelebi de serbest bırakıldı. Serbest kalan Mustafa, birkaç aylık yol neticesinde Anadolu'ya geldi. Halil İnalçık, Mustafa'nın salıverilmesinin Şahruh'un bir planı olduğunu söyler. Buna göre, Çelebi Mehmed'in Anadolu'daki birliği yeniden kurmasını bir tehlike olarak gören Şahruh, bir iç savaşı yeniden körükleyip birliği dağıtmak için Mustafa Çelebi'yi serbest bıraktı.¹¹⁵

Mustafa, diğer kardeşleri gibi Anadolu'da kendi hissesi olduğuna inanıyordu. Ancak Anadolu'ya vardığında, Çelebi Mehmed'i taht mücadelesinde tek başına babasının tahtına oturmuş buldu. Mustafa, bir müddet Karamanoğlu'na bağlı Niğde'de kaldı. Daha sonra Kastamonu Beyi İsfendiyar Bey'in yanına gitti. İsfendiyar Bey'in yanında da duramayıp Eflâk'a geçti.¹¹⁶

Osmanlı Tarihi kaynaklarında Mustafa Çelebi, saltanat davasında bulunduğu için "Düzme (Sahtekâr) Mustafa" adıyla anılmaktadır. Aşıkpaşazade, Mustafa'yı sahtekâr olarak ansa bile Neşrî'nin onu "Yıldırım Han oğlu Mustafa" olarak zikretmesi, onun gerçek Mustafa olduğunu gösterir.¹¹⁷ Yine Çelebi Mehmed'in Mustafa'nın tutulması için o kadar gayret göstermesi de onun Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğuna bir delildir. Ayrıca, Çelebi Mehmed'in onun bir sahtekâr olduğu haberini yayması da halkın etkilenmesini önlemek için alınan bir tedbir şeklinde düşünülebilir.

¹¹³ Lamartine, *age*, s. 177.

¹¹⁴ Tagriberdî, *age*, XII, 270.

¹¹⁵ İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 393.

¹¹⁶ Mordtmann, "Cüneyd", *İA*, III, 240.

¹¹⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 82; Neşrî, *age*, II, 73; Metin Kunt-Hüseyin G. Yurdaydın-Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi (Osmanlı Tarihi)*, İstanbul 1989, II, 67.

Hıristiyan devletleri Sultan Çelebi Mehmed'i zayıf düşürmek için Düzme Mustafa'ya destek verdiler. Venediklilere iltica eden Mustafa, Eflak Prensi Mircea'ya gönderildi.¹¹⁸

Mustafa, Eflak Prensi Mircea'nın da kendisini davet etmesi üzerine Eflâk'a geçti. Niğbolu Beyi Kara Cüneyd Bey, Mustafa'nın Eflâk'a geçtiğini duyunca yanına varıp onu meşru taht varisi olarak tanıdı. Cüneyd Bey, sürekli isyan etmesi ve bağışlanması ile bilinip son olarak da Çelebi Mehmed tarafından İzmir Beyliğinden alınıp Niğbolu Beyliğine tayin edilmişti. Mustafa, Cüneyd'i kendisine vezir yaptı.¹¹⁹ Cüneyd Bey, eski beylik yeri olan İzmir'e kavuşma niyetinde idi. Bu arada Evrenos ve Timurtaş Beylerin de oğulları kendisini tanıyıp ona tabi oldular.¹²⁰ Mustafa, ilk ortaya çıktığında elli yaşlarında idi. Niğbolu'da babası ile savaşırken karnından yara almıştı. Taht için ortaya çıktığında beyleri etrafına toplamak için, Niğbolu'da almış olduğu bu yarasını delil göstererek beyleri ikna etmişti.¹²¹

Musa Çelebi Rumeli'de tahta oturunca bundan rahatsız olan Bizans İmparatoru II. Manuel, Çelebi Mehmed'den yardım istemiş ve aralarında antlaşma yapılmıştı. Ancak şimdi ise kendisini daha büyük bir menfaat beklediği için, Çelebi Mehmed'e karşı Mustafa'ya yardım etti (822/1419).¹²²

Mustafa, Eflak Prensi Mircea, Cüneyd Bey ve Bizans İmparatoru II. Manuel'in desteği ile Selanik ve Teselya civarında faaliyetlere başladı. Bu çalışmalarında başarılar elde etti. Mustafa, Teselya'yı geçici olarak kendisine merkez seçti. Burasının tercih edilmesi, herhangi bir yenilgi olması halinde Selanik kalesine sığınabilmeleri içindi.¹²³

Çelebi Mehmed, Rumeli'de Mustafa adıyla birinin ortaya çıktığı ve Niğbolu Beyi Cüneyd'in de ona uyduğunu duyunca, bunun Cüneyd'in bir

¹¹⁸ Baştav, *age*, s. 69.

¹¹⁹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 82; Neşrî, *age*, II, 73; Lamartine, *age*, s. 178.

¹²⁰ Lamartine, *age*, s. 177.

¹²¹ Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul 2003, s. 71.

¹²² Uzunçarşılı, *age*, I, 369; Lamartine, Börklüce ve Şeyh Bedreddin'in kalan yandaşlarının da Mustafa'ya katıldığını nakleder (Lamartine, *age*, s. 177).

¹²³ Uzunçarşılı, *age*, I, 369–370; Baştav, *age*, s. 70; Lamartine, *age*, s. 177.

uydurması olduğu haberini yaydı.¹²⁴ Ardından 60.000 kişilik bir ordu ile Gelibolu üzerinden Selanik Ovası'na indi.¹²⁵ Burada Mustafa'nın kuvvetleri ile çarpıştı. Mustafa yeterli bir hazırlık yapamadan Çelebi Mehmed üstüne geldi. Mustafa, Cüneyd ve çevresindeki yakın adamları yenilgiyi sezince Selanik kalesine sığındılar. Çelebi Mehmed savaşta galip gelmişti. Ancak Mustafa ve Cüneyd'in atak davranması onları ele geçirmesine engel olmuştu. O gün Selanik kalesini Bizans imparatoru adına Demetrius Laskaris Leontarios yönetiyordu. Çelebi Mehmed, kaleye sığınanların iadelerini isteyince kale komutanı Laskaris, kendisine iltica edenleri veremeyeceğini, onları teslim etmesinin İmparatora bir saygısızlık olacağını ileri sürerek teklifi reddetti. Çelebi Mehmed, İmparator II. Manuel ile uzun görüşmeler sonucunda antlaşmaya vardı. Bu antlaşmaya göre, Çelebi Mehmed hayatta olduğu müddetçe Mustafa ve Cüneyd serbest bırakılmayacaktı. Bunların tutulmalarına karşılık olarak da her yıl 300 000 akçe ödenecekti.¹²⁶ Mustafa İmparator tarafından Limni (Limnos) adasında, Cüneyd ise İstanbul'daki Pamakaristos (Meryemana)¹²⁷ manastırında muhafaza edildi.¹²⁸ Mustafa ve Cüneyd, Çelebi Mehmed hayatta olduğu müddetçe tutuklu kaldılar. Bu antlaşma ile Çelebi Mehmed, Osmanlı Devleti'nin yeni bir iç kargaşaya düşmesine engel oldu. Daha sonra Mustafa, Çelebi Mehmed'in ölüm haberinin alınması üzerine serbest bırakılınca yine saltanat iddiasında bulunacaktır. Bilahare Çelebi Mehmed'in oğlu ve kendisinin yeğeni Sultan II. Murad tarafından öldürülecektir (825–826/1422).

Bu konudaki başka bir rivayete göre Mustafa Çelebi, Sinop'ta bazı beylerin teminatını aldıktan sonra Eflâk'a geçti. Burada Eflak Beyinin de yardımı ile 300 silahlı kuvvetle Anadolu'ya geçti. Çelebi Mehmed, "Mustafa, ne benim babamın oğludur, ne de kardeşimdir, bize de benzemiyor; zira benim öz

¹²⁴ Vatin, Çelebi Mehmed'in bu esnada Serez'de konakladığını, Mustafa meselesini hallettikten sonra Şeyh Bedreddin olayına yöneldiğini yazar (Vatin, agm, s. 77).

¹²⁵ Lamartine, *age*, s. 178.

¹²⁶ Koçu, 900 000 rakamını vermektedir (Koçu, *age*, s. 71).

¹²⁷ Hammer, *age*, I, 111.

¹²⁸ Şahin, agm, *Büyük İslam Tarihi*, X, 178; İnalçık, "Mehmed I", *EI*, VI, 976; Koca, agm, *Türkler*, VI, 729; Mordtmann, "Cüneyd", *İA*, III, 240; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Mustafa Çelebi", *İA*, VIII, 687; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 504; Peter B. Golden, "Mehmed I", *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1989, VIII, 263; Cevdet Paşa, *age*, VI, 400.

kardeşim Mustafa ölmüştür. Bunu bilen iyi insanlar ve Bizanslılar onun iradesine uymuyorlar” şeklinde bir haber yayınca Mustafa Eflâk’a gitmek zorunda kaldı. Dönüş yolunda Bizans askerleri onu yakaladı ve Çelebi Mehmed’e onun yakalandığı haberi gönderildi. Antlaşma sonucunda hapse atıldı.¹²⁹

Çelebi Mehmed, Bizans’ın Mustafa’ya yardım etmesine karşılık olarak Timurtaş Paşazade Umur Bey’i Bizans üzerine akına gönderdi. Umur Bey, Ankara Savaşı sonunda Bizans eline geçen Gebze, Hereke, Darıca, Kartal ve Pendik’i alarak Osmanlı topraklarına kattı. Buraların her ne kadar vakıf niyeti ile alındıkları bilinse de, Bizans’ın Mustafa’ya yardım etmesine karşılık olarak fethedilmişti.¹³⁰

Çelebi Mehmed, Düzme Mustafa olayı ile meşgul iken Börklüce Mustafa, Torlak Kemal ve Şeyh Bedreddin olayları vuku buldu. Tarih kaynaklarımız, Düzme Mustafa olayının vuku tarihi hakkında kesin bir tarih vermemektedir. Aşıkpaşazade ve Neşrî, olayı II. Murad döneminin olayları arasında anlatırlar. Muhtemeldir ki Çelebi Mehmed zamanındaki olayı atlamışlardır.¹³¹ Uzunçarşılı ise, Serez’de iken Şeyh Bedreddin olayının patlak vermesinden yola çıkarak bu olay için 822/1419 tarihini verir.¹³²

Çelebi Mehmed, Rumeli’den dönerken Bizans ile olan antlaşmasına göre İmparator, Sultan ve maiyetini Anadolu’ya geçirecekti. Heyetle karşılanan Sultan Çelebi Mehmed, önceden kendisine hazırlanan özel kadırğa ile Üsküdar’a geçti. İzmit üzerinden Bursa’ya gitti. Bir müddet Bursa’da kaldıktan sonra Gelibolu yoluyla Edirne’ye geri döndü.¹³³

V. Şeyh Bedreddin Mahmud Olayı

Şeyh Bedreddin’i, fikirlerini ve üstlendiği siyasi rolü anlayabilmek için öncelikle onun nasıl bir yaşam sürdüğünü ve nasıl bir aile ortamında yetiştiğini bilmek isabetli olacaktır.

¹²⁹ *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 114–115.

¹³⁰ Hammer, *age*, I, 112; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 199.

¹³¹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81 vd; Neşrî, *age*, II, 73 vd.

¹³² Uzunçarşılı, *age*, I, 371.

¹³³ Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 504; Şahin, agm, *Büyük İslam Tarihi*, X, 179.

Tam adı, Şeyh Bedreddin Mahmud bin İsrail bin Abdülaziz'dir. Babası Simavna kalesi fatihi olup, fetihten sonra buraya vali olmuştur. Yine ilmine hürmeten kendisine kadılık da verilmiştir.¹³⁴ Şeyh Bedrettin'in annesi, Simavna kalesi komutanının kızı olup, Müslümanlığı kabul ederek ismini Melek Hatun olarak değiştirmiştir.¹³⁵ Şeyh Bedreddin, bugün Yunanistan sınırları içindeki Karaağaç ve Dimekota arasında bulunan bu Simavna (Samona) kalesinde doğmuştur. Bedreddin'in doğduğu bu yer Kütahya'da bulunan Simav ilçesi ile karıştırılmıştır. Doğum tarihi hakkında 740/1339 ile 760/1368 arasında değişik tarihler verilmekle beraber, bu konuda müstakil bir çalışma yapan Şerafeddin Yaltkaya (1879–1947), 770/1358 olması ihtimali üstünde durmaktadır. Soyunun Selçuklulara dayandığı iddiası ise, siyasi bir araç olarak kullanılmış olup bir aslı yoktur.¹³⁶ Saltanat iddiasında bulunanların padişahlık yapmış bir aileye nispetle ortaya çıktıkları bilinen bir şeydir. Şeyh Bedreddin'in de soyca Selçuklulara dayanması böyle bir ihtimalden kaynaklanıyor olabilir. Son dönemde yapılan araştırmalar Selçuklularla böyle bir akrabalık ilişkisinin olmadığını ortaya çıkarmıştır.¹³⁷

İlk dersleri babasından Kur'an-ı Kerim okuyarak alan Bedreddin küçük yaşta hafız oldu. Daha sonra dönemin önde gelen âlimleri olan Mevlana Şahidi, Mevlana Yusuf, Bursa Kadısı Şeyh Mahmud, Koca Efendi ve Mübarekşah Mantıkî gibi zatlardan ders aldı. Bursa, Konya ve o dönemin ilim merkezleri olan Kahire ile Kudüs'te eğitime devam etti. Mısır'da Seyyid Şerif Cürcanî (ö. 813/1413) ve Aydınlı Hacı Paşa (Hızır b. Ali) ile beraber ders okudu. Ayrıca Kudüs'te meşhur hadis âlimi İbni Hacer Askalani (ö. 852/1449)'den hadis

¹³⁴ Bu olay muhtemelen I. Murad'ın Edirne'yi fethinden önce olmalıdır (Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul 1998, s. 144.)

¹³⁵ Şefaettin Severcan, "Şeyh Bedreddin Olayı", *Türkler*, Ankara 2002, IX, 264; İnalçık, *age*, s. 196; Ocak, *age*, s. 145.

¹³⁶ Şerafeddin Yaltkaya, *Şeyh Bedreddin*, haz. Hamit Er, İstanbul 1994, s. 52; Bilal Dindar, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V, 331; Uzunçarşılı, *age*, I, 360–361; Şefaettin Severcan, "Şeyh Bedreddin'in Hayatı ve Eserleri", *Şeyh Bedreddin*, Kayseri 1996, s. 1; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 194.

¹³⁷ Yaltkaya, *age*, s. 52; Uzunçarşılı, *age*, I, 361.

dersleri aldı.¹³⁸ Hıristiyanlık hakkında ilk bilgileri de annesinden almıştır. Hatta annesinden Grekçe öğrendiğini de söyleyebiliriz.¹³⁹

Şeyh Bedreddin Kudüs'te iken Şeyh Hüseyin Ahlatî (ö. 800–801/1397) ile tanıştı. El-Melik Seyfeddin Berkuk (1382–1399), kardeş olan iki cariyeden birini Bedreddin'e diğerini de Şeyh Hüseyin'e nikâhlayarak Bedreddin ile Şeyh Hüseyin'i bacanak yaptı. Bedreddin'in bu zattan çok etkilendiği ileri sürülmektedir.¹⁴⁰

Bir ara şeyhi Hüseyin Ahlatî kendisini irşat görevi ile Tebriz'e gönderdi. Tebriz'de iken Timur huzurunda âlimlerin toplantısına katıldı. Tartışma noktalanamayınca Cezerî'nin işareti ile Şeyh Bedreddin meseleleri halletmişti. Bundan dolayı Timur'dan birçok hediye aldığı rivayet edilmektedir. Tebriz'de kalmayan Bedreddin, dönüşünde şeyhinin öldüğünü öğrendi ve onun vasiyeti üzerine makamına kısa bir müddet oturdu.¹⁴¹

Şeyh Bedreddin Kudüs'ten dönüşünde Konya'ya uğradı. Konyalılar kendisine büyük ilgi gösterip tekke kurmayı teklif etmişse de Şeyh Bedreddin, burada kalmayıp, Tire'ye geçti. Tire'de Börklüce Mustafa ile tanıştı. Daha sonra İzmir üzerinden gittiği Kütahya'da, Yahudi dönmesi Torlak Kemal ile tanıştı. Birçok yer gezdikten sonra, Edirne'ye geldi ve münzevi bir hayat yaşamaya başladı.¹⁴²

Birçok yerde eğitim almış olan Şeyh Bedreddin, fıkıhçı, mutasavvıf ve felsefe eğitimi almış olarak vatanına dönmüştü. Bu eğitimi neticesinde felsefe tarafı ağır basan bir Şeyh Bedreddin ortaya çıkmıştı.¹⁴³

Edirne'de iken Musa Çelebi'nin tahta oturması ile devletin önemli bir görevi olan kadiaskerliğe getirildi. Böylece ilmi hayatı yanında aktif olarak siyasete girmiş oluyordu (809/1406). Bu görevinde iken birçok tımar verdi.

¹³⁸ Taşköprüzade, *age*, s. 33; Mecdi Mehmed Efendi, *Hadaiku'ş-Şakaik, Şakaik-i Nu'maniye ve İzahlı Şerhleri*, yay. Abdulkadir Özcan, İstanbul 1989, I, 71–72; Yaltkaya, *age*, s. 52; Vatin, *age*, s. 77; Dindar, *agm, DİA*, V, 332; Uzunçarşılı, *age*, I, 361–362.

¹³⁹ Severcan, *agm, Türkler*, IX, 265; Ocak, *age*, s. 146.

¹⁴⁰ Ocak, *age*, s. 148.

¹⁴¹ Taşköprüzade, *age*, s. 33; Mecdi, *age*, I, 72; Yaltkaya, *age*, s. 69–70; Uzunçarşılı, *age*, I, 362; Dindar, *agm, DİA*, V, 332; Ocak, *age*, s. 149.

¹⁴² Âli, *age*, I, 242 vd; Dindar, *agm, DİA*, V, 332; Severcan, *agm, Türkler*, IX, 266.

¹⁴³ Ocak, *age*, s. 150.

Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'ye galip olunca, Musa'nın devlet adamlarını cezalandırdı. Şeyh Bedreddin'i de ilmine hürmeten ailesiyle beraber bin akçe ücret ile İznik'te ikamete mecbur etti (816/1412).¹⁴⁴ Din adamı sıfatı ile hayatını kurtaran Şeyh Bedreddin, İznik'e yerleştikten sonra burada ortak mülkiyet ve eşitliğe dayanan fikirlerini yaymaya ve çevresine müritler toplamaya başladı.¹⁴⁵

819/1416 yılında Şeyh Bedreddin'in halefi ve kethüdası¹⁴⁶ Börklüce Mustafa,¹⁴⁷ Musa'nın bertaraf edilmesinden sonra Aydın/Karaburun'a gitti. Burada halkı etrafına toplayarak halifelik iddiası ile propagandaya başladı. Börklüce Mustafa, Müslümanlık ile Hıristiyanlık arasında hiçbir farkın bulunmadığını, her iki din mensuplarının birbirine bir üstünlüklerinin söz konusu olmadığını ve aralarında kadınlardan başka her şeyin ortaklaşa kullanılacağını söylüyordu.¹⁴⁸ Kimi kaynaklarda ise peygamberlik iddia ettiği ve etrafına yaklaşık üç bin kadar adam topladığı da yer almıştır.¹⁴⁹

Bunun üzerine Sultan Çelebi Mehmed, Börklüce Mustafa isyanını bastırmak için önemli bir kuvvetle önce İzmir Beyi Aleksander'ı gönderdi. Ancak Aleksander yenildi ve savaşta öldürüldü. Börklüce Mustafa taraftarları bu zafer ile daha da güçlendiler ve bunu gelecekte başarılı olacaklarına dair bir işaret olarak yorumladılar. Çelebi Mehmed, büyüyen bu isyana bu kez Timurtaş Paşa oğlu Ali Bey daha büyük bir kuvvetle gönderdi. Ali Bey de az bir kuvvetle Manisa'ya zorlukla ulaşabildi. Rumeli'de Selanik'in fethi ve Düzmece Mustafa olayı ile meşgul olan Sultan Çelebi Mehmed, Amasya Sancak Beyi olan büyük oğlu Murad ve Bayezid Paşa'yı büyük bir ordu ile isyanı bastırmak için gönderdi. Bayezid Paşa yol boyunca karşılaştığı isyancıları öldürdü. İki ordunun

¹⁴⁴ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 73; Neşrî, *age*, II, 67; Lütfî Paşa, *age*, s. 68; Solakzâde *age*, I, 167–168; Âlî, *age*, I, 243; Taşkoprîzade, *age*, s. 34; Müneccimbaşı, *age*, I, 188; Uzunçarşılı, *age*, I, 349; Ocak, *age*, s. 150–151.

¹⁴⁵ Taner Timur, *Osmanlı Toplum Düzeni*, Ankara 1979, s. 76.

¹⁴⁶ Solakzâde, *age*, I, 182; Müneccimbaşı, *age*, I, 188; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 503.

¹⁴⁷ Lamartine, Mustafa'nın kendisine ilham geldiğini söyleyen ve dağda keçi besleyen bir Türk'ün oğlu olduğunu yazar (Lamartine, *age*, s. 174).

¹⁴⁸ Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 67-69'dan naklen Ocak, *age*, s. 163.

¹⁴⁹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 78; Lamartine, *age*, s. 174; Neşrî, Börklüce için velilik (velayet) talibi ve ibahatçı demekle yetinmiştir (Neşrî, *age*, II, 67).

savaşması sonucu birçok kişi öldü. Börklüce Mustafa önde gelen birçok adamı ile yakalanıp öldürüldü.¹⁵⁰

Başka bir rivayete göre yakalanan Börklüce Mustafa, Ayasuluğ (Selçuk)'a götürüldü. Ehl-i Sünnet inancına dönmesi (tecdid-i iman)¹⁵¹ için kendisine zor kullanıldı. Ancak dönmemesi üzerine çarmla gerilerek öldürüldü. Börklüce Mustafa'nın gözleri önünde öldürülen müritlerinin “yetiş Dede Sultan” diye bağırdıkları da nakledilir.¹⁵²

Şehzade Murad, isyanı bastırdıktan sonra Aydın ilini tımar olarak başarı gösteren askerlere dağıttı. Bayezid Paşa, bu esnada Manisa'da aynı düşünce ile isyan eden Torlak Kemal üzerine yürüdü.¹⁵³

Torlak Kemal bir Yahudi dönmesi olup Şeyh Bedreddin ile ilişkisi vardı. O da Manisa'da yaklaşık iki-üç bin kadar Kalenderi-Türkmen topluluğunu etrafında toplamıştı. Bayezid Paşa, Torlak Kemal'i adamları ile yakalayıp astırdı.¹⁵⁴

Şeyh Bedreddin, Börklüce'nin Aydın'da birçok kişiyi etrafına topladığını duyunca İznik'ten ayrıldı.¹⁵⁵ Kastamonu Beyi İsfendiyar'a gitti. İsfendiyar Bey, Çelebi Mehmed'den çekindiğinden kendisine yardım edemedi. Bunun üzerine Şeyh Bedreddin Sinop üzerinden Rumeli'ye geçti. Kadıaskerliği zamanındaki ilişkilerine binaen Eflak Beyinden yardım buldu. Daha sonra Zağra, Silistre, Dobruca ve Deliorman'ı (Ormandenizi/Ağaçdenizi) dolaşarak epey adam topladı. Deliorman'dan etrafa adam göndererek kendi düşüncelerini yaydı.¹⁵⁶ Kendine en uygun yerleşim yeri olarak Dobruca'daki Sarı Saltık

¹⁵⁰ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 78; Neşri, *age*, II, 67; Hoca Sadeddin, *age*, II, 111; Solakzâde, *age*, I, 183; Lütü Paşa, *age*, s. 73; Müneccimbaşı, *age*, I, 189–190; Uzunçarşılı, *age*, I, 363–364; Danişmend, *age*, I, 179–180; Hammer, *age*, I, 109; Lamartine, *age*, s. 175; Vatin, agm, s. 79; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 194–195.

¹⁵¹ İnalçık, *age*, s. 198.

¹⁵² Hammer, *age*, I, 110; Lamartine, *age*, s. 175.

¹⁵³ Hoca Sadeddin, *age*, II, 112.

¹⁵⁴ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 78; Neşri, *age*, II, 67; Hoca Sadeddin, *age*, II, 112; Âli, *age*, I, 300; Uzunçarşılı, *age*, I, 364; Hammer, *age*, I, 110.

¹⁵⁵ Hoca Sadeddin, Şeyh'in, Börklüce yüzünden takibe uğrayacağı endişesi ile kaçtığını yazar (Hoca Sadeddin, *age*, II, 111); Ocak, *age*, s. 164–165.

¹⁵⁶ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 78–79; Neşri, *age*, II, 67; Âli, *age*, I, 300; Taşköprizade, *age*, s. 34; Dindar, agm, *DİA*, V, 332.

Tekke'sini seçti. Burada kolayca taraftar bulacağını ve tekkedekileri kendisine bağlayabileceğini düşünüyordu.¹⁵⁷

Zağra Ovası'nda, etrafına topladığı yandaşlarına, “Şimdiden sonra bana gelin itaat edin, padişahlık bana verildi. Yeryüzüne ben halife olsam gerek. Her kime sancak ve subaşılık gerek ise, benim yanına gelsin. Her kimin ne gayesi varsa gelsin; zira şimdiden sonra isyan sahibiyim. Börklüce Mustafa da Aydın ilinde başkaldırdı, o da benim müridimdir. Benim için baş kaldırmıştır.”¹⁵⁸ propagandasını yaptı. Birçok kişi etrafında birleşmeye başladı. Kendisine katılanlar arasında, kadıaskerliği zamanında kendilerine tımar verilip Çelebi Mehmed tarafından tımarları ellerinden alınan sipahiler, nasipsiz medresede öğrencileri, uç gazileri, yönetimden memnun olmayan köylüler ve Osmanlı fetihleri esnasında toprakları ellerinden alınan yerli Hıristiyan feodaller bulunuyordu.¹⁵⁹ XIV. yüzyıl boyunca Osmanlı'da dinler arasında bir fark olmadığından dolayı, Hıristiyan ve Yahudilerin er geç bir gün Müslümanlık içinde birleşeceği şeklindeki görüşün ağır basması da bu akıma destek sağlamıştı.¹⁶⁰

Ahmet Yaşar Ocak ise, Şeyh Bedreddin'in İznik'ten ayrılmasını, isyan için en uygun yer olarak Eflâk'ı görmesine bağlamaktadır. Böylece başarısız olan Börklüce isyanını Balkanlar'da devam ettirebilirdi.¹⁶¹

Sultan Çelebi Mehmed, Rumeli'de Selanik'te bulunduğu sırada Şeyh Bedreddin'in isyan ettiği haberini aldı. Bunun üzerine Kapıcıbaşı Elvan Bey'i 300 kadar kişi ile gönderdi. Muhtemelen Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in öldürülmesi, etrafındaki nice adamın dağılmasına sebep olmuştu. Elvan Bey, Şeyh'i yakalayıp Serez'e, Sultan Çelebi Mehmed'e gönderdi.¹⁶²

Mevlana İdris ise, Şeyh Bedreddin'in Bayezid Paşa'nın hilesi ile yakalandığını zikreder. Buna göre Bayezid Paşa, bazı güvenilir adamlarını Şeyh Bedreddin'e göndererek sanki kendisine taraftar olacak gibi davranmalarını

¹⁵⁷ Ocak, *age*, s. 168.

¹⁵⁸ Neşri, *age*, II, 68.

¹⁵⁹ Lütfi Paşa, *age*, s. 73; Taş-Baştürk, *agm, Türkler*, IX, 257; İnalçık, *age*, s. 197.

¹⁶⁰ Kunt-Yurdaydın-Ödekan, *age*, II, 70.

¹⁶¹ Ocak, *age*, s. 166.

¹⁶² Âli, *age*, I, 300; Solakzâde, *age*, I, 184; Münecçimbaşı, *age*, I, 190.

istedi. Şeyh Bedreddin, Bayezid Paşa'nın adamları tarafından böylece hileyle yakalanıp getirildi.¹⁶³

Serez'e getirilen Şeyh Bedreddin, uzun yolculuk ve çektiği meşakkatler nedeni ile bitkin ve hasta düşmüştü. Bunun yanında kendisini yargılayacak heyetin toplanması ve yine Şeyh'in iyileşip kendisini savunması hakkı da tanındığından aradan biraz vakit geçmişti.

Lütfi Paşa'nın deyimi ile "o zaman Padişah öylelerine kıyamazdı."¹⁶⁴ Çünkü Şeyh Bedreddin, her ne kadar bir isyanın başını çektiyse de ilmi ve dini bir kariyer sahibi idi. Halk katında da saygın bir kişi idi. Bundan dolayı, Sultan Çelebi Mehmed, Şeyh Bedreddin'in durumunu belirlemek için işi, âlimlerden oluşan ilmi bir heyete havale etti.

Şeyh Bedreddin'in durumu, kendisinin de hazır bulunduğu Divan-ı Hümayun'da âlimlerden oluşan bir heyet tarafından uzun uzun istişare edildi. Çelebi Mehmed, o zaman Acem diyarından yeni gelmiş olan Mevlana Haydar Herevi'ye, "Bunu ne yapalım? Bu birçok fesatlık yaptı. Bunu öldürmek günah mıdır?" diye sordu. Mevlana Haydar, "Katli helal, malı haramdır." şeklinde fetva verdi. Bu kararın Şeyh Bedreddin tarafından da onaylandığı rivayet edilir. Fetva üzerine Şeyh Bedreddin, Serez pazarında bir dükkân önünde üryan bir şekilde idam edildi. Malı da müsadere edilmeden varislerine dağıtıldı.¹⁶⁵

Şeyh Bedreddin, şer'i bir suç dolayısı ile değil örfi bir suç kabul edilen devlete isyan suçundan idam edilmiştir. Yani Şeyh'in öldürülmesine İslam'a aykırılıktan değil, devlet düzenine isyan etmesi nedeni ile fetva verilmiştir.¹⁶⁶

Şeyh Bedreddin'in idam tarihi hakkında kimi kaynaklar tarih vermezken kimileri de farklı rakamlar vermişlerdir. 818/1415'ten 822/1420'ye kadar

¹⁶³ Hoca Sadeddin, *age*, II, 113; Münecimbaşu, *age*, I, 190. Aşıkpaşazâde ve Neşrî ise, Şeyh'in kendi adamları tarafından teslim edildiğini yazar (Aşıkpaşazâde, *age*, s. 79; Neşrî, *age*, II, 68).

¹⁶⁴ Lütfi Paşa, *age*, s. 74.

¹⁶⁵ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 79; Neşrî, *age*, II, 68; Hoca Sadeddin, *age*, II, 113; Solakzâde, *age*, I, 184; Münecimbaşu, *age*, I, 191; Taşköprüzade, *age*, s. 34; Mecdi, *age*, I, 73; Uzunçarşılı, *age*, I, 364–366; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 503; İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 393; Yaşar Şahin Anıl, *Osmanlı Döneminde İki Dava*, İstanbul 1995, s. 86–87; Hammer, *age*, I, 110; Lamartine, *age*, s. 176; Vatin, *agm*, s. 79; Severcan, idam tarihi olarak, 18 Aralık 1420 tarihini verir (Severcan, *agm*, *Türkler*, IX, 267).

¹⁶⁶ Ocak, *age*, s.175–177.

değişen tarihler verilmiştir. Buna karşın, 819/1416 yılı sonları olması daha tutarlı görülmüştür.¹⁶⁷

Şeyh Bedreddin, idam edilmişse de fikirleri yaşamaya devam etmiş, kendisine nispetle Bedreddiniyye cemaati illegal olarak hayatiyetini sürdürmüştür. Daha sonra kimi zatlar Şeyh Bedreddin’i savunurken, kimi de görüşlerinden dolayı eleştirmiştir. Özellikle saltanat ile yakınlığı bulunan kişiler Şeyh Bedreddin’i düşüncelerinden dolayı tenkit etmişlerdir. Bunlardan biri olan Bali Efendi (ö. 960/1553), Şeyh Bedreddin’in *Varidat* adlı eserini tenkit etmiştir.¹⁶⁸ Şeyhülislam Ebu’s-Suud Efendi (ö. 982/1574) de Şeyh Bedreddin’e sert eleştirilerde bulunmuştur.¹⁶⁹

Şeyh Bedreddin’in İslam ve Hıristiyan ortak inançlarına dayanarak yeni bir mezhep meydana getirme denemesi, görüldüğü gibi halk tarafından geniş bir destek kitlesi bulmuş, devletin gazilik ve mukaddes cihad ilkesini ve bütün sosyal düzeni sarsacak seviyeye çıkmıştı. Bu isyan, birçok ciddi seferden sonra ancak bastırılabilirdi.¹⁷⁰

Şeyh Bedreddin, isyancı kimliği bir yana ilmi kişiliği ile de tanınmış bir zattır. Özellikle İslam hukuku ve tasavvufta bilgin bir kimse idi. Her ne kadar daha sonraları farklı sıfatlarla anılmışsa da, kendisi genellikle bu isyan ile bilinmektedir. Bunun yanında hakkındaki bilinenler, kendi eserlerinden değil de olayın sürecinde ileri sürülen düşünceler (özellikle Börklüce’nin propaganda sözleri) ile tartılmıştır. Yani Şeyh Bedreddin’in eserlerinde ihtilal ile ilgili hiçbir bilgi yoktur.¹⁷¹

Bu olay hakkında başka bir kanaate göre ise, Şeyh Bedreddin ve müritlerinin amacı Avrupa ve Asya’da iktidarlarını kurmaktır. Bunun için Hıristiyan köylüleri de kazanmaya yönelmişlerdi. Kendilerine katılan bu köylüleri ‘gökten inen melekler’ olarak değerlendiriyorlardı. Ayrıca tek tip

¹⁶⁷ Tarihlerin karşılaştırılması için bk. Ocak, *age*, s. 177–178.

¹⁶⁸ Mustafa Kara, “Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, I, 203.

¹⁶⁹ Ocak, *age*, s. 197–198.

¹⁷⁰ Baştav, *age*, s. 72.

¹⁷¹ Ocak, *age*, s. 138.

kıyafet ile başı açık dolaşıp Sünni İslam düşüncesine muhalif fikirler ileri sürüyorlardı.¹⁷²

Tarihi, Marksist ideolojinin bakış açısı ile yorumlayan bazı yazarlar, Osmanlı'da çıkan tüm isyanlarda olduğu gibi, Şeyh Bedreddin olayını da sadece üretim ilişkilerinin doğurduğu sınıfsal çatışma ile izah etmeye çalışırlar. Bu tür değerlendirmelere haklılık verecek öğeler, isyancıların halktan taraftar toplama aşamasında kullandıkları düşüncelerdir. Olayı bir bütün olarak sadece üretim ilişkileri ile izah etmek doğru değildir. Zira olayda dinin özünde olmasa da âlimlik payesinin sağladığı, dini bir figür olan “şeyhlik” olgusunun belli bir dönemden sonra siyasi amaçlarla kullanılmaya çalışıldığı daha ağırlıklı olarak görülmektedir. Dolayısıyla üretim ilişkileri olayda mihver yönlendirici değil olaya katılımın artmasında rol oynayan bir diğer unsurdur.¹⁷³ Osmanlı tarihinde birçok ayaklanma olayı olmasına rağmen bunların hiçbiri şimdiye kadar sol kesimde Bedreddin isyanı gibi bir ilgiye mazhar olmamıştır. Bu ilginin en önemli sebebi, Şeyh Bedreddin'in ‘paylaşımçı ideolojiyi’ savunması ve Marksistlerin modernleşme önüne sürülen problemleri çözememeleri sonucunda bu olayı kendilerine tarihi bir dayanak yapmalarındır.¹⁷⁴

Şeyh Bedreddin hareketinin Osmanlı düşünce tarihindeki olumlu muhalefetin hiçbir unsurunu taşımadığını gözlemlemekteyiz. İster isyankâr ister mühlid, isterse Türk düşüncesinin liberali ve kolektivist veya tamamen İslami bir şahsiyetin tarihsel anlamda çarpıtılması olarak görülsün, son tahlilde Şeyh Bedreddin'in çok iyi bir eğitimle donanmasına rağmen düşünce-eylem bütünlüğünü sağlayamadığından mevcut toplumsal, siyasal ve dinsel karışıklığı daha da artırdığı açıktır.¹⁷⁵

Şeyh Bedreddin, zamanından önce gelmiş bir İslam müceddidi (yenilikçisi) ve büyük bir toplumsal inkılâpçı olarak değerlendirildiği gibi,¹⁷⁶ merkezîyetçi yönetim aleyhtarı bir İslam âlimi ve mutasavvıf olarak, yaşanan

¹⁷² Timur, *age*, s. 76.

¹⁷³ Şefaettin Severcan, “Bir Tarih Değerlendirmesi Olarak Şeyh Bedreddin Olayı”, *Şeyh Bedreddin*, Kayseri 1996, s. 17.

¹⁷⁴ Ocak, *age*, s. 140.

¹⁷⁵ Mevlüt Uyanık, “Osmanlı Düşünce Tarihinde ‘Karşıt Fikir’ Kavramı”, *Şeyh Bedrettin*, s. 31.

¹⁷⁶ Ocak, *age*, s. 180 (B. N. Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simavenî*’den naklen).

toplumsal kargaşaya son verip toplumu ve mensup olduğu kesimi selamete erıştırme konusunda kendini sorumlu görerek düzene karşı çıkan bir aksiyon adamı şeklinde de nitelendirilmiştir.¹⁷⁷

Şeyh Bedreddin, ilmi kişiliğini kaleme aldığı eserler ile ortaya koymuştur. Daha sonra birçok âlim zat, eserlerinden dolayı kendisini takdir edecektir. Eserlerinden bir kısmı şöyledir:¹⁷⁸

Letaifü'l-İşarât, İslam hukuku alanında yazdığı ilk eseridir. *et-Teshil* adlı eserini de *Letaif*'in şerhi olarak kaleme almıştır. Bu şerhi İznik'te göz hapsinde iken yazmıştır. İlimde derin bir kıymetli bilgi sahibi olduğunu gösteren eseridir. Bu eserinde usul, fûru ve tartışmalı konuları mükemmel bir dil ile ele almıştır. Eserinde dört mezhebin görüşlerine yer vermiş ve her mezhep imamı için ayrı bir söz dizimi kullanmıştır. Yine her imam için bir harfi simge olarak kullanmıştır. *et-Teshil*'i yazmaya 8 Şevval 816/1 Ocak 1414 yılında başlamış 27 Cemaziyelahir 817/13 Eylül 1414 tarihinde tamamlamıştır.¹⁷⁹

Camîu'l-Fusuleyn adlı eseri, 813/1410 yılında yazmaya başlayıp on ay gibi kısa bir zamanda tamamlamıştır. Bu eser Rumeli'de kadıaskerliğe getirildiğinde kaleme almış olduğu yargı ve mahkeme ile ilgili konuları içerir. Muhammed b. Mahmud el-Ustürüşnî ve Ebu'l-Feth b. Ebi Bekir el-Merginanî'ye ait olan *el-Fusul* adlı iki eseri birleştirmiş ve asılları gibi kırk bölüme ayırmıştır. Şeyh Süleyman b. Ali el-Karamanî (ö. 924/1519) esere talik yazmıştır. Yine Nişancı diye bilinen Muhammed b. Ahmed de ekleme, çıkarma ve eleştirmeleri ile *Nuru'l-Ayn fi Islahi Camî'i'l-Fusuleyn* adlı eseri kaleme almıştır. Şeyh Bedreddin'in bu eseri birçok kişi için el kitabı haline gelmiştir.¹⁸⁰

Varidat, tasavvufla ilgili eseri olup, İznik'te göz hapsindeyken veya Rumeli'ye gittikten sonra kaleme almıştır. Felsefe, tasavvuf, kelam ve diğer düşünsel konularla ilgili eseridir. Bu esere Şeyh Abdullah el-İlahî, *Keşfu'l-Varidat li Talibi'l-Kemâlât* adında bir şerh yazmıştır. Yine Muhyiddin

¹⁷⁷ Ocak, *age*, s. 180.

¹⁷⁸ Âlî, *age*, I, 243; Yaltkaya, 122–131; Uzunçarşılı, *age*, I, 366–367; Dindar, *agm*, *DİA*, V, 334; Severcan, *agm*, *Şeyh Bedreddin*, s. 7–8.

¹⁷⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, Beyrut 1413/1992, II, 1551; Yaltkaya, *age*, s. 116.

¹⁸⁰ Kâtip Çelebi, *age*, I, 566; Yaltkaya, *age*, s. 124–126.

Muhammed b. Mustafa el-İskilibî (920/1514) ve Nureddinzade Muhammed b. Mustafa (981/1574) da birer şerh yazmışlardır. Birçok tartışmalara sebep olmuş bir eserdir.¹⁸¹

Bu eserleri yanında, tasavvufla ilgili *Meserretü'l-Kulûb*,¹⁸² Arap dilbilimine dair *Ukudü'l-Cevahir*¹⁸³ ve *Çırâğu'l-Futûh*,¹⁸⁴ tefsirle ilgili *Nurü'l-Kulûb*¹⁸⁵ ve fıkıh ile ilgili *Camii'l-Fetava*¹⁸⁶ adlı eserleri olduğu da kaynaklarda geçmektedir.

Reşad Ekrem Koçu (ö. 1975), Şeyh Bedreddin'i, materyalist, müritleri ile cemiyet nizamını temelinden yıkmak isteyen bir komünist olarak zikreder.¹⁸⁷

Şeyh Bedreddin olayı sadece o dönem ile sınırlı kalmamış, sonraki zamanlarda kendilerine “Simavniler” ya da “Bedreddinîler” diyen bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti bunlara karşı sürekli temkinli davranmak durumunda kalmıştır.¹⁸⁸

Şeyh Bedreddin'in ilmi ve dini kariyerine rağmen böyle bir isyan eylemine katılması sürekli kafa karıştırmıştır. Hoca Sadeddin, Şeyh Bedreddin'in istek dışı bu olaya katılmak durumunda kaldığını şu sözleri ile ifade etmiştir:

“Börlüce'nin köpürüp isyan etmesi ve ayaklanıp başkaldırması üzerine sorguya çekilmek kuşkusuz Şeyh Bedreddin'i bu sonuçla karşı karşıya bıraktı. Yoksa bu kadar değerli dinî eserler ve kıymetli kitaplar yazmış olan üstün yaratılışlı ve saygıya layık bir kişinin ayaklanma, başkaldırı, hukuku, düzeni çiğneme gibi kötü bir yolu beğenmesi çok uzak bir ihtimaldir.”¹⁸⁹ Ancak Ahmet Yaşar Ocak ise, yaptığı araştırmalar neticesinde Şeyh'in isteksiz olarak bu

¹⁸¹ Kâtip Çelebi, *age*, II, 1676; Taşköprizade, *age*, I, 34; Yalbkaya, *age*, s. 211 vd.

¹⁸² Kâtip Çelebi, *age*, II, 1676.

¹⁸³ İmam-ı Azam'a da nispet edilen Arapça-sarf ile ilgili *el-Maksûd* adlı esere şerh olarak kaleme almıştır (Kâtip Çelebi, *age*, II, 1806).

¹⁸⁴ Yalbkaya, *age*, s. 160.

¹⁸⁵ Yalbkaya, *age*, s. 160; Uzunçarşılı, *age*, I, 366.

¹⁸⁶ Recep Cici, “Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi”, *Türkler*, XI, 374.

¹⁸⁷ Koçu, *age*, s. 68.

¹⁸⁸ İnalçık, *age*, s. 198.

¹⁸⁹ Hoca Sadeddin, *age*, II, 114.

sürece girdiğini ifade eden sözlerin tarihi olarak bir değerinin olmadığını ifade etmektedir.¹⁹⁰

Şeyh Bedreddin, hakkında yapılan bunca farklı değerlendirme ve yorumlara rağmen günümüze kadar güncelliğini korumuştur.

VI. Çelebi Mehmed'in Ölümü ve Kişiliği

Çelebi Mehmed, Düzme Mustafa vakasından sonra Edirne'den Bursa'ya geçmişti. Bu esnada antlaşması olduğundan Bizans İmparatoru, Çelebi Mehmed'i Anadolu'ya geçirdi.¹⁹¹ Kışı Bursa'da geçiren Çelebi Mehmed, sonra Gelibolu yolu ile Edirne'ye geri döndü. Savaş durumu olmadığından zamanının bir kısmını eğlence ile geçiriyordu. Eğlenmek için bir av merasimi düzenlendi. Sultan Çelebi Mehmed, devlet erkânı ile bu ava katıldı. Sürek avında iken atının ayağının bir çukura denk gelmesinden dolayı ya da inme/nüzul-beyin kanaması¹⁹² sonucu attan düştü. Baygın olarak saraya getirildi. Bu olayın Cemaziyelahir 824/Mayıs 1421 başlarında gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Bu hadiseye rağmen Sultan, ikinci günde de divana teşrif etti. Ancak sonraki gün geçirdiği ikinci bir inme ile dili tutuldu ve aynı günün akşamı da vefat etti (23 Cemaziye'l-Ahir 824/26 Mayıs 1421).¹⁹³

Çelebi Mehmed ile aralarında sıkı bir dostluk bulunan Bizans İmparatoru II. Manuel (1348–1425), Sultan'ın hasta olduğunu haber almış ve dostluğu gereğince elçi olarak Leontaryus'u¹⁹⁴ göndermişti. Çelebi Mehmed, elçiyi kabul etmiş, ancak rahatsız olduğu için birkaç gün sonra görüşeceğini

¹⁹⁰ Ocak, *age*, s. 160.

¹⁹¹ Hammer, *age*, I, 112–113.

¹⁹² Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Çelebi Mehmed'in Son Günleri ve Ölümü", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, İstanbul 1968, sayı 23, s. 14–15.

¹⁹³ Şükrullah, *age*, s. 61; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşrî, *age*, II, 70; Hoca Sadeddin, *age*, II, 115; Solakzade, *age*, I, 185; Müneccimbaşı, *age*, I, 192; Mehmed Süreyya, *age*, I, 22; Uzunçarşılı, *age*, I, 372; İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 393; Taneri, *age*, s. 246; Şehsuvaroğlu, 47 yaşında iken 4 Mayıs 1421'de vefat ettiğini yazar (Şehsuvaroğlu, *agm*, s. 13); Danişmend, *age*, I, 182; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 201; Tagriberdî, Receb ayında vefat ettiğini zikreder (Tagriberdî, *age*, XIV, 238).

¹⁹⁴ Hammer, *age*, I, 113.

kendisine bildirmişti. Çelebi Mehmed'in ölümü gizlenmiş olmasına rağmen, Bizans elçisi bir şekilde bu haberi İmparatora bildirmeye muvaffak olmuştur.¹⁹⁵

Lamartine ise, Çelebi Mehmed'in dizanteri nedeni ile günden güne zayıf düştüğünü, Edirne'ye gelişinin üçüncü günü de camiye giderken atından düştüğünü ve bu olay sonrasında vefat ettiğini yazar.¹⁹⁶

Çelebi Mehmed, son senesinde herhangi bir yönetim krizine sebebiyet vermeden oğlu Murad'ı tahta oturtmak istedi. Bunun için gerekli tedbirleri düşündü. Gerçi Emir Süleyman'ın oğlu Orhan, gözlerine mil çekilip hapsedildiğinden bir tehlike oluşturmuyordu. Ama Bizans İmparatoru'nun elinde bulunan (Düzme) Mustafa ciddi bir tehlike idi. İmparator ile yaptığı anlaşmasına göre, Mustafa'nın hapis tutulması Çelebi Mehmed'in yaşamı ile kayıtlı idi. Bundan dolayı vefat etmeden gerekli tedbirin alınmasını vezirlerine vasiyet etti. Yine Murad için iyi bir ortam bırakmak amacıyla Murad'dan küçük olan Mustafa'nın Anadolu'da kalmasını, Yusuf (sekiz yaşında) ve Mahmud'un (yedi yaşında) ise Bizans İmparatoruna gönderilmesini vasiyet etti.¹⁹⁷ İmparator II. Manuel de buna karşılık Düzme Mustafa'yı serbest bırakmayacaktı.

Hasta yatağından kalkamayacağını anlayan Çelebi Mehmed, vezirleri Hacı İvaz Paşa, Bayezid Paşa ve İbrahim Paşa'ya Amasya'da bulunan büyük oğlu Murad'a haber gönderilmesini ve eğer oğlu gelmeden ölürse ölüm haberinin, Murad tahta oturuncaya kadar gizli tutulmasını vasiyet etti.¹⁹⁸ Vezirler hemen divan toplayıp, Çeşnigirbaşı Elvan Bey'i¹⁹⁹ Amasya sancak beyliğinde bulunan Şehzade Murad'ı²⁰⁰ getirmesi için gönderdiler. Yevmiyeleri ödenen Yeniçerilere "Padişah Karamanoğlu üzerine sefere çıkacak"²⁰¹

¹⁹⁵ Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 504.

¹⁹⁶ Lamartine, *age*, s. 179.

¹⁹⁷ Şükrullah, *age*, s. 61; Neşrî, *age*, II, 70; İncelik, "Mehmed I", *DİA*, XXVIII, 393; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, VII, 504; *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 116; İncelik, "Mehmed I", *EI*, VI, 977; Şahin, agm, *Büyük İslam Tarihi*, X, 179–180; Hammer, *age*, I, 113.

¹⁹⁸ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşrî, *age*, II, 70; Hoca Sadeddin, *age*, II, 116; Uzunçarşılı, *age*, I, 373; Lamartine, *age*, s. 179.

¹⁹⁹ Hammer, "Emir-i Ahur Elvan Bey" olarak zikreder (Hammer, *age*, I, 111).

²⁰⁰ Murad, 820/1417 yılında Amasya sancakbeyliğine tayin edilmişti (Danışmend, *age*, I, 177).

²⁰¹ Uzunçarşılı, İzmiroğlu'nun İmparator tarafından hapsedildiğini, seferin Karamanoğlu üzerine olduğunu daha doğru bulmaktadır (Uzunçarşılı, *age*, I, 374); Ayrıca bk. *Osmanlı Ansiklopedisi*,

denilerek, Anadolu Beylerbeyi ile Biga’da toplanılması emri verildi. Divan, bir şey olmamış gibi her gün toplanmaya ve devlet işlerini görmeye devam etti. Bu arada hekimler de saraya girip çıkarlardı.²⁰²

Her cuma Sultan’ı görmeye alışmış olan Yençeri Ağaları ise, Sultan Çelebi Mehmed’i göremeyince şüphelenerek onu görmek için vezirleri sıkıştırdılar. Neticede Hacı İvaz Paşa, Ağalara, “Gidin yarın gelin, çünkü Sultan’ın çıkmasına hekimler izin vermez” diyerek durumu idare etti. Kürt Ozan²⁰³ adındaki hekimin fikri ile Sultan’a elbiseleri giydirilip kabul salonunda tahtına oturtuldu. Arkasına geçen bir çocuk kollarını oynattı. Böylece gelen ağalar bir şey sezmeden, Sultan’ı sağlıklı gördükten sonra çıkarıldılar. Vezirler bu hile ile Sultan’ın ölüm haberini gizli tutmaya muvaffak olmuşlardı.²⁰⁴

Konuyla ilgili diğer bir rivayette ise Çelebi Mehmed’in iç organlarının çıkarılıp oda içine gömüldüğü nakledilir.²⁰⁵ Çelebi Mehmed’in cesedi tahnit edilerek Bursa’ya götürüleceği güne kadar sarayda muhafaza edildi.²⁰⁶

Şehzade Murad, Elvan Bey ile hemen Amasya’dan yola çıktı. Bursa’ya varınca babası Çelebi Mehmed’in öldüğü ve yerine kendisinin tahta oturduğu ilan edildi. Hutbeyi de kendi adına okuttu.²⁰⁷ Bu arada Çelebi Mehmed’in naaşı, yine kendisinin sağlığında inşa ettiği Yeşil Türbe’ye defnedilmek üzere Bursa’ya getirildi. Sultan Murad, babasının naaşını yolda karşılayıp törenle yerine defnetti.²⁰⁸

I, 201; Hammer ise, Şehzade Murad’a destek olması için ordunun Anadolu’ya geçirildiğini yazar (Hammer, *age*, I, 113).

²⁰² Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşrî, *age*, II, 70; Hoca Sadeddin, *age*, II, 118; Uzunçarşılı, *age*, I, 374.

²⁰³ Hoca Sadeddin, *age*, II, 119; Solakzade, *age*, I, 187; Hammer, *age*, I, 114; Bu kişi için Aşıkpaşazâde Yıldırım Bayezid’in hekimi Kerdüzen/Kürdezen; Neşrî Gerdran, Münecimbaşı ise, Gürüzan demektir (Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81; Neşrî, *age*, II, 71; Münecimbaşı, *age*, I, 192); Mehmed Süreyya ise, Kazuzen şeklinde kayda geçmiştir (Mehmed Süreyya, *age*, I, 22).

²⁰⁴ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81; Neşrî, *age*, II, 71–72; Hoca Sadeddin, *age*, II, 119–120; Solakzade, *age*, I, 186; Lamartine, *age*, s. 179.

²⁰⁵ Lamartine, *age*, s. 179.

²⁰⁶ Şahin, *agm*, *Büyük İslam Tarihi*, X, 181; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 201.

²⁰⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81.

²⁰⁸ Hoca Sadeddin, *age*, II, 121.

Sultan Çelebi Mehmed'in ölüm haberi üzerine Anadolu'daki beylikler arasında ve Rumeli'de isyanlar baş göstermişse de Sultan Murad elçi göndererek onları teskin etti.²⁰⁹

Böylece Çelebi Mehmed'in ölümü, Şehzade Murad Bursa'da tahta oturuncaya (23 Cemaziyelevvel 824/25 Haziran 1421)²¹⁰ kadar 41 gün boyunca vezirler tarafından gizli tutuldu.²¹¹

Çelebi Mehmed'in saltanat süresi hakkında farklı rakamlar verilse de bunlar birbirine yakın rakamlardır. Şükrullah 7 yıl 8 ay 20 gün,²¹² Neşrî 7 yıl, 11 ay birkaç gün,²¹³ Hoca Sadeddin 8 yıldan beş gün eksik,²¹⁴ Tayyazade Ata 7 yıl 11 ay 25 gün²¹⁵ olarak vermektedir.

Çelebi Mehmed'in ölüm nedeni olarak kaynaklarda nüzul-beyin kanaması,²¹⁶ damla(gut) hastalığı,²¹⁷ alkolizm²¹⁸ ve dizanteri²¹⁹ olarak farklı nedenler gösterilmiştir. Dizanteriden vefat etmiş olması akla daha yakındır. *Künhü'l-Ahbar*'da ise, “maraz-ı suda'dan altı ay hasta yattıktan sonra vefat etti.” şeklinde bir kayıt vardır.²²⁰ Ancak olayların seyrine bakarsak Çelebi Mehmed'in hastalık süresinin bu kadar olmadığını söyleyebiliriz.

²⁰⁹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81; Neşrî, *age*, II, 72.

²¹⁰ Vatin, *agm*, s. 81.

²¹¹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81; Neşrî, *age*, II, 72; Lamartine, *age*, s. 179; Hammer, *age*, I, 114; Hoca Sadeddin 42 gün; Âlî 23 veya 13 gün şeklinde iki rakam; Ahmed Cevdet Paşa ise 33 gün rakamını verir (Hoca Sadeddin, *age*, II, 121; Gelibolulu Âlî, *age*, I/294; Cevdet Paşa, *age*, VI, 400); *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 201.

²¹² Şükrullah, *age*, s. 62.

²¹³ Neşrî, *age*, II, 70.

²¹⁴ Hoca Sadeddin, *age*, I, 121.

²¹⁵ Tayyazade, *age*, I, 32.

²¹⁶ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşrî, *age*, II, 70; Hoca Sadeddin, *age*, II, 115; Solakzade, *age*, I, 185; Uzunçarşılı, *age*, I, 372.

²¹⁷ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, İstanbul 1998, I, 126. Gut hastalığı, organizmadaki ürik asidin atılmayarak vücudun bazı yerlerinde, özellikle başparmakta, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişlerle ortaya çıkan hastalıktır (*Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1998, I, 898).

²¹⁸ Şehsuvaroğlu, *agm*, s. 13.

²¹⁹ Lamartine, *age*, s. 179.

²²⁰ Âlî, *age*, I, 302.

Sultan Çelebi Mehmed, sağlığında yaptırdığı Yeşil Türbe'ye defnedildi. Mezar taşında gün olarak tam vefat tarihi yazmamaktadır. Bundan dolayı vefat tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. Mezar taşı yazısı ise şöyledir:²²¹

“Bu aydınlık mezar, kokular sürünmüş yatır, büyük sultan, cömert hakan, âlemin sultanlarının övüncü, kulların yardımcısı, illeri imar eden, zulüm ve bozgunu defeden Gazi mücahid, merhum Murad oğlu Bayezid oğlu Mehmed'indir. Allah onu rızasına kandırsın. Yerini Firdevs cennetleri kılsın. Cemaziye'l-Evvel 824/ Mayıs 1421.”

Osmanlı Padişahları arasında ölümü gizlenen ilk padişah olan Çelebi Mehmed, doğumu 781/1379 kabul edilirse 43 yıl yaşamış demektir.²²²

Çelebi Mehmed'in altı oğlu ve yedi kızı vardı.²²³ Sırasıyla Murad, Mustafa, Kasım, Ahmed, Yusuf ve Mahmud adlarını taşıyan altı oğlu olmuştu. Murad babasının veliahdı olarak tahta oturdu. Mustafa²²⁴, babası tarafından Hamid-ili sancak beyliğine tayin edilmiş²²⁵ ve Anadolu kendisine vasiyet edilmişti. Babasının vefatı üzerine Mustafa, Karamanoğlu Mehmed Bey'in yanına gitti. Lalası Kara Taceddin oğlu Şarabdar İlyas'ın teşviki ile babasının vasiyeti hilafına saltanat iddiasında bulundu. Daha sonra ağabeyi II. Murad tarafından boğdurulan Mustafa'nın cesedi Bursa'da atasının yanına defedildi.²²⁶ Ahmed ve Kasım²²⁷ babalarının sağlığında vefat etmişti. Yusuf²²⁸ ve Mahmud ise, Yahşioğlu Celaleddin Bayezid Paşa'nın yanında olup Bizans'a teslim

²²¹ Tevfik, agm, *TOEM*, III-IV, 1053; Robert Mantran, “Les Incriptions Arabes de Brousse”, *Bulleten d'études Orientales*, Damascus 1954, XIV, s. 106–107.

²²² Solakzade, *age*, I, 188; Bayatlı Mahmud, 45 ve 55 yıl rakamını vermektedir (Bayatlı, *age*, s. 396); Uzunçarşılı ise, 43 rakamı yanında 47 rakamını da vermiştir (Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 505; *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 202); 1429 yılında vefat edip 22 yıl hüküm sürdüğüne dair de bir rivayet mevcuttur (*Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 116); Danişmend, 32 yıl yaşadığını yazar (Danişmend, *age*, I, 182); Yılmaz Öztuna da, 39 yaşında vefat ettiğini ve 7 yıl 9 ay 26 gün hüküm sürdüğünü belirtir (Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ankara 1998, I, 90).

²²³ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşrî, *age*, II, 72; İncik, “Mehmed I,” *DİA*, XXVIII, 394; Uzunçarşılı, “Mehmed I,” *İA*, VII, 506; Şahin, agm, *Büyük İslam Tarihi*, X, 181.

²²⁴ Küçük Mustafa olarak bilinir (Şehabeddin Tekindağ, “Mustafa Çelebi”, *İA*, VIII, 689).

²²⁵ Vatin, agm, s. 81.

²²⁶ Solakzade, *age*, I, 169; Tekindağ, “Mustafa Çelebi”, *İA*, VIII, 689; Taneri, *age*, s. 211; Şehsuvaroğlu, agm, s. 13; Mehmed Süreyya, *age*, I, 31.

²²⁷ Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 506; Mantran, Kasım'ın 809/1406'da bir veya iki yaşında iken vefat ettiğini yazar (Robert Mantran, “Kasım”, *EI*, IV, 716).

²²⁸ Solakzade, Yusuf'un da babasının sağlığında öldüğünü kaydeder (Solakzade, *age*, I, 169).

edilmelerini Sultan Murad reddetmişti.²²⁹ Daha sonra iki kardeş Bursa’da çıkan bir taunda öldüler.²³⁰

Çelebi Mehmed’in, Amasyalı bir paşanın kızı olan Kumru Hatun ve Dulkadiroğlu Mehmed Bey’in kızı Emine Hatun olmak üzere iki eşinin adını tespit edilmiştir.²³¹

Çelebi Mehmed’in adları bilinen Selçuk Hatun, Hafsa Hatun, Sultan Hatun, Ayşe Hatun ve Hatice Hatun yanında adları bilinmeyen iki kızı daha vardır.²³²

Selçuk Hatun, 810/1407 yılında Amasya veya Merzifon’da doğdu. 828/1425 yılında Karaca Paşa ile evlendirildi. Selçuk Hatun, kocası Karaca Paşa 848/1444 yılında yapılan Varna Savaşı’nda şehit düşünce, Bursa’ya yerleşti. Kocasının vefatından sonra 42 yıl yaşayarak 890/1485 yılında vefat etti.²³³

Çelebi Mehmed, 13 yıl içinde çeşitli entrikalara, tavizlere rağmen halkın kendisini desteklemesi sonucu eski Osmanlı topraklarını tekrar birleştirdiği gibi, Karaman ve Candaroğulları Beylikleri dışında babası Yıldırım Bayezid’in Anadolu’da kurduğu birliği bir ölçüde sağladı.²³⁴

Çelebi Mehmed, Fetret Dönemi ile dağılmaya yüz tutan devleti, tüm tehdit ve zorluklara rağmen yeniden birleştirip tek yönetim altında toplamayı başardı. Bundan dolayı Osmanlı Devleti’nin ikinci kurucusu ve Türklerin Nuh Peygamberi olarak nitelenmiştir.²³⁵

Çelebi Mehmed; beyaz yüzlü, kara gözlü, kara ve çatik kaşlı, sık sakallı, açık alınlı, geniş omuzlu, orta boylu, uzun kollu ve güler yüzlü,²³⁶ şirin sözlü, nazik huylu, hoş simalı, akıllı ve bilgili, sabırlı, gayetli, heybetli,²³⁷ azimli, metanetli, siyaseti bilen, programlı hareket eden, tehlikelere karşı uyanık

²²⁹ Vatin, agm, s. 81.

²³⁰ Şükrullah, *age*, s. 62; Aşıkpaşazâde, *age*, s. 80; Neşri, II, 72; Mehmed Süreyya, *age*, I, 22.

²³¹ Akgündüz-Öztürk, *age*, s. 65.

²³² Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 506; Şehsuvaroğlu, agm, s. 13.

²³³ Ahmed Tevfik, “Selçuk Hatun Sultan”, *TOEM*, III-IV, 957–958; Mehmed Süreyya, *age*, I, 38.

²³⁴ Parmaksızoğlu, *age*, s. 31.

²³⁵ Şahin, agm, *Büyük İslam Tarihi*, X, 181; Lamartine, *age*, s. 180; Tayyazade “ilk kurucu” namını almaya layıktır demektedir (Tayyazade, *age*, I, 29).

²³⁶ Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 505.

²³⁷ Solakzade, *age*, I, 169.

bulunan cömert bir padişahı. Dost düşman herkese kendini sevdirebilen ve isabetli görüşleri ile olayları bağdaştırmasını bilen biriydi.²³⁸ Savaş sanatını iyi bilen Çelebi Mehmed, 24 savaş yapmış ve bu savaşlarında yaklaşık 40 kadar da yara almıştı.²³⁹

Babasının hastalığı Şehzade Murad'a bildirilmek üzere iken, kâğıt kalem isteyen Çelebi Mehmed, şu satırları yazmıştı: “Karanlıklar yaklaşıyor, ama bizi daha aydınlık günler bekliyor. Yaşamımızın geçici çiçeği soluyor, fakat o başka bir yaşam içinde yeniden açacaktır.”²⁴⁰

²³⁸ Taneri, *age*, s. 242.

²³⁹ Danişmend, *age*, I, 183; Melek Dorsay Gökbilgin, “Osman Gaziden Mehmed Vahdeddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, *Türkler*, XI, 178.

²⁴⁰ Lamartine, *age*, s. 181; Peter B. Golden, “Mehmed I”, *age*, VIII, 263.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ DEVLET TEŞKİLATI

I. Divan-ı Hümayun

Divan, aslen Aramice'den gelen bir sözcük olup, Farsça ve Arapça yoluyla Türkçe'ye geçmiştir. Divan, hazineye ait hesap defterleri; hükümet ofisi, idari büro; kurul, ofis, büro; kabine yönetim heyeti; kurul, yüksek devlet adamlarının kurduğu büyük meclis; resmi ve genel toplantılara mahsus bina; arşiv, memurluk yeri ve sekreterlik, hükümdarın oturduğu il gibi anlamlara gelir.²⁴¹

Divan-ı Hümayun ise, padişah divanı olup, padişahın bulunduğu yerde, genelde Padişah'ın başkanlık ettiği ve devlet, hazine ve benzeri idari işlerin görüldüğü kurul-organdır. Selçuklularda Divan-ı 'Ala adıyla bir yapılanma mevcut idi. Selçukluların dağılması ile Anadolu'daki beyliklerde bunun benzeri divanların kurulmasına devam edilmişti. Osmanlılarda da, ilk dönemlerden itibaren bu toplantılar yapılıyordu. Ancak XV. yüzyıl ortalarına kadar sağlıklı bilgi elde edilemediğinden, bu dönemde Osmanlılarda Divan-ı Hümayun'un gelişimi hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Bilinen husus, Divan-ı Hümayun'un II. Murad ile beraber nitelik kazandığıdır.²⁴²

Sıkı bir merkeziyetçilikle yönetilen Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun, merkezdeki en önemli işleri gören makam sahiplerinden oluşur ve Padişah adına karar verirdi. Osmanlılarda çeşitli divanlar vardı. Padişah'ın bulunduğu yerde büyük divan (Divan-ı Hümayun) kurulurdu.²⁴³ Yine şehzadeler de buldukları sancak beyliklerinde divan kurarlardı.

Divan, Orhan Gazi zamanından Fatih dönemine kadar her gün toplanırdı. Sabahın erken saatinde başlayan divan toplantıları öğleye kadar devam edebiliyordu.²⁴⁴

²⁴¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, I, 456; Abdulazîz ed-Dûrî, "Divan," *DİA*, IX, 378; Ahmet Mumcu, "Divân-ı Hümâyûn," *DİA*, IX, 430

²⁴² Mumcu, agm, *DİA*, IX, 430; Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Büyük İslam Tarihi*, XII, 316.

²⁴³ Mumcu, agm, *DİA*, IX, 430.

²⁴⁴ Halaçoğlu, agm, *Büyük İslam Tarihi*, XII, 316.

Divanda idari ve örfî işler vezir-i azam; arazi işleri nişancı; şer'î ve hukuki işler kadıasker; mali işler de defterdar tarafından görülürdü.

Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar Divan-ı Hümayun'a katılan kişilerin kim olduğunu tam olarak tespit etmek mümkün olamamıştır. Ancak o günlerde, divana vezirler yanında kadıasker ve önde gelen diğer paşaların da katıldığını söyleyebiliriz. Sefer ve savaş gibi önemli bir konuda karar verileceği esnada Çelebi Mehmed'in önde gelen emirleri toplayıp fikir danıştığını Aşıkpaşazade, Neşri ve Hoca Sadeddin Efendi'nin eserlerinden anlıyoruz. İdari, örfî, askeri, şer'î, adli ve mali konular yanında halkın şikâyetleri de divan toplantılarında görüşülürdü. Divanda görülen ve alınan kararlar ise, '*mühimme, ahkâm, tahvil, ruûs, name veya ahidname*' gibi defterlerde kayıt altına alınıyordu.²⁴⁵ Çelebi Mehmed döneminde divanın Yıldırım Bayezid döneminde olduğu gibi devam ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Çelebi Mehmed öldüğünde divanın kurulması, divan teşkilatının artık doğal yapısını kazandığını göstermektedir.²⁴⁶

Divan-ı Hümayun'un padişah dışında dört temel azası vardı. Bunlar, vezir, kadıasker, nişancı, defterdar ve Rumeli Beylerbeyi idi. Ancak kadıasker, nişancı ve defterdarın hangi tarihlerde divana girdikleri belli değildir.²⁴⁷

A. Vezirler

İlk dönemlerde vezir tek kişi iken, I. Murad zamanında bunun ikiye çıkması ile birinci vezire Vezir-i azam, diğerine de ikinci vezir denildi. Vezir-i azam, Padişah'a karşı sorumlu olup, mühr-ü hümayun denilen padişah mühürü kendisinde bulunurdu. Ayrıca Padişahın mutlak vekili durumunda idi. Diğer vezirler ise, vezir-i azama yardımcı görevindeydiler. Vezir-i azamları en çok meşgul eden işler, memleket çapında yapılan tevcihat(tayin) ve tımarlar idi.²⁴⁸

²⁴⁵ Halaçoğlu, agm, *Büyük İslam Tarihi*, XII, 317.

²⁴⁶ Ahmet Mumcu, *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, Ankara 1986, s. 24.

²⁴⁷ Mumcu, *age*, s. 31.

²⁴⁸ Mehmed İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1999, I, 164 vd.

Çelebi Mehmed zamanında da vezirlerin sayısının üçe çıktığını görmekteyiz. Çelebi Mehmed'e vezirlik yapmış kişileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Bayezid Paşa

Bayezid Paşa, Amasyalı olup babasının adı Yahşi, mahlası da Celalüddin'dir. Amasya'da Çelebi Mehmed'in maiyetinde olup Ankara Savaşı sonrasında da sadakatle hizmet etmiş olduğundan vezir yapıldı. Karamanoğlu üzerine yapılan seferdeki başarısından dolayı de kendisine Rumeli Beylerbeyliği verildi. Hacı İvaz Paşa ve Çandarlı İbrahim Paşa'nın da vezir yapılması üzerine Bayezid Paşa vezir-i azam oldu ve ölünceye kadar vezir-i azam ve Rumeli Beylerbeyliği vazifelerine devam etti. II. Murad zamanında Düzme Mustafa isyanını bastırmak için, diğer vezirlerin de ısrarı üzerine Rumeli'ye gönderildi. Edirne'yi geçen Bayezid Paşa, Sazlıdere'de ordusundaki kuvvetlerin Düzme Mustafa tarafına geçmesi üzerine teslim olmak zorunda kaldı. Bir rivayete göre Düzme Mustafa tarafından vezirliğe getirildi.²⁴⁹ Müdebbir ve cesur bir vezir olan Bayezid Paşa, İzmiroğlu Cüneyd'in ısrarı ile katledildi (1 Ramazan 824/30 Ağustos 1421).²⁵⁰

2. Çandarlı İbrahim Paşa

Çandarlı İbrahim Paşa, meşhur Çandarlı ailesinden olup, babası Yıldırım Bayezid'in veziri Hayreddin Paşa'dır. Kardeşi Çandarlı Ali Paşa, Emir Süleyman'ın veziri iken kendisi Bursa kadılığında vazifeli idi (808/1406). Musa Çelebi tahta çıktığında, İbrahim Paşa'nın Edirne'de olduğu gelen rivayetler arasındadır. Yine Edirne'den kaçıp gelen vezirin Şahmelek değil de İbrahim Paşa olduğu da söylenmiştir. Çelebi Mehmed, onu önce Kadıasker, daha sonra da vezir yaptı.²⁵¹ Vezir-i azam Bayezid Paşa, Düzme Mustafa olayında ölünce, yerine vezir-i azam olarak İbrahim Paşa tayin edildi. 24 Zilkade 832/25 Ağustos 1429 tarihinde ölünceye kadar bu vazifesine devam etti.²⁵²

²⁴⁹ Mehmed Süreyya, *age*, II, 359.

²⁵⁰ Âli, *age*, I, 304; Uzunçarşılı, *age*, I, 553–554; Müneccimbaşı, *age*, I, 193.

²⁵¹ Uzunçarşılı, *age*, I, 584.

²⁵² Müneccimbaşı, *age*, I, 192; Uzunçarşılı, *age*, I, 558; Âli, *age*, I, 304; Münir Aktepe, "Çandarlı İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 213.

İbrahim Paşa, Edirne’de muhtemelen kadı iken, Musa Çelebi tarafından Bizans’a elçi olarak gönderildi. Elçilik vazifesi, Bizans’ın her sene Osmanlılara verdiği verginin talebi idi. Ancak İbrahim Paşa, Musa Çelebi’nin sert tutumundan çekindiği için, İstanbul’dan Bursa’da bulunan Çelebi Mehmed’in yanına geçti. Çelebi Mehmed de kendisine hilat giydirdi ve kadıaskerliğe tayin etti. Daha sonra ise, kadıaskerlikten ikinci vezirliğe geçti.²⁵³

Sicill-i Osmanî’de, İbrahim Paşa’nın Fetret Dönemi’nde Amasya’da bulunduğu, daha sonra vezir olduğu, dirayetli ve sadık olan bu vezirin veba salgınından öldüğü belirtilir.²⁵⁴

3. Hacı İvaz Paşa

Hacı İvaz Paşa, Tokat ahilerinden Ahi Bayezid b. İvaz’ın oğlu olup künyesi İmadüddin’dır. Çelebi Mehmed, Amasya sancakbeyi iken Hacı İvaz tımarlı bir sipahi idi. Fetret Dönemi’nde Çelebi Mehmed’in Padişahlığı için çalışan Hacı İvaz, Tokat ve Bursa Subaşılığında bulunmuştu. Bursa kalesi muhafızı iken Karamanoğlu’nun saldırısı üzerine, bir aydan fazla başarı ile kaleyi koruduğundan Çelebi Mehmed, tek başına tahta oturunca Hacı İvaz Paşa’yı üçüncü vezir yaptı. Âlî, “Hacı İvaz Paşa 3 000 akçe sahibi Bursa subaşı iken vezirliğe intikal etmiştir.” demektedir.²⁵⁵ Vezir-i azam Bayezid Paşa ölünce, İbrahim Paşa Vezir-i azam, kendisi de ikinci vezir olmuştu. İbrahim Paşa ile araları açık olduğundan, İbrahim Paşa, bir oyun ile II. Murad tarafından azledilmesini sağladı. Azledilen Hacı İvaz Paşa’nın gözlerine mil çekildi (830/1427). İki yıl sonra Bursa’da taun hastalığından öldü (Zilkade 832/Ağustos 1429).²⁵⁶

Hacı İvaz Paşa, Çelebi Mehmed’in ölüm haberinin duyurulmaması için çalışmış ve “Anadolu’ya sefer var” diyerek orduyu başkentten

²⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1988, s. 46–48.

²⁵⁴ Mehmed Süreyya, *age*, III, 768.

²⁵⁵ Âlî, *age*, I, 304–305.

²⁵⁶ Müneccimbaşı, *age*, I, 192; Uzunçarşılı, *age*, I, 566–567; Hammer, *age*, I, 117; Mehmed Süreyya, *age*, III, 843; Uzunçarşılı, *Çandarlı*, s. 51.

uzaklaştırmıştı.²⁵⁷ Ayrıca II. Murad zamanında, Düzme Mustafa'ya mektuplar göndererek hile ile kendisini bertaraf etmiş; böylece II. Murad'ı onun gaillesinden kurtarmıştı.²⁵⁸

Mimarlık yeteneği olan Hacı İvaz Paşa, sanat erbabını severdi. Yeşil Câmî'nin projesini kendisi çizmiş ve inşaatın yapılışıyla da bizzat ilgilenmiştir.²⁵⁹

B. Kadıasker

Bu dönemin divan üyelerinden olan Kadıasker, asker kadısı demektir. Kadı, fikhî olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözmek için yetkili makamca tayin edilen kişiye denir.²⁶⁰ Osmanlı Devleti'nde ilk olarak I. Murad devrinde tayin edilen kadıasker, devlette eğitim ve yargı teşkilatının idaresi, ordu ve askeri zümrenin barış ve savaş sırasında hukuki ihtiyaç ve ihtilaflarının giderilmesi ve davaların görülmesinden sorumlu olan kişi idi. Hiyerarşik olarak vezirden sonra gelirdi.²⁶¹ Fatih zamanına kadar Rumeli ve Anadolu'da gelişen Osmanlı Devleti'nin bir kadıaskeri mevcuttu. Kadıasker, Divan-ı Hümayun'un asli üyesi olduğu için yetkileri ve sorumlulukları genişti.²⁶² Çelebi Mehmed dönemi için Kadıasker olarak İbrahim Paşa'nın bir müddet bu işe devam ettiğini daha sonra ise, vezirliğe geçtiğini bilmekteyiz.²⁶³

C. Nişancı

Divanın diğer bir üyesi olan nişancıya ismini veren nişan; bir şeyi belli etmek, alamet, belge koymak anlamında Farsça bir sözcüktür. Ferman, berat, menşur, name, mektup ve ahid-name, hüküm gibi devletin resmi evrakının baş tarafına padişah imzası olan 'nişan'ı koymak/çekmek ile görevli Divan üyesine

²⁵⁷ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 81; Neşrî, *age*, II, 71–72; Hoca Sadeddin, *age*, II, 119–120; Solakzade, *age*, I, 186; Lamartine, *age*, s. 179.

²⁵⁸ Uzunçarşılı, *age*, I, 566.

²⁵⁹ Uzunçarşılı, *age*, I, 567.

²⁶⁰ Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, XXIV, 66.

²⁶¹ Mumcu, *age*, s. 46.

²⁶² İpşirli, agm, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, 268.

²⁶³ Uzunçarşılı, *Çandarlı*, s. 48.

“Nişancı” denilir. Nişancı’ya, Tuğrakeş-i ahkâm, tuğra-i şerif hizmetlisi, müfti-i kanun; Tuğraî ve Tevkî’î de denilirdi. Tuğra çekme işinin, Orhan Gazi’den itibaren başladığını kaynaklarımız ifade etmektedir.²⁶⁴

Nişancı’nın padişah fermanlarına tuğra çekmek dışında daha birçok vazifesi vardı. Nişancının diğer görevleri, fermanları hazırlamak, yazmak, yeni konulacak veya değiştirilecek örfi hukuk kurallarını saptamak, ayrıca Defterdar’ı denetlemek, gelen şikâyetleri sıralamak ve tasnif etmek olarak sıralanabilir.²⁶⁵

D. Defterdar

Erken dönem Divan üyelerinden sonuncusu Defterdar’dır. Defter ve dar sözcüklerinde oluşan bu terim, defter tutan anlamında olup, Osmanlı Devletinde mali işlerden birinci derece sorumlu olan kişiyi ifade eder.²⁶⁶ Bugünün maliye bakanına tekabül eder. Osmanlılarda XIV. yüzyıl sonlarında I. Murad devrinde temelleri atılmış ve tedricen gelişim göstermiştir. Fatih Kanunnamesi’nde defterdarın görev ve yetkilerinin detaylı anlatılmış olması, Fatih Sultan Mehmed öncesinde bu görevin belli bir şekil kazandığını göstermesi açısından önemlidir.²⁶⁷ Ancak kaynaklarda Çelebi Mehmed dönemine ait bir defterdar adı ile karşılaşmadık. Ayrıca Danişmend de, defterdarlıkla ilgili ilk kaynaklarda bilgi bulunmadığını ifade etmektedir.²⁶⁸

Defterdarlıkla bağlantılı olarak bu dönemde basılan paralara da değinmek gerekir. Yapılan araştırmalara göre Çelebi Mehmed, üç farklı sikke kestirmiştir. Bunlardan bir kısmı, Timur hâkimiyetinde iken bastırıldığı sikkelerdir. Bunda Timur Gürkan ismi yer almakta idi. İkinci kestirdiği sikkeler, Fetret Devri’nde Bursa’da kestirdiği sikkelerdir ki, bu sikkelerin ön yüzünde “Sultan b. Sultan Mehmed b. Bayezid Han,” arka yüzünde de “duribe Bursa, hullide mülküh, zîde Umruh 816” kelimeleri yazılıdır. Üçüncü kestirdiği

²⁶⁴ Pakalın, *age*, II, 697; M. Tayyib Gökbilgin, “Nişancı”, *İA*, IX, 299; Mumcu, *age*, s. 47.

²⁶⁵ Mumcu, *age*, s. 47.

²⁶⁶ Pakalın, *age*, I, 411.

²⁶⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Defterdar”, *İA*, III, 506; Mübahat S. Kütükoğlu, “Defterdar”, *DİA*, IX, 94–95.

²⁶⁸ İ. Hami Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, İstanbul 1971, s. 238.

sikkelerin ön yüzünde “Mehmed b. Bayezid Han azze nasruh,” arka yüzünde de “hüllide mülküh Duribe Edirne 822” sözcükleri yazılıdır. Ayrıca Amasya ve Ayasluk (Selçuk/İzmir)’ta da kestirdiği sikkeleri mevcuttur. Çelebi Mehmed, sikkelere Han ve Sultan sözcüklerini yazan ilk Osmanlı Padişahıdır. Aynı zamanda kendisinden önce sikkelere darp yeri yazılmazken, kendisi kestirdiği sikkelere darp yerinin adını eklemiştir.²⁶⁹

II. Mahalli Teşkilat

Osmanlı Devletinde mahalli teşkilat aşağıdan yukarıya doğru köy, kaza, sancak ve beylerbeyilikten oluşurdu. Köylerden oluşan kazalar, kadılar tarafından yönetilirdi. Kadılar, görev yaptıkları bu yerlerden kendilerine tahsis edilen tımarla geçinirlerdi.

İlk Beylerbeyi merkezi, Edirne olmuştur. Böylece Rumeli bir Beylerbeyiliği idaresinde askeri ve idari bir bölge olarak meydana çıkmış oldu. XIV-XV. yüzyıllarda Rumeli Beylerbeyi merkezde bulunur, vezirler gibi Paşa unvanı taşır ve Divan-ı Hümayun toplantılarının tabii azaları olarak müzakerelere katılırdı.²⁷⁰ Yıldırım Bayezid 1393 yılında Rumeli’ye geçerken Timurtaş Paşa’yı Anadolu’ya tayin etti. Böylece ikinci Beylerbeyilik de ortaya çıkmış oldu. Çelebi Mehmed de üçüncü olarak Amasya ve Sivas’ı içine alan Rum Beylerbeyiliğini kurdu. Böylece Osmanlı Devleti uzun süre bu üç Beylerbeyilik ile idare edildi.²⁷¹

Beylerbeyilik, Osmanlı Devleti’nde ilkin bir iken Rumeli’nin fethi ile Anadolu ve Rumeli’nin tek elde idare edilmesi mümkün olmadığından Rumeli ve Anadolu Beylerbeyiliği ortaya çıktı. Beylerbeyi, sefer sırasında emrinde bulunan asker ile istenilen yerde toplanır ve savaşa katılırdı.²⁷² Başarılarından dolayı Rumeli Beylerbeyiliğine getirilen Bayezid Paşa ölünceye kadar bu görevine devam etti.

²⁶⁹ Ali, agm, *TOEM*, XI-XII, 42-49; Uzunçarşılı, *age*, I, 548.

²⁷⁰ Halil İnalçık, “Rumeli”, *İA*, IX, 771.

²⁷¹ İpşirli, agm, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, 225.

²⁷² Uzunçarşılı, *age*, I, 502-503.

Eyaletin emniyeti, idare edilmesi ve tımarların tevcih edilmesi Beylerbeyi'nin en önemli görevlerindendir. Yine eyaletin en üst yetkilisi, yönetici ve kumandanı olmaları dolayısı ile beylerbeyinin yetkileri çoktu. Beylerbeyi divanı, eyaletin en önemli kuruluştur. Divan, eyaletin merkezi olan ve Beylerbeyi tarafından idare edilen Paşa sancağında kurulurdu. Divan, Beylerbeyi başkanlığında, mal defterdarı, tımar defterdarı, varsa eyalet kadısı ve tercümandan oluşurdu. Divan tarafından tevcih edilen tımarların, merkezi idare tarafından onaylanması gerekirdi.²⁷³

Rumeli'de yarım tımar zeametler bu dönemde başlatılmıştır. Bunu alan sipahiler, imtiyazlardan alınan vergilerin yarısı kadar bir para tutarını verirlerdi. Bu durum Rumeli'ye has idi. Bir nevi burada yapılanlara karşı bir ödül olarak Çelebi Mehmed tarafından ihdas edilmişti.²⁷⁴

Sancak, bayrak anlamında bir sözcük olup Osmanlı Devleti'nde, üzerinde dalgalandığı toprağı ifade etmekteydi. Sancak, dirlik ve has olarak ifade edilen toprak bölgelerinin merkezi olup idarî ve kazai bir yönetim birimini ifade ederdi. Sancak beyi olarak atanan kişi buraları mülk olarak değil tasarruf hakkı ile idare eder, sefer zamanında da kendisine bağlı kuvvetlerle istenilen yere giderdi. Sancaklar yönetim olarak Beylerbeyiliğe bağlı olup bölgelerindeki tımarların alınıp verilmesi ile idari ve askeri işlerinden sorumluydular. Bazı sancaklarda Şehzadelerden birinin olması da adet idi.²⁷⁵ Bu dönemde Amasya sancağında II. Murad bulunuyordu.

Çelebi Mehmed döneminde uç beyliği yapan Evrenuz Bey, Süleyman Çelebi'den sonra Musa Çelebi'nin tazyiki sonucu el altından Çelebi Mehmed'i desteklemişti. Çelebi Rumeli'ye geçince de diğer uç beyleri ile beraber Çelebi Mehmed'e tabi oldular. Ayrıca Evrenuz Bey, Çelebi Mehmed'in Rumeli'de başarılı olması için de çalışmıştı.²⁷⁶

²⁷³ Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA*, VI, 71–72; İpşirli, agm, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, 226 vd.

²⁷⁴ Hammer, *age*, I, 116.

²⁷⁵ J. Deny, "Sancak", *İA*, X, 188.

²⁷⁶ Uzunçarşılı, *age*, I, 564.

Burada dönemin Osmanlı Saray Teşkilatına da değinmek istiyoruz. Her padişahın kendi haremi olduğu bilinmektedir. Çelebi Mehmed zamanında ise, harem işlerinde çoğu Boşnak ve Rum asıllı olan iğdiş (hadım) edilmiş akağa ve karaağalar görevlendirilmişti. Bu usul Çelebi Mehmed döneminde uygulanmaya başlanan bir yenilikti.²⁷⁷

III. Ordu

Osmanlı Devleti Rumeli ve Anadolu'da hızla yayıldığı için askere ihtiyaç da artıyordu. Bunun farkına varan padişahlar yeni birlikler kurmak durumunda kalmışlardır. Bunlardan biri olan Yeniçerilik, I. Murad zamanında ihdas edildi.²⁷⁸ Yeniçerilik, Çelebi Mehmed zamanında da önemini devam ettirdi. Padişah'ın has kuvvetleri olan Yeniçeriler, bir nevi Sultan'ın meşruiyetinin teminatıydı ve devletin temel ordu kısmını oluşturuyordu. Yeniçeri ordusu, savaşta padişahın bulunduğu merkezde bulunur, padişah da at üstünde olarak bunların arkasında veya ortalarında yer alırdı.²⁷⁹

Çelebi Mehmed'in ölümü esnasında anlatılan olayda Yeniçerilerin ne kadar güç sahibi olduğu görülmüştür. Bu olayda Yeniçeri Ağaları, vezirlere Sultan'ı görmek istediklerini bildirmişlerdi. Bunun bir gaileye dönüşmesinden çekinen vezirler, Padişah adına ferman vererek orduyu Anadolu'ya sevk etmişlerdi. Vezirler, yeniçerilerin bir istikrarsızlığa sebep olabileceklerini sezmişlerdi.

Fetret Dönemi sonunda askere olan ihtiyaç artınca devşirme yoluna gidilmiş ve bu uygulamaya Çelebi Mehmed zamanında başlanmıştı. Ancak devşirme usulünün kanunlaşması Fatih zamanında olmuştur.²⁸⁰

Osmanlı ordusunun diğer bir kısmı olan Kapıkulu süvarileri I. Murad zamanında dört birlik ziyadesiyle genişletilmişti. Bu birlikler Padişahın şahsına

²⁷⁷ Aydın Taneri, "Hadım", *DİA*, XV, 2; Ülkü Altındağ, "Darüssaade", *DİA*, IX, 1.

²⁷⁸ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askerî Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1999, I, 339; Uzunçarşılı, *age*, I, 510.

²⁷⁹ Uzunçarşılı, *age*, I, 510.

²⁸⁰ Özcan, *agm*, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, 338.

mahsus olup, maaş olarak yeniçerilerden üstündüler. Ancak yeniçeriler gibi hükümet üzerinde etkili değillerdi.²⁸¹

Osmanlı Devleti'nde, yapılan fetihler tımar usulü uygulanarak geliştirilmiş ve bu suretle dirlik sahiplerine bırakılan yerler karşılığında devlete hizmet verilmişti. Bu tımarlar 1.000 akçeden 19.999 akçeye kadar olup buna karşılık asker talep edilirdi. Tımarlı sipahiler sancakta bir takım bölüklere ayrılmış olup, sancaktaki Çelebi sultan veya beylerbeyi komutasında sefere çıkarlardı.²⁸² Bu tımarlı sipahiler bir yandan toprağı işlerken bir yandan da devletin atlı ihtiyacını karşılar ve eyaletin en kalabalık kuvvetini teşkil ederdi.²⁸³

Özellikle Fetret Dönemi'nde Çelebi Mehmed, eskiden beri devam eden diğer beyliklerden asker isteme âdetini devam ettirdi. Bu dönemde Anadolu beylikleriyle yapılan antlaşmalar gereği Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç halinde asker yardımı istediğini ve bu beyliklerin de yardım gönderdiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Tarih-i 'Ata''da ise Çelebi Mehmed'in, Timur hadisesinden ders çıkararak, Merzifon ve Amasya'dan yüzer kişilik iki birlik kurduğu ve bunları eğittiği zikredilmektedir.²⁸⁴

Burada Osmanlı Donanması'ndan da bahsetmek gerekir. Yıldırım Bayezid zamanında şekillenmeye başlayan donanma, Çelebi Mehmed'in Menteşe, Saruhan ve Aydınogulları'nı da yüksek hâkimiyetine alması ile daha da güçlenmişti. Özellikle Akdeniz'de korsanlık yapan kuvvetlerin de donanmaya katılması ile kıymetli bir donanma meydana getirilmiş oldu. Ancak Venedikliler ile yapılan talihsiz savaşta nerdeyse donanmanın tamamının tahrip edilmesi Osmanlı donanması için bir kırılma noktası oldu. İlk tersane Yıldırım Bayezid tarafından Gelibolu'da açılmıştı. Venedikliler ile yapılan bu deniz savaşında da bu tersanede yapılan kadırgalar ile çarpışılmıştı.²⁸⁵

²⁸¹ Uzunçarşılı, *age*, I, 514.

²⁸² Uzunçarşılı, *age*, I, 516–517.

²⁸³ Özcan, agm, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I, 351.

²⁸⁴ Tayyazade, *age*, I, 31–32.

²⁸⁵ Uzunçarşılı, *age*, I, 353; Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, *Osmanlı*, Ankara 1999, VI, 555; Ali İhsan Gencer, “Osmanlı Türklerinde Denizcilik”, *Osmanlı*, VI, 571.

IV. Hukuki ve Adli Teşkilat

Osmanlı Devleti meşruiyetini hukuki ve adli temellerden alıyordu. Devlet geleneğinde adalet temel prensip olarak benimsenmişti. Hatta bazı padişahların adaleti dillere destan olmuştur. Mesela Yıldırım Bayezid yüksek bir yerden halkın şikâyetlerini dinlerdi. Aynı devirde Bursa Kadısı olan Molla Fenarî'nin cemaatle sabah namazına devam etmeyen Yıldırım Bayezid'in şahitliğini kabul etmemesi ve padişahın kendisini azletmemesi adalet için güzel birer örnektir.²⁸⁶

Devlet için henüz resmi bir kanun olmamasına rağmen örf ve şer'î kanunlar yürürlükte olup yargı bir nevi bağımsızdı. Şehir, sancak ve Beylerbeyiliklerde kadı olduğu gibi, devletin askeri kaza işlerinden sorumlu olan ve Padişah tarafından atanan Kadıasker de bulunurdu. Kadıaskerin vazifesi, ordunun hukuki ve adli işlerini görmektir.

Adalet en yukardan en aşağıya kadar titiz bir şekilde uygulanırdı. Devlet aleyhine işlenen suçlar Divan-ı Hümayun'da ele alınır ve burada neticeye bağlanırdı. Bunun en güzel örneğini Şeyh Bedreddin'in yargılanmasında müşahade ediyoruz. Şeyh Bedreddin hemen idam edilmemiş, bilakis ilmi bir heyet tarafından yargılandıktan sonra verilen fetvaya göre cezası infaz edilmişti.

Diğer hukuki işler için ise kadılar bulunurdu. Kadı, askeri işler dışında bütün adli, idari ve beledi işlerden yani halkın huzur ve refah içinde yaşamalarından sorumlu olan kişiydi. İlk Osmanlı divanında Bursa Kadısı divana alınmış, böylece diğer kadılara göre bir derece üstünlük elde etmişti.²⁸⁷ Bunun gibi diğer şehirlerde de hukuki işler gören kadılar bulunurdu.

Osmanlı Devleti'nde kadı tayini, daha önceki İslam devletlerindeki uygulamaya tabi olunarak meşhur/tanınmış kişiler bu göreve getirilmişti. Yeşil Câmî ve Bursa Yıldırım Bayezid Câmî'nde kaza işlerinin görülmesine uygun olarak inşa edildiği de zikredilmiştir.²⁸⁸

²⁸⁶ Parmaksızoğlu, *age*, s. 45–46.

²⁸⁷ Parmaksızoğlu, *age*, s. 45.

²⁸⁸ Pakalın, *age*, II, 120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇELEBİ MEHMED DÖNEMİ İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

I. Dönemin Önemli Âlimleri ve Yazılan Eserler

Anadolu'daki ilim hareketleri Fetret Dönemi'nden olumsuz etkilenmiş olsa da Çelebi Mehmed döneminde bu ilim ve kültür faaliyetleri devam etmiştir. Temel olarak ilim faaliyetleri medreselerde yapılmaktaydı. Bursa, İznik, Amasya ve Edirne, bu ilim faaliyetleri için birer merkez durumunda idi. Aşağıda bu döneme ait meşhur olmuş, ilim adamları, şeyhler ve şairlerden bir kısmını ele alacağız.

A. Bayezid Sofu

Asıl adı İmadüddin Ali Çelebi olup Çelebi Mehmed'e nakli ve akli ilimleri öğreten kişi olarak bilinir.²⁸⁹ Bayezid Sofu hakkında maalesef kaynaklarımızda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yıldırım Bayezid, Bayezid Sofu'yu oğlu Çelebi Mehmed'e hoca olarak tayin etmiştir. İlk şehzade hocası olarak bilinir. Çelebi Mehmed'in, onu Timur'a elçi olarak gönderdiğini bilmekteyiz. Âlim, kâmil, takva sahibi bir kişi olup karmaşık konuları çözmekte mahir idi.²⁹⁰ Timur kendisini hediyelerle Çelebi Mehmed'e geri göndermiştir.²⁹¹

B. İbn Arabşah

Tam adı Ebu Abbas Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. İbrahim ed-Dımeşkî el-Acemî'dir. 791/1389 yılında Dımaşk/Şam'da doğdu. Şam'ın Timur tarafından işgal edilmesi üzerine ailesi ile Semerkant'a gitti. Burada eğitimini ilerleten İbn Arabşah, Seyyid Şerif Cürcanî, Mevlana Hacı ve Şemseddin Muhammed el-Cezerî'den okudu. Karadeniz yolu ile Edirne'ye gelip Çelebi Mehmed'in sarayına girdi (815/1412). Bu esnada Şemseddin b. Hamza Fenarî (Molla Fenarî) (ö. 834/1431) ve Burhaneddin Haydar el-Herevî ile tanıştı. Birçok eseri tercümeyle muvaffak oldu. Yabancı dil bilmesi sebebi ile

²⁸⁹ Şimşirgil, *age*, s. 196.

²⁹⁰ Âlî, *age*, I, 308; Taşkoprızade, *age*, I, 40; Mecdî, *age*, I, 85; Kazıcı, *age*, s. 47; Mehmed Süreyya, *age*, II, 359.

²⁹¹ Münecimbaşı, *age*, I, 182.

Çelebi Mehmed'e kâtip oldu. Ayrıca Divan-ı Hümayun'a da tercüman olarak alındı. Çelebi Mehmed'in ölümü üzerine vatanına döndü. Ancak vatanında bir yabancı gibi karşılandı ve kendisine "el-Acemi" lakabı bu sebepten dolayı verildi. Mısır'da iken âlimler tarafından Sultan Melik Zahir Çakmak'a şikâyet edilen İbn Arabşah hapsedildi. Birkaç günlük hapisten sonra tahliye edilmesine rağmen üzüntüsünden vefat etti (Receb 854/Ağustos 1450). Tarihçi, edip, şair ve dilbilimci olarak bilinen İbn Arabşah'ın, *'Ukdu'n-Nasiha, Mir'atü'l-Edeb, Merzbanname* adlı telifleri ve Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/898)'nin tefsirinin Türkçe'ye yaptığı tercümesi mevcuttur.²⁹²

Hammer, İbn Arabşah'ın, bir zaman Timur'un çocuklarına hocalık yaptığını, Anadolu'ya geldiğinde de Çelebi Mehmed'in çocuklarını aynı vazife ile eğittiğini kaydeder.²⁹³

C. Şeyhu'ş-Şuara Şeyhî Sinanuddin

Germiyanlı II. Yakub'un musahibi olup birçok alanda mahir bir kişi idi. Özellikle tıp alanında bilge bir kimseydi. Çelebi Mehmed'in hastalanması üzerine saraya davet edilmiş ve böylece saraya yerleşip sultanın yanında kalmıştır.²⁹⁴ Ancak Neşrî, Sultan'ın iyileşmesinden sonra hediyelerle geri gönderildiğini söyler.²⁹⁵ Şeyhî, II. Murad'ın emri ile Genceli Nizamî (ö.610/1214)'nin *Hüsrev ve Şirin* adlı eserini Türkçe'ye çevirecektir. Şeyhî, âlimler arasında bilgisi ve irfanı ile tanındı.²⁹⁶ Hekim Sinan adıyla şöhret bulmuştur. Kütahyalı olduğu da söylenmiştir.²⁹⁷ *Hârnâme*²⁹⁸ ve *Güneş ve Neşe*²⁹⁹ adlı eserleri kaleme aldığı rivayet edilmiştir.

²⁹² İbrahim Kafesoğlu, "İbn Arabşah", *İA*, V/II, 698–699; Hammer, *age*, I, 117.

²⁹³ Hammer, *age*, I, 117.

²⁹⁴ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", *İA*, IV, 770.

²⁹⁵ Neşrî, *age*, II, 67.

²⁹⁶ Solakzade, *age*, I, 175; Mehmed Süreyya, *age*, V, 1597.

²⁹⁷ Âlî, *age*, I, 324.

²⁹⁸ Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1989, I, 529–530; Uzunçarşılı, *age*, I, 529; Hammer, *age*, I, 119.

²⁹⁹ Lamartine, *age*, s. 181.

Tahsilini İran'da tamamladıktan sonra Anadolu'ya dönen Şeyhî, Kütahya'da Yoncalı yakınlarındaki Dumlupınar köyünde ölmüştür.³⁰⁰

D. Mevlana Burhaneddin Haydar b. Mahmud Herevî

Sadeddin Teftezânî (793/1390)'nin öğrencisidir. Hocası Teftezânî'nin, Zemahşeri (ö. 538/1143)'ye ait *Keşşaf*'a yazdığı şerhe haşiye yazmıştır. Burhaneddin Haydar, bu eserinde Seyyid Şerif Cürcanî'nin (1075–1144), Sadeddin'e yaptığı bazı itirazlara cevaplar vermiştir. Ayrıca *İzahu'l-Meânî*'ye bir şerh yazmıştır. *El-Feraidu's-Siraciyye*'ye de şerh yazdığı söylenmiştir. İffetli, kişilikli ve takva erbabı bir zat olup 830/1427 yılında vefat etti.³⁰¹

Şeyh Bedreddin isyan ettiğinde yakalanmış ve yargılanması için ilmi bir heyet vücuda getirilmişti. Bu ilmi heyetin başında bulunan Burhaneddin Haydar, Şeyh Bedreddin'in idamına fetva vermişti.³⁰²

E. İbn Bezzazî

Harizm köylerinden Kerder'li olup, Kırım ve Bulgaristan'da kaldıktan sonra Anadolu'ya geçen İbn Bezzazî, İbn Arabşah ve Muhyiddin Kafiyeçî'ye ders okuttu. Molla Fenarî ile aralarında münakaşa ve müzakereler oldu. Kendisi usul ilminde mahir idi. Timur'un kâfir olduğuna dair fetvası ile bilinir. Hac vazifesi için gittiği Mekke'de vefat etti (Ramazan 827/Ağustos 1424). *El-Camiu'l-Vecîz* olarak da bilinen *Fetâvâ-yı Bezzazîye* adlı eseri meşhurdur.³⁰³

F. Sarı Yakub

İlk dersleri annesinden alan Sarı Yakub, Bursa uleması ile tartıştığı bir konu üzerine bir risale yazdı. Bu risale, Kur'an-ı Kerim'deki Mü'min Suresi'nin 51. âyeti ile Bakara Suresi'nin 61. âyetleri arasındaki uyumu ifade etmek için kaleme alınmıştır.³⁰⁴

³⁰⁰ Uzunçarşılı, *age*, I, 529.

³⁰¹ Taşkoprîzade, *age*, I, 37; Mecdî, *age*, I, 83.

³⁰² Aşıkpaşazâde, *age*, s. 79; Neşrî, *age*, II, 68; Hoca Sadeddin, *age*, II, 113; Solakzâde, *age*, I, 184; Taşkoprîzade, *age*, s. 34; Mecdî, *age*, I, 73.

³⁰³ Ahmet Özel, "İbn Bezzazî", *DİA*, VI, 113–114.

³⁰⁴ Âlî, *age*, I, 307; Taşkoprîzade, *age*, I, 39; Mecdî, *age*, I, 83–84.

G. Yakub bin İdris b. Abdillah

Kara Yakub lakabı ile bilinir. Niğdeli olup 789/1387 yılında doğdu. İlim tahsili için Kudüs, Şam ve Mısır'a gitti. Daha sonra geri dönüp Larende'ye yerleşti. Usul, Meânî ve Arapça dilbiliminde mahir olup, *Mesahib* ve *Hidaye* adlı eserlere haşiye yazmıştır. *Eşraku't-Tevarih* adlı Âdem Peygamber'den İmam Gazali'ye kadar meşhur tarihî isimlerin konu edildiği bir eseri de mevcuttur. Rebiülevvel 833/Kasım 1430 tarihinde vefat etmiştir.³⁰⁵

H. Hoca Fazlullah

Çelebi Mehmed zamanında Gebze Kadısı olup, buranın irşadı ile vazifeli idi.³⁰⁶ Çelebi Mehmed, Rumeli'deki kardeşi Musa Çelebi üzerine yürümeden önce Bizans İmparatoruna elçi olarak Hoca Fazlullah'ı gönderdi.³⁰⁷ Hizmet ve çalışmalarından dolayı kendisine Paşa unvanı verildi. Gebze'de bir cami ve tekkesi mevcuttur.³⁰⁸

İ. Şeyh Abdullatif Mukaddesi/Makdisî/Kudsi

Tam adı Abdullatif b. Abdurrahman b. Ahmed b. Ali b. Ganim el-Kudsî el-Ensârî'dir. 20 Receb 786/12 Mayıs 1384 tarihinde doğdu. Zahir ilimlerini tahsille meşgul iken, tasavvufa merak saldı. Arifbillah Şeyh Abdülaziz'e intisap edip kendisinden icazet aldı. Kudüs, Horasan ve Şam'a gitti. Oradan Konya'ya ve ardından Bursa'ya geldi. Tasavvuf hakkında *Tuhfe* adında bir kitabı vardır. Rebiulevvel 856/ Nisan 1452 tarihinde Bursa'da vefat etti.³⁰⁹

J. Şeyh Abdurrahim b. Emir Aziz

Merzifonludur. Kahire'de Zeyneddin Hafî ile karşılaştı ve bir müddet onunla beraber kaldı. Şihabeddin Sühreverdî'den icazet aldı. Ayrıca Sühreverdî'nin '*Avarifu'l-Mearif* ve *A'mali'l-Huda* adlı eserlerini okutma

³⁰⁵ Âlî, *age*, I, 307–308; Taşköprizade, *age*, I, 39–40; Mecdî, *age*, I, 74–75.

³⁰⁶ Âlî, *age*, I, 308; Taşköprizade, *age*, I, 40; Mecdî, *age*, I, 85.

³⁰⁷ Neşrî, *age*, II, 41–45; Hoca Sadeddin, *age*, II, 61–65; Uzunçarşılı, "Mehmed I", *İA*, XII, 499–500.

³⁰⁸ Hammer, *age*, I, 117.

³⁰⁹ Âlî, *age*, I, 310–311; Taşköprizade, *age*, I, 43.

icazetini aldı. Zeyneddin Hafî'den (757/1356) de *Vasaya'l-İlahiyye* adlı eserini okutmaya icazet aldı. Zeyneddin Hafî, kendisini İlahi Aşk'ı (tasavvufu) Anadolu'ya getirmekle görevlendirildi. Merzifon'da II. Murad kendisine günlük sekiz akçe ve on müd (galle) pay tayin etti. Merzifon'da 845/1443 yılında vefat etti. *Menhecu'r-Reşad* adlı bir eseri olduğu da rivayet edilmiştir. Kendisine nispet edilen Türkçe nazımlar olup 'Rumî' mahlasını kullanmıştır.³¹⁰

K. Şeyh Pir İlyas

Amasyalı olup, Timur Anadolu'ya geldiğinde kendisini Şirvan'a gönderdi. Burada Timur'dan maaşlı olarak öğretim ile meşgul oldu. Ayrıca Şeyh Sadreddin Şirvanî ile tanıştı. Şeyh Şirvanî, ümmi olduğundan Pir İlyas eğitimine ara vermek durumunda kaldı. Daha sonra Amasya'ya döndü. Şeyhi Sadreddin Şirvanî'nin öldüğünü duyunca irşat işine başladı. Amasya'da 837/1433 yılında vefat etti.³¹¹

L. Şair Cemalizade

Şeyhî'nin hemşerisi olup Germiyanoğlu Beyi'nin nişancı ve defterdarı idi.³¹² Lamartine, Çelebi Mehmed'in Cemali'den Farsça, Arapça ve Rumca öğrendiğini belirtir.³¹³ Cemalizade, Yıldırım Bayezid adına *Huma ve Humayun* adlı bir eser kaleme almıştır. Şiirde ise mahir olmadığı rivayet edilmiştir.³¹⁴

Yukarıda sayılan isimler yanında, Rükneddin Ahmed, Zekeriyya b. Mehmed Kazvinî'nin *Acaibü'l-Mahlûkat* adlı eserini Çelebi Mehmed döneminde Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bu eser astronomi, tıp, bitki, ilaç, meşhur şehir ve kasabalar hakkında bilgiler içerir. Ayrıca yerin yuvarlak olduğunu da yazar. Yine Çelebi Mehmed'in hazinesi için, Abdulvehhab b.

³¹⁰ Âlî, *age*, I, 311–312; Taşköprizade, *age*, I, 43; Mecdî, *age*, I, 89–90.

³¹¹ Âlî, *age*, I, 312–313; Taşköprizade, *age*, I, 45–46; Mecdî, *age*, I, 93.

³¹² Âlî, *age*, I, 324.

³¹³ Lamartine, *age*, s. 181.

³¹⁴ Hasan Çelebi, *age*, I, 261–262.

Yusuf b. Ahmed Maradanî, *Kitabu'l-Müntahab fi't-Tıb* adlı eserini yazmıştır.³¹⁵ Bundan anlaşıldığına göre Çelebi Mehmed, hususi bir kütüphaneye sahipti.

II. Yapılan Hayır Eserleri

Çelebi Mehmed döneminde ilim ve kültür faaliyetleri dini merkezler etrafında toplanmıştı. Bu dönemde ilmi faaliyetler, eğitim merkezleri olan medreseler tarafından yerine getiriliyordu. Özellikle inşa edilen camiler yanında medrese ve imaret yapmak yaygındı. Eğitim faaliyetleri dönemin büyük şehirlerinde yaygın olarak yerleşmişti. Bursa, İznik, Amasya ve Edirne bu şehirlerin başında geliyordu.

İlk medrese Orhan Gazi tarafından kurulmuş ve ardından birçok şehirde medreseler yapılmıştı. Çelebi Mehmed döneminde Bursa'da Bayezid Paşa Medresesi ve Yeşil Câmî yanında inşa edilen Yeşil Medrese (Bursa Sultaniyesi) göze çarpmaktadır.³¹⁶

Çelebi Mehmed'in yaptığı göz kamaştırıcı olan eserlerin başında elbette Bursa'da Hacı İvaz Paşa'nın projesini çizdiği ve Çelebi Mehmed adına yaptırdığı Yeşil Câmî gelir. 822/1419 yılında yapımına başlanan ve 827/1424 yılında tamamlanan Yeşil Câmî, şöhretini zengin süslemelerinden almaktadır. Bu yapıda Sultan'a ait bir mahfil ve yine Sultan'ın maiyeti için de odalar inşa edilmişti. Bu imareten günümüze câmî yanında bir medrese, türbe ve hamam kalabilmiştir.³¹⁷

Yeşil Câmî yanında adet olduğu üzere bir medrese de inşa edildi. Bu medrese, Edirne'deki ilim faaliyetleri sonucunda ikinci plana itilmiş olan Bursa'nın yeniden canlanmasını sağladı.³¹⁸

Yine Çelebi Mehmed, Yeşil Câmî'nin kible tarafında kendisi öldüğünde defnedilmesi için bir de türbe inşa ettirdi. Bu türbe de Yeşil Türbe olarak

³¹⁵ Melek Dorsay, agm, *Türkler*, XI, 178; Uzunçarşılı, *age*, I, 537–538; Ekmeleddin İhsanoğlu, “Osmanlı Bilimi Literatürü”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999, II, 369.

³¹⁶ Halaçoğlu, agm, *Büyük İslam Tarihi*, XII, 411.

³¹⁷ Neşri, *age*, II, 70; Müneccimbaşı, *age*, I, 188; E. Diez, “Bursa”, *İA*, II, 816; Tevfik, agm, *TOEM*, III-IV, 1052 vd; Solakzade, *age*, I, 181; Lütfi Paşa, *age*, s, 74; Tayyazade, *age*, I, 31; Esin Atıl, “Osmanlı Sanatı ve Mimarisi”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999, II, 449.

³¹⁸ Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 491–492.

bilinmektedir. İçi ve dışı çinilerle bezelidir. Giriş kapısının üst kısmında, “Bu, merhum Said Şehid, Sultan Murad oğlu Sultan Bayezid oğlu Mehmed’in türbesidir. Cemaziye’l-Evvel 824 yılında vefat etti.” sözleri yazılıdır. Ayrıca türbe kapısında Sultan Mehmed, vezir Hacı İvaz Paşa ve mimar Tebrizli Hacı Ali’nin adları da yazılı bulunmaktadır.³¹⁹ Bu türbenin yapımı Çelebi Mehmed’in sağlığında tamamlanmıştır.

Sultan Çelebi Mehmed, Bizans’ın elinde olan deniz kenarındaki kaleleri emirlerinden bazılarının teklifi ile zapt edip Bursa’da yaptırdığı bu eserlere vakıf tayin etti.³²⁰ Bu yerler arasındaki Hereke, Eski Gebze, Pendik ve Kartal akınlar sonucu alınmış; Darıca ise barış yoluyla teslim alınmıştı. Ancak Uzunçarşılı bu bilginin doğru olmadığını, çünkü daha önce bu yerlerin zaten Osmanlı topraklarına dâhil edildiğini zikreder.³²¹

Çelebi Mehmed, Bursa’da Yeşil Câmî’nin yapımı için 50 000 duka altını ve üç iş yılı harcadı. Herhangi klasik bir stile sahip olmayan bu câmî, beyaz bir mermer üzerine oturtulmuştu. Câmînin içinde Asya ile Ege adalarının bütün renkli mermerleri kullanılmıştı. Kubbesi İran’ın şeffaf porseleninden yapıldığı için, Timur’un Semerkant’taki sarayı gibi göğün maviliğini caminin içine geçiriyordu.³²² İşte Çelebi Mehmed’in bu sanatsal sevgi ve inceliğinden dolayı kendisine Çelebi unvanının verildiği de söylenmiştir.³²³

Çelebi Mehmed Döneminin siyasi bütünlüğüne ve devletin ebediliğine duyulan ihtiyaç, Bursa Yeşil Câmî’nin tabhanelerindeki çinilere beddua ifadeleriyle yansımıştır. Burada, “imaretin ebedi devamı ile sahibinin düşmana karşı zafer kazanmasını engelleyen ve devletin payidar olmasını dileyen bulunursa dünyada kahrolması için” beddua edilmektedir. Bursa Orhan Camii, Karamanoğlu’nun saldırısında tahrip olunca, Çelebi Mehmed bunu veziri Bayezid Paşa’ya onartmıştır.³²⁴

³¹⁹ Tevfik, agm, *TOEM*, III-IV, 1052 vd.

³²⁰ Münecimbaşı, *age*, I, 188.

³²¹ Aşıkpaşazâde, *age*, s. 79; Solakzade, *age*, I, 181; Uzunçarşılı, “Mehmed I”, *İA*, VII, 505.

³²² Lamartine, *age*, s. 180.

³²³ Hammer, *age*, I, 116.

³²⁴ Abdulhamit Tüfekçioğlu, “Türk Mimarisinde Yazı”, *Türkler*, VI/113.

Edirne şehri de başkent olma hasebi ile imaret faaliyetlerinden geri kalmadı. Zaten bu şehir birçok ilim faaliyetinin de merkezi haline gelmişti. Emir Süleyman tarafından yapımına başlanılan ve Musa Çelebi tarafından devam edilen Edirne Eski Câmî yine Çelebi Mehmed'in talimatı ile bitirildi. Bu camiye vakıf olarak da bedesten inşa edildi. Ayrıca Eski Saray yaptırıldı.³²⁵

Bu imar faaliyetlerinden diğer şehirler de nasibini almıştı. Vezir-i azam Çandarlı İbrahim Paşa, İznik'te bir imaret yaptırdı. Bu imaret için de Orhan Gazi kazasının Ferraşbali ve Akköy köylerini vakıf yaptı.³²⁶

Ayrıca Çelebi Mehmed, Amasya/Merzifon'da Merzifon Medresesini yaptırdı. Mimarı İbn Mehmed adında bir zat olup, Umur Bey tarafından imar edildi (817/1414–1415).³²⁷

Timur'dan sonra Anadolu'da iskân edilen Tatarlar, Çelebi Mehmed'in emri ile Konuş (Pazarcık-Tatar Pazarcığı)'a yerleştirilmişti. Tatarların başı Minnet Bey oğlu, şehirde bir kale, kervansaray ve imaret yaptırdı.³²⁸

Çelebi Mehmed, dedesi I. Murad'ın başlatıp, babası Yıldırım Bayezid'in yarım bıraktığı Bursa'daki camiyi de tamamladı.³²⁹

Bunun dışında Çelebi Mehmed, Merzifon'da iki cami ve iki hamam;³³⁰ Amasya'da küçük yaşta vefat eden oğlu Kasım için bir türbe (813/1410)³³¹ inşa ettirdi.

Yine bu dönemde ilk defa Anadolu-Suriye yolu ile, Mekke ve Medine fakirlerine dağıtılmak üzere Surre adı ile bir miktar altın akçe Haremeyn'e gönderildi. Görevli olarak gönderilen kişi, Sultan'ın bir mektubu ile bu Surre-i Hümayun'u Mekke Şerifi'ne teslim ederdi.

Surre alaylarını ilk gönderenin kim olduğu hakkında kesin bilgi olmamasına rağmen bunun Çelebi Mehmed olduğu kanaati ağır basmaktadır.³³²

³²⁵ Lütfi Paşa, *age*, s. 74; Tayyazade, *age*, I, 31.

³²⁶ Uzunçarşılı, *age*, I, 558; Aktepe, "Çandarlı İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, 213.

³²⁷ Baltacı, *age*, s. 180–181.

³²⁸ Neşrî, *age*, II, 66; Solakzade, *age*, I, 180; Tayyazade, *age*, I, 31; Hammer, *age*, I, 115.

³²⁹ Hammer, *age*, I, 115.

³³⁰ Tayyazade, *age*, I, 31.

³³¹ *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, 203.

³³² Neşrî, *age*, II, 70; Solakzade, *age*, I, 188; Hammer, *age*, I, 116; Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1999, s. 11.

Ancak Çelebi Mehmed'in gönderdiği bu Surre, sürekli ve resmi olmayıp Haremeyn (Mekke-Medine)'e bir saygı ifadesi olarak gönderilmişti. Çelebi Mehmed, iki defa Surre göndermiş, ilkini (816/1413) 14.000 altın olarak; ikincisini (824/1421) Edirne'den göndermiştir.³³³ Ayrıca Çelebi Mehmed'in kendi mülkünden Medine şehri için vakıflar kurduğu da bilinmektedir.³³⁴ Bunun dışında Çelebi Mehmed'in her Cuma fakirlere sadaka dağıttığı ve muhtaçlara yemek verdiği kaynaklarda zikredilmektedir.³³⁵

³³³ Atalar, *age*, s. 11–12; Münecimbaş, *age*, I, 192.

³³⁴ Neşrî, *age*, II, 70.

³³⁵ Solakzade, *age*, I, 188; Neşrî, *age*, II, 70.

SONUÇ

Timur'un Anadolu'yu istilası ile Anadolu'daki birlik dağılmış ve beylikler yeniden canlanmıştı. Bunun yanında Yıldırım Bayezid'in şehzadeleri de kendi aralarında babalarının tahtı için ölümcül bir kavgaya girişmişlerdi. Çelebi Mehmed, Fetret Dönemi boyunca edindiği tecrübeler ve ileri görüşlülüğü ile kardeşlerini bertaraf ederek, Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtardığı gibi, Anadolu'da canlanan beyliklerin bir kısmını tabiiyetine almış, diğerlerini de kendisine karşı etkisiz hale getirmiştir.

Fetret Dönemi denilen Ankara Savaşı akabinde, Osmanlı Devleti, Balkanlar'da ciddi bir sorun ile karşılaşmazken, Anadolu'da, Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına ilhak edilen birçok beylik eski müstakil günlerine kavuşmuştu. Timur, serbest bıraktığı bu beyleri, kendi yüksek hâkimiyeti altına alarak onları bir nevi bağımsızlaştırmıştı.

Barışı kendisine prensip edinen Çelebi Mehmed, bu beyliklerin çoğu ile antlaşmalar yaparak, kendilerinden gelecek zararları defetmişti. Bizans ile iyi ilişkiler geliştirmiş, Bizans İmparatoru II. Manuel ile Batılıların dahi gıpta ile baktığı bir dostluk kurmuştur.

Çelebi Mehmed döneminde Anadolu'da, kendisini Osmanlı Devleti'ne rakip olarak gören Karamanoğulları ile sürekli bir mücadele edilmek zorunda kalmış, ancak Karamanoğlu'nun bu yıkıcı faaliyetleri nedeni ile bölgenin güvenliği bir türlü sağlanamamıştır. Bundan dolayı, Çelebi Mehmed, Konya ve Karaman üstüne birçok sefer düzenlemek durumunda kalmıştır.

Balkanlar'dan ciddi bir tehlike gelmemiş olmasına rağmen, şehzadelerin taht kavgasını lehine çevirmek isteyen Eflak ve antlaşmalılar üzerine sefer düzenlenmiş ve bu sefer neticesinde Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki hâkimiyetini yeniden tesis etmiştir.

Çelebi Mehmed'i güç durumda bırakan önemli olaylardan biri şüphesiz kardeşi Mustafa Çelebi'nin Eflâk'ta ortaya çıkıp taht iddia etmesi idi. Vezirleri sayesinde Düzme Mustafa hikâyesini ortaya atan Çelebi Mehmed, Bizans İmparatoru ile antlaşması neticesinde yaşamı boyunca bu tehlikeden korunmayı başaramıştır.

Bu dönemde en çok göze çarpan olay ise, Musa Çelebi'nin kadıaskerliğini yapmış olan Şeyh Bedreddin ve halifelerinin çıkardıkları isyanlardır. Bu olay, halktan birçok kesimi etkilemiş, Çelebi Mehmed'i acil önlem almaya itmiştir. Çok yönlü olan Şeyh Bedreddin, ilmi kişiliğine saygı gereği ilmi bir heyet tarafından sorgulanıp yargılanmış ve devlet yönetimine isyan ettiğinden örfi olarak idamına karar verilmiştir. Bu kişi, sonraki dönemlerde kendisinden haklı-haksız çok bahsettirecektir.

Yaşadıklarından iyi bir ders çıkaran Çelebi Mehmed, oğlu tahta oturup tahtın bekası sağlama alınmadan ölüm haberinin duyurulmamasını vasiyet etmiş ve devletin geleceği için ehemmiyetli bir karar almıştır.

Çelebi Mehmed, sadece siyasi kişiliği ile değil, Osmanlı mimarisine yaptığı katkıları ile de ünlenmiştir. Bu sebeple Çelebi Mehmed, Bursa Yeşil Cami ve diğer şehirlerdeki hayır eserleri ile sanatseverliğini abideleştiren bir Osmanlı Sultanı'dır.

Çelebi Mehmed gibi, hayatını toplumlarına adanmış kişilerin hayat hikâyelerinin ne kadar karmaşık olduğu görülmektedir. Gençlik yıllarında savaş ile tanışan Çelebi Mehmed, özellikle Fetret Dönemi'nde yoğun bir çarpışma sürecine girmek durumunda kalmıştı. Çevresindeki yetenekli ve basiretli devlet adamları ve de bağışlayıcılığı ile babasının tahtına oturmayı başarmış ve hâkimiyetini benimsetmişti. Ancak çok hızlı denilebilecek bir hayat sürdüğünden bedeni bu ağırlığı taşıyamayıp günden güne zayıf düşmüştü. Özellikle devletin içinde bulunduğu sıkıntı ve dört bir yandan gelen isyanlar ile ruhunun daralmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu da kendisinin bünye olarak zayıflamasının nedenlerinden sayılabilir.

Neticede Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılan Çelebi Mehmed, hayatı boyunca yaptığı faaliyetlerinden dolayı bu unvanı almaya layık bir kişilik olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

16. *Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, haz. şerif Baştav, Ankara 1973.
- AHMED Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya*, haz. Mahir İz, Ankara 1985, VI.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet-ÖZTÜRK, Said, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul, 1999.
- AKTEPE, Münir, “Çandarlı İbrahim Paşa”, *DİA*, VIII.
- ALİ, “Çelebi Sultan Mehmed’in Sikkeleri”, *TTEM*, X-XII.
- ALTINDAĞ, Ülkü, “Darüssaade”, *DİA*, IX.
- ANIL, Yaşar şahin, *Osmanlı Döneminde İki Dava*, İstanbul 1995.
- AŞIKPAŞAZÂDE, *AŞıkpaşazâde Tarihi*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1992.
- ATALAR, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1999.
- ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *DİA*, XXIV.
- ATIL, Esin, “Osmanlı Sanatı ve Mimarisi”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999.
- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 2000.
- BALTACI, Cahid, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
- BARTHOLD, W, “Çelebi”, *İA*, III.
- BAŞTAV, şerif, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir*, Ankara 1991.
- BAYATLI MAHMUD OĞLU HASAN, *Câm-ı Cem Âyin, Osmanlı Tarihleri I* (içinde), İstanbul 1949.
- CİCİ, Recep, “Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi”, *Türkler*, XI.
- DANIŞMEND, İ. Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, I.
_, *Osmanlı Devlet Erkânı*, İstanbul 1971.
- DENY, J., “Sancak”, *İA*, X.
- DİNDAR, Bilal, “Bedreddin Simâvî”, *DİA*, V.
- ed-DÛRÎ, Abdulazîz, “Divan”, *DİA*, IX.
- EMECEN, Feridun, “Gelibolu”, *DİA*, XIV.
- GENCER, Ali İhsan, “Osmanlı Türklerinde Denizcilik”, *Osmanlı*, VI.

- GOLDEN, Peter B., “Mehmed I”, *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1989, VIII.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Süleyman Çelebi”, *İA*, XI.
_, “Nişancı”, *İA*, IX.
- GÖKBİLGİN, Melek Dorsay, “Osman Gaziden Mehmed Vahdeddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, *Türkler*, XI.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1993, XII.
- HAMMER, Joseph Van, *Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata, sad. Abdulkadir Karahan, İstanbul 1991, I.
- HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1989, I-II.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, *Tacü’t-Tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, I-II.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilimi Literatürü”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, çev. Ruşen Çakır, İstanbul 2003.
_, “Mehmed I”, *DİA*, XXVIII.
_, “Rumeli”, *İA*, IX.
_, “Mehammed I”, *EI*, VI.
- İPŞİRLİ, Mehmed, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devlet Tarihi*, İstanbul 1999, I.
_, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI.
_, “Çelebi”, *DİA*, VIII.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “İbn Arabşah”, *İA*, V/II.
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, İstanbul 1998, I.
- KARA, Mustafa, “Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, I.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Keşfu’z-Zunûn*, Beyrut 1413/1992, I-II.
- KAZICI, Ziya, *Osmanlı’da Toplum Yapısı*, İstanbul 2003.

- KOCA, Salim, “Anadolu Türk Beylikleri”, *Türkler*, VI.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul 2003.
- KUNT, Metin–YURDAYDIN, Hüseyin G.- ÖDEKAN, Ayla, *Türkiye Tarihi (Osmanlı Tarihi)*, İstanbul 1989, II.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Defterdar”, *DİA*, IX.
- LAMARTİNE, Alphonse De, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat Bayram, İstanbul 1995.
- LÜTFİ PAŞA, *Tevarih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341.
- MANTRAN, Robert, “Les Inscriptio Arabes de Brousse”, *Bulleten d’etudes Orientates*, Damas 1954, XIV.
- _, “Kasım”, *EI*, IV.
- MECDÎ MEHMED EFENDÎ, *Hadaiku’ş-Şakaik, Şakaik-i Nu’maniye ve İzahlı Şerhleri*, yay. Abdulkair Özcan, İstanbul 1989, I.
- MEHMED NEŞRÎ, *Neşri Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1984, I-II.
- MERÇİL, Erdoğan, “Menteşeoğulları”, *DİA*, XXIX.
- MORDTMANN, J. H., “Cüneyd”, *İA*, III.
- _, “Dulkadırlılar”, *İA*, III.
- MUMCU, Ahmet, *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, Ankara 1986.
- _, “Divân-ı Hümayûn”, *DİA*, IX.
- MUSTAFA ÂLÎ EFENDÎ, *Künhü’l-Ahbar*, haz. Ahmet Uğur-Ahmet Gül-Mustafa Çuhadar-İbrahim Hakkı Çuhadar, Kayseri 1997, I.
- MÜNECCİMBAŞI Ahmed Dede, *Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi’l-Asar*, çev. İsmail Erünsal, ty. I.
- NİZAMÜDDİN Şamî, *Zafername*, çev. Necati Lugal, Ankara 1949.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul 1998.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Osmanlı Askerî Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1999.
- _, “Osmanlı Askerî Teşkilatı”, *Osmanlı*, VI.

- ÖZEL, Ahmet, “İbn Bezzazî”, *DİA*, VI.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ankara 1998, I.
- ÖZTÜRK, Necdet, “Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi”, *Türkler*, Ankara 2002, IX.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, I-II.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ankara 1986.
- SEVERCAN, Şefaettin, “Bir Tarih Değerlendirmesi Olarak Şeyh Bedreddin Olayı”, *Şeyh Bedreddin*, Kayseri 1996.
- _, “Şeyh Bedreddin Olayı”, *Türkler*, IX.
- _, “Şeyh Bedreddin’in Hayatı ve Eserleri”, *Şeyh Bedreddin*, Kayseri 1996.
- SOLAKZADE MEHMED HEMDEMÎ ÇELEBÎ, *Solakzâde Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, I.
- SÜMER, Faruk, “Karamanoğulları”, *DİA*, XXIV.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, sad. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, I-VI.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N., “Çelebi Mehmed’in Son Günleri ve Ölümü”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, İstanbul 1968, sayı 23.
- ŞAHİN, İlhan, “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1993, X.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı*, İstanbul 2004.
- ŞÜKRULLAH, *Behcetü't-Tevarih*, *Osmanlı Tarihleri I* (içinde) İstanbul 1949.
- TAGRİBERDÎ, Ebu'l-Mehasin Cemaleddin Yusuf (813–874), *en-Nücûmu'z-Zahire fi Mulûki Mısır ve'l-Kahire*, Mısır ty., XIV.
- TANERİ, Aydın, “Hadım”, *DİA*, XV.
- TAŞ, Kenan Ziya-BAŞTÜRK, Sadeddin “Fetret Dönemi ve Sonuçları”, *Türkler*, Ankara 2002, IX.
- TAŞKÖPRÎZADE, *eş-Şakâiku'n-Nu'maniye el-'ıkdu'l-Manzûm fi Zikri Efâdılı'r-Rûm*, Beyrut 1395, I.

- TAYYARZADE Ahmed ‘Ata, *Tarih-i ‘Ata*, İstanbul 1292–1293, I.
- TEKİNDAĞ, M. C. Şehabeddin, “Musa Çelebi”, *İA*, VIII.
- , “Mustafa Çelebi”, *İA*, VIII.
- , “Karamanlılar”, *İA*, VI.
- TEVFİK, Ahmed, “Bursa’da Medfun Osmanlı Sultanları”, *TOEM*, III-IV.
- , “Selçuk Hatun Sultan”, *TOEM*, III-IV.
- TİMUR, Taner, *Osmanlı Toplum Düzeni*, Ankara 1979.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdulhamit, “Türk Mimarisinde Yazı”, *Türkler*, VI/113.
- Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1998, I.
- UYANIK, Mevlüt, “Osmanlı Düşünce Tarihinde ‘Karşıt Fikir’ Kavramı”, *Şeyh Bedrettin*, Kayseri 1996.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, “Defterdar”, *İA*, III.
- , “Germiyanogulları”, *İA*, IV.
- , “Mehmed I”, *İA*, VII.
- , *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara 1998, I.
- , *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1988.
- VARLIK, Mustafa Çetin, “Germiyanogulları”, *DİA*, XIV.
- VATİN, Nicolas, “Osmanlıların Yükselişi”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanilli, İstanbul 1995.
- YALTKAYA, Şerafeddin, *Şeyh Bedreddin*, haz. Hamit Er, İstanbul 1994.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Bayezid I”, *İA*, II.
- YÜCEL, Yaşar, “Candarogulları”, *DİA*, VII.